

DETINJSTVO

časopis o književnosti za decu

Godina III BROJ 1

proleće 1977.

zmajeva dečje igre
novi sad

Redakcija

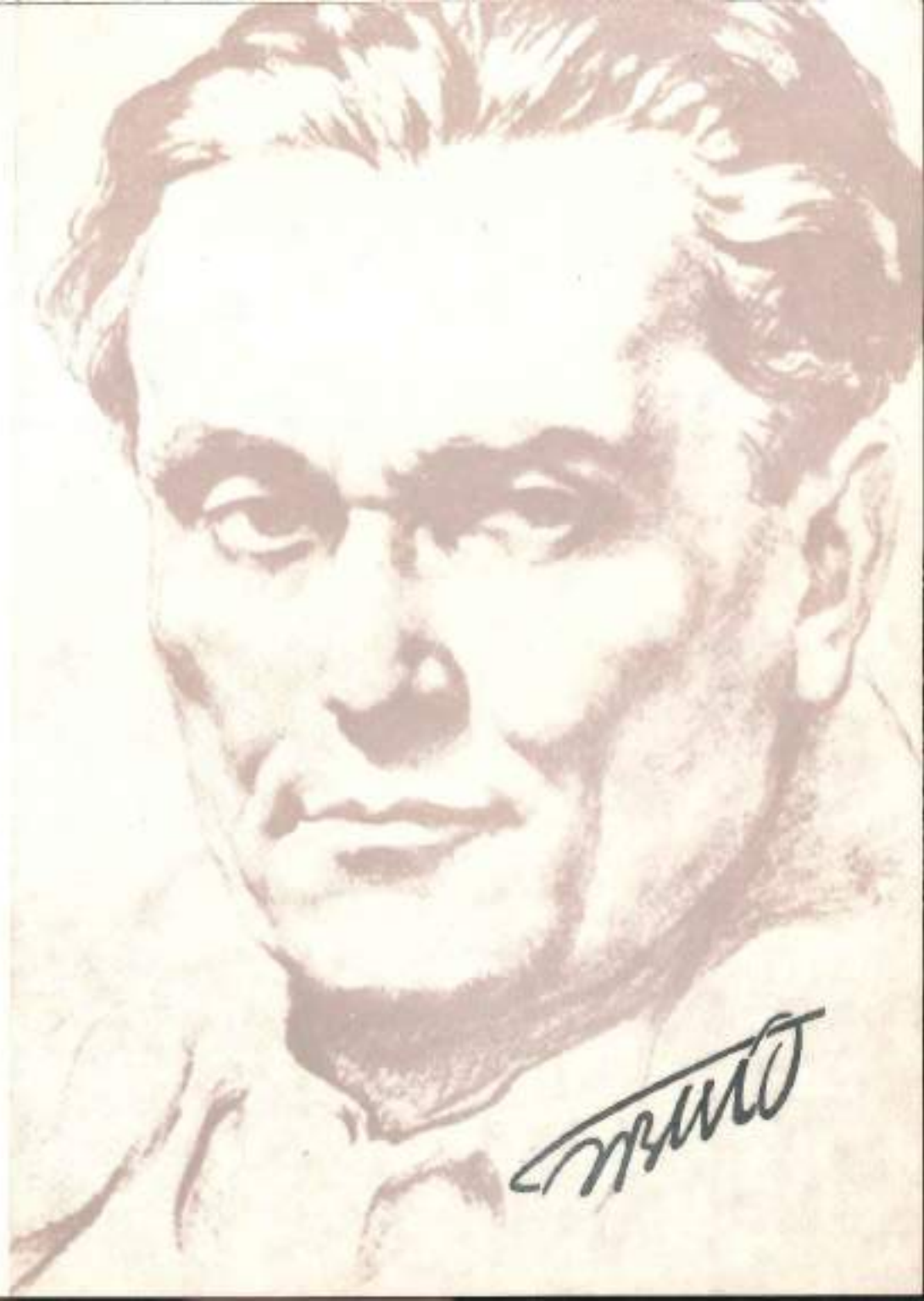
Jovan DUNDIN
FERENC FERER
Vladimir MIHARIC (glavni i odgovorni urednik)
Rade ORIZNOVIC
Svetoslav RUSKIC

Stari redakcijski kolegijum

Zvonimir BALOG (Zagreb)
Franco NOLAN (Ljubljana)
Dalibor CVETAN (Zagreb)
Vecko DOMAZETOVSKI (Skopje)
Andrej CIPKAR (Novi Sad)
Miroslav DUROVIC (Titograd)
Franc FOKSTNERIC (Maribor)
Miro IDRIZOVIC (Sarajevo)
Vehbi KIKAJ (Priština)
dr Stohedan Z. MARKOVIC (Beograd)
Cedomir MIRKOVIC (Beograd)
Aleksandar POPOVSKI (Skopje)
Husein TAHMISIC (Sarajevo)
dr Nivo YUKOVIC (Titograd)
dr Vlasta YUKOVIC (Priština)
Pavo ZUBAC (Novi Sad)

Likovni urednik

Zilka DEAK

pero zubac
tito je naš drug

§

Reći ću jednu tajnu koju krijem
u svojoj maloj glavi:
isekla sam iz knjige sliku
na kojoj se Tito, sa svojim unucima,
igra u travi.

Knjigu je doneo tata iz preduzeća.
Ovolika je! Još veća!

Ja sam je dugo listala, listala,
u kad sam tu sliku videla,
u mom je oku mlađa suza zablislala.

Sliku sam isekla,
tati nisam rekla.

Knjigu ne može da vrati,
neka plati ili neka mi kupi novu,

Ja ne dam ovu.

§

Tito je naš drug, I svako u njemu
ima i prijatelja i brata.
Kada bi naša Jugoslavija bila devojčica
onda bi Tito bio njen tata.

§

Kad sam gledao na televiziji
«Salaš u malom ritu»
uzeo sam papir,
nacrtao sebe sa puškom,
spakovao pismo
i poslao Titu.

Napisao sam:
Dragi druže Tito,
svi smo mi tvoji vojnici.
Ljubi te ovaj mali
partizan na slici.

§

Teško je proceniti šta se u dečjoj
glavici krije.

Tito je u osnovnoj školi
imao trojku iz krasnopisa,
a napisao je stranice istorije.

§

Zašto Tito voli decu?

Zato što mu arce raste
kada nove škole rastu,
kada nova deca rastu,
kad se žure da porastu.

Zato što mu oči sjaje
od vesele dečje graje,
jer u nama sufra traje
za buduće naraštaje.

Zato mu se usne smeše
kada deca stalno greše,
kad se tako srašno trude
da liče na male ljude.

Zato što zna ponajbolje
da za decu treba volje,
i ljubavi, i strpljenja —
jer će ovu našu zemlju
ova graditi pokoljenja.

Zato jer se od ovih bata i seka
pravi Jugoslavija idućeg veka.

Zato Tito voli decu!

§

Mnogo su lepi gradovi
ali gde da se igramo —
pitam ja lepo vas,

Na parkiralištima uz kuće
posijao bih travu
i napravio ljuľjaške —
da sam vlast.

Nisam željan kolača
ni čokolade.

Meri se svakog meseca kupuje
nova lutka.

Kada je Tito bio mali
bio je i gladan,
ali je imao konja Putka.

Uštedjica se ljuti kada
završim zadatak, pa ne znam šta ću.
—Gledaj u svesku, šta si se tu
podbočio!—

Tito je jednom završio zadatak,
ugledao na cesti bicikl
i kroz prozor iskočio.

Je li mu smetalo to i to
da kasnije postane Tito?

Nema šta da se krije.
Nije i nije!

§

Kad je Tito bio mali
u Kumrovcu nisu znali
da će od njega postat' Tito.

Bio je hitro i bistro dete,
više gladno nego sito.

Družio se s dečacima što voće kradu
po baštama u Cesargradu.

Kad ne poslušao, od ruke tatine
dobijao je i on batine.

Da li mu je ametalo i to
da kasnije postane Tito.

Nema šta da se krije —
nije i nije.

§

Mogu li filmovi, i kada neće da lažu,
da nam sve o nama kažu?

Može li da nam ispriča slika s televizora
kako se stiglo do ovih zora?

Mogu li udžbenici istorije
sve da nam ispričevodaju?

Najbolje imaju istinu
oči koje gledaju.

I zato slušajmo te oči,
i zato pamtimo te glasove.

Jer kada porastemo,
negde u sedmom, u osmom,
negde na fakultetu,
da znamo istinu
šta smo i ko smo
u svetu.

§

Kao mladići su izašli iz rata
očevi naših tata.

Sa nakrivljenim titovkama
vratile su se
majke naših mama.

Dok su po šumama Nemce ganjali
oni su o nama samo sanjali.

Dok su gazili ledene vode,
oni su mislili hleb slobode.

Zato ga čuvajmo kao domovinu,
jer se i mrtvi o njemu brinu!

§

Deda je pošao u rat,
za njim je pošla baka.
Povelj su i tatu,
da je rat bio nedavno,
povelj bi i mene.

Da ne bude straha,
da ne bude mraka,
Tito je dao znak
da se krene.

11

§

Ne možeš jednom narodu
da ukradeš slobodu.

Možeš mu spaliti kuće,
možeš mu uzeti zemlju,
možeš mu uzeti vodu,
ali ne možeš jednom narodu
da ukradeš slobodu.

Piše u debelim knjigama,
na jezicima čuđim, stranim,
u kakvim je Hitler bio beđama
kad je na kraju morao od
Tihovih partizana da se brani.

Naši su išli do Trsta —
dalje ni presta.

Tuđe nećemo — svoje ne damo.
Preko granice lepo se gledamo.

§

Zato što nas još uvek ima
treba zahvaliti Mariji na Prikocima.

Zato što su zore zametale trninu
treba zahvaliti Zarku Zrenjaninu.

Zato što pesmu ne moraš da tajiš
treba da zahvališ Simeli Solaji.

Zato što bez puške izlaziš na put
treba da zahvališ Pavlu Papu.

I u knjigama stoji —
ne rađaju se heroji.

Kada nema slobode
heroji izrastu iz vode.

Revolucija kad se budi,
heroji izrastu iz običnih ljudi.

U divnom spletu naših junaka,
bilo je i osrednjih đaka.

Ali sad svetle kao zubića
njihove petice iz rodoljublja.

Zato što smo veseli u ovim danima,
treba zahvaliti partizanima.

Zato što nas još uvek ima
hvala Titu i drugovima.

§

Treba da se pamti.
I rat. I smrt. I glad.
I da se reč prenosi sa usta na usta,
i da se urezuje slovima u hartiju.

Mi treba sve da znamo.
I šta bi bilo 1941.
da nismo imali Tita i Partiju.

Ali da govorimo kao odrasli,
da se čuje glasno i jasno i naš glas:

Šta bi Tito i Partija
da nemaju nas?

Jer kako je Tito stamen poput brega,
tako su čvrsti i oni uz njega.

Jer kako je Tito znao idejom i smelošću
i mudrošću čudnom da nas hrani,
tako su njega u jasno sutra
nosili njegovi partizani.

Još bi se išlo do slobode
da nismo imali ovakve narode.

I Tito bi bio smeknutijeg lica
da je u vojsci imao kukavica.

Hvala junacima Jugoslavije
što nam je nebo od sna plavije.

Hvala mleku i hvala žitu
koje su roditelji davali Titu.

§

Ovo je naša zemlja. Mi drugu nemamo,
Lepa je kao i mi. Dobra kao roditelji.
Da je volimo i čuvamo i mi se
spremamo
da naša deca rastu i budu po našoj
želji.

Braniti zemlju to je obaveza
kao što treba biti dobar đak.
Kao što ne valja biti plašljiv i kmezav,
kao što treba biti hrabar i jak.

Kad ja budem vojnik ostaću vojnik,
imaću svoj opasač, titovku, zvezdaste
dugmiće.
Pa ću ja čekati uparaden u karauli
na dan graničara da dovedu pionirćioe.

§

U dalekom, dalekom svetu,
preko okeana i još više,
i gde se večito kupaju u letu
i gde neprestano padaju kiše —
žive naši prijatelji.

Tamo gde možda nećemo stići
ni kada porastemo i budemo svoji,
žive crni i žuti dečkići
a razlikuju se samo po boji
i po odeći koju nose
i da li su im oči kose —
naši prijatelji.

I svi ne znaju koliko nas ima,
i kada kod nas dolazi zima,
i koliko je naše more,
i koji se jezici u nas govore,
ne znaju gde je Vojvodina,
raste li u njoj mak ili žito,
ali svi znaju ko smo
i znaju ko je Tito.

§

Na bregu, u polju, nalik ptici
rasakrilih se spomenici.

Na njima brojke i imena
da se upamte ta vremena.

A kad se grane pokraj njih zanjđu,
to partizani metvi dišu.

Kad se primakneš blizu do njih,
čuješ u bronzi pesma zovovi.

To mrtvi heroji iz čitanke
pevaju pesme partizanke.

I trava koja pored njih raste
došaptava se s fujkom laste.

I pčela koja na cvet sleti
ima razloga zašto leti.

I spomenici zato postoje
da znamo cenu za ovo svoje.

§

Od istine nema veće svetinje
za toplo, široko srce detinje.

Dužnost je opomenuti starije
da deca ne praštaju lagarije.

I kada treba zube steći,
deci se istina mora reći.

Jer ako jednom stvarno zaprašti
deca će misliti to je u mašti.

Jer ako osvane mišci dan
deca će misliti to je san.

Decu treba odrana spremati,
da znaju šta to znači nemati.

Oprezni i mudri stari nasodi
decu su odimala učiti slobodi.

Za nas nije opterećenje
učiti šta je oslobođenje.

Neka nas pisci podare romanima
o Titu i o partizanima.

Jer nema pisca veće sveštine
od tople, široke tvale dešine.

§

15

Kad Tito stoji na palubi Galeba
zamišlja plavilo našeg neba.

Kada putuje kod prijatelja,
nosi bukete naših želja.

I kada brodi kraj Južnog pola,
on misli kako nam ide škola.

Kod prijatelja naših svrati
i jedva čeka da se vrati.

Kada završi sa posetama,
on žuri da se vidi s nama.

A svako od nas štampu prati
kada će Tito da se vrati.

Jer lice se ozari nama svima
kada ga dočekamo poljupcima.

§

Tita muči kišno leto.
Tita muči sušno polje.
Tita muči jedna brigas:
kako da nam bude bolje.

§

Samo da mi ko ne dirne
parče moje domovine.

Može doći da uživa,
da u našem moru pliva.

Može doći kad zaželi,
na Dunmitor kad zaželi.

Može doći u jeseni,
baš u goste tebi, meni.

Može doći s kamerom
i sa dobrom namerom.

Može doći džambo-džetom,
da se leći našim letom.

Može brodit na pučinu,
diviti se našem vinu,
ali samo da ne dirne
u Tita i domovinu.

Jer unapred, da zna svako —
ko da nam je zemljo tako!

§

Gledao sam ga na televiziji, u novinama
i u čitankama.
Volim ga jer ima veliku kapu
i lepo se smeje.
Volim ga jer nikada nije umoran i ljut
kao tata,
volim ga jer se nikoga ne boji.

Kada porastem ja ću kupiti veliku lađu
i ići ćemo zajedno u daleke zemlje
i kupati se u reci Nil.

Tata kaže da Tito voli dobre đake.

Kada pođem u školu ja ću biti najbolji
đak
i sa tatom ću ići kod njega.

§

Boži li Tita glava
kada legne da spava?

Ima li on samoće
pa da radi šta hoće?

Može li nedeljom popodne
na utakmicu da ode?

Može li u ranu zoru
poći u Frušku Goru,
da se proleća nadiše,
da sedi sam i piše?

Ne može.

On kad ga saviada san
misli na novi dan.

Njemu je kratko danas,
on smišlja sutra za nas.

U ovom broju donosimo nekoliko tekstova saopštenih na Zagrebačkim književnim razgovorima 7. 8. i 9. decembra 1976.

dalibor cvitan 21

problemi pjesništva za djecu

Da bi se moglo govoriti o estetičkim, književno-teorijskim ili strukturalnim osobinama književnosti za djecu, koje je razlikuju od književnosti za odrasle, trebalo bi najprije govoriti o razlikama između djeteta i odraslog čovjeka. Kasnije ćemo dati kratki historijat odnosa prema djetetu, od potjezanja u antici do precjenjivanja u romantizmu, koje traje do danas — a sada ćemo iznijeti barem jedno stajalište, koje govori nedvosmisleno o razlikama, jer sentimentalno-demagoškog unificiranja na osnovi apsolutističkog humanizma odraslih, koji tvrdi »dijete je čovjek«, da bi nad djetetom stekao vlast kao nad regrutom — takvih mišljenja imamo i previše. Ono među rijetkim mišljenjima, koja pokušavaju na filozofski-relevantan način objasniti razlike između djeteta i odraslog čovjeka, dao je njemački filozof Max Scheler, koji u studiji »Osoba u etičkim odnosima« (»Fenomenologija«, Nolit, Beograd 1975, str.340) kaže slijedeće: »Dijete odaje izgled jastva, duševnosti, svijesti o sebi; ali moralna osoba ono zato još nije. Tek »punoljetno« dijete jeste osoba u punom smislu. (...) Osnovni fenomen punoljetstva sastoji se u moći doživljavanja, neposredno u doživljavanju svakog već danog doživljaja, uvida u različitost vlastitog i tuđeg akta, htijenja, osjećanja, mišljenja. (...) Popularno rečeno: čovjek je nepunoljetan dok god, jednostavno, vrši skupa s »drugim« doživljajne intencije svojega okolnog svijeta, a da ih prvo nije razumio, dok god je, dakle, forma poticaoja bivanja s kim, u širem smislu tradicije koja za njegov duhovni osnovni odnos prema drugima jeste utemeljujuća prenosna forma; dok god on hoće što hoće roditelji i odgojitelji ili bilo tko iz okoline, a da pri tome u htijenju određenog sadržaja već ne spoznaje volju, kao volju

nekog drugog ili neke od njih različite osobe. Jer on upravo time drži «tudu» volju za «vlastitu», odnosno «vlastitu» za «tudu» (...). Sigurno, dešava se i zrelome da, npr., podlegne sugestiji i tudu volju smatra svojom. (...) Stoga kažemo: neposredna moć razlučivanja, ne faktičko posjedovanje razlika, neposredna svijest o moći razlikovanja sačinjava bit zrelosti.»

Ogromni dio tradicionalne i suvremene književnosti za djecu i omladinu vrši kobne zamjene jastvenog bivstvovanja i animiranosti djeteta za osobnost, koja je nešto sasvim drugo, pa se prave neuspjeli hibridi u likovima djece, koja s resignacijom osobe gledaju na tvrdoglave jastve svojih roditelja, lako je odnos potpuno obrnut: i loš, glup, nesazreo roditelj još uvijek je povijesna osoba, dok je nadareno, dobro, maštovito dijete još uvijek mitsko jastvo, pa većina mana i promasaja književnosti za djecu i omladinu proizlazi baš iz toga, što se dijete slika s osobinama osobe, kojih ono nema, a odrasli pošto-poto žele da se oslobode te svoje povijesne, odgovorne osobnosti, te da se izjednače s djecom u jastvu i animizmu. Dijete prezire odrasle koji se odriču osobnosti, a nama personalizirana djeca djeluju «starmale» i papirnato. I jedan dio suvremene jugoslavenske književnosti za djecu i omladinu prepun je starmale djece i podjetinjalih odraslih, tako da su i jedni i drugi s takvom književnošću često nezadovoljni.

22

Primijenivši metodu razlikovanja djeteta od odraslog čovjeka, u njihovim intencijama bića i egzistencijalnim ponašanjima, na književnost za djecu i omladinu, a napose na pjesništvo za djecu, kojim se najviše bavim — došao sam do slijedećih differentia specifica tj. specifičnih razlika pjesništva za djecu od pjesništva za odrasle, koje ću ovdje navesti, jer mi se za početak raspravljanja na ovogodišnjim Zagrebačkim književnim razgovorima, čini osobito važno razbiti iluziju nazdravičarske, patetične svesvejednosti i unifloranosti svih žanrova, kategorija, dobnih razreda u praznu, demagošku apstrakciju Književnosti po sebi, koju ne zanima različita struktura njenog bića, nego samo vlast nad svojim bićem. Zato ću i početi s navođenjem značajki pjesništva za djecu i omladinu, koje ga razlikuju od pjesništva za odrasle. Prirodno je da sam ove razlike izveo ponajviše iz primjera hrvatskog pjesništva za djecu, ali one važe — ako to nije neskomno reći — i za sva ostala pjesništva:

1. Značajke Einfühlunga «dječjeg» u pjesništvu

a) *Ljupkost*: Opći dojam «dječjeg» u pjesništvu za djecu praktički se svodi na osjećaj lakode i naivnosti, koje su namjerne. Čini nam se da «dječji» pjesnik namjerno prebacuje razvoj svake forme, trenutak prije njenog potpunog sazrijevanja i da prije stvarnog acumena izvrne misao u fiktivni acumen konvencionalne neobičnosti. Radi se o ravnoteži prebacivanja, ili *ljupkom*, o kojem piše francuski estetičar Raymond Bayer. Po Morpurgu-Tagliabuen to znači slijedeće: «Ono što mi nazivamo lepim jeste struktura sa harmoničnom ravnotežom u kojoj sredstva i svrhe nimalo ne štrče. Otuda se razlikuje uzvišeno koje je ravnoteža podbacivanja... (...) ... Ovdje je izraz, sredstvo, uvek ispod svoga značenja, svrhe, koja ga nadmašuje; u njegovoj dinamici postoji

napor, nemoć predmeta da dobije formu. Na sasvim suprotnoj strani nalazi se ljupkost, ravnoteža prebacivanja, rezultat koji prevazilazi svoja sredstva, čuđo ekonomičnosti sredstava. Ovdje je sve spontanost i nehajnost, gipkost, moć bez napora... (—) ... Negativna strana uzvišenoga je barokno: uzvišeno koje naginje ka ljupkome, monumentalno koje je doterano kao drangulija. Komično je negativna strana ljupkoga: ako je ljupko gipkost, komično je, da se poslužno Bergsonovim rečima, »krutost.«⁴⁾

Ljupkost pjesništva za djecu nije, naravno, ista kao u pjesništvu za odrasle, koju Bayer izgleda više cijeni od uzvišenosti. Specifična ljupkost dječjeg pjesništva je u prebacivanju, koje je *prethodna svršenost*. »Čitajući neku pjesmu ili priču za djecu, ne mogu se oteći dojmu prethodne svršenosti. Kraj se nalazi već u početku i priča ili pjesma se pričaju ne zato da bi se nešto otkrilo nego da bi se sva otkrića zatvorila, da bi se vratilo na polaznu točku. Čini se da je cilj književnosti za djecu ne povijesno transcendiranje diskontinuiteta postojanja — koje se nalazi u književnosti za odrasle (Bayerova »uzvišenost«, op.p.) — nego slatki, ugodni, hedonistički automatizam nostalgičnog ponavljanja stalnih, čvrstih kontinuiteta sačuvanih u mitskom »zlatnom dobu« (Bayerova »ljupkost«, op.p.). Praktično to dolazi do izražaja u pomanjkanju tenzije, tj. sukoba teze i antiteze u pjesništvu za djecu. Statistički bi se moglo utvrditi da se pjesme za djecu sastoje više od akumulacije impulsa nego od diskontinuiranih lirskih intuicija ujedinjenih tenzijom.«⁵⁾

b) Komičnost kao »negativna strana ljupkoga« također je mnogo češća u pjesništvu za djecu, nego u pjesništvu za odrasle. Bergson ju je — po Bayerovim riječima — nazvao »krutost«. Za pjesništvo namijenjeno djeci dosta je značajna ova *kruta ljupkost*, jer gotovo nema dječjeg pjesnika, koji razvoj prethodne svršenosti ne ukruti u komičnom. Hedonistički, kontinuirani automatizam komičnog prema diskontinuiranoj, teleološkoj, intencionalnoj progresiji tragičnosti, odnosi se kao eidos prema pathosu, kao mit prema povijesti, kao eironia prema anagnorisisu, kao fascinacija prema ideaciji, pa zato iz značajke »komičnog« možemo lako prijeću u

2. Značajke Sichtbarkeita »dječjeg« u pjesništvu

c) *Fascinacija*: Po Mauriceu Blanchotu »naše nas djetinjstvo fascinira zato što je djetinjstvo trenutak fascinacije. Ono je samo fascinirano i to zlatno doba kao da se kupu u jednom svjetlu sjajnom, jer je neotkriveno, a to je zato jer je strano otkrivanju i nema ništa da se otkrije, to je čist odraz, zraka koja je samo zračenje jedne slike. Možda moć majčinskog lika posuđuje svoj bljesak samoj moći fascinacije i moglo bi se reći da javljajući se, kad dijete živi potpuno pod pogledom fascinacije, Majka vrši to fascinirano privlačenje i u sebi usredotočuje sve moći oćaravanja. Majka fascinira jer je dijete fascinirano i jer svi dojmovi rane dobi imaju nešto nepomično što potječe od fascinacije.

Onaj koji je fasciniran, ono što vidi, zapravo rekavši ne vidi, već ga ono dotiče neposrednom blizinom, hvata ga i prisvaja, iako ga pušta da bude

potpuno na udaljenosti. Fascinacija je temeljno vezana uz jednu neutralnu nazočnost, uz bezlično, uz neodređeno »Se«, uz ogromnog Nekog bez lika. Ona je odnos koji pogled uzdržava, odnos sam po sebi neutralan i bezličan, a dubinom bez vidika i oblika, odsutnost koja se vidi jer oslijepljuje.»³⁾

Doba djetinjstva odgovara dakle »zlatnom dobu« i ono što u pjesništvu za djecu pripada isključivo »dječjem« često je oličenje »zlatnog doba«, a to znači: fascinacije, prethodne svršenosti, krute ljupkosti, ravnoteže prebacivanja, gdje se acumen forme i ideje prebacuje plaštem fascinacije. Što još znači »zlatno doba« ili »aurea aetas«? Ernst Jünger ga ovako tumači: »U smislu u kojemu se ta ili njoj slična riječ upotrebljava od Hesioda, vremensko se značenje stapa sa značenjem idealnim — time se misli na ideju ljudskoga roda. Zlatno doba, kakvo su ljudi neprestano tražili i služili se njime kao uzorom, nalazi se ondje gdje se ta ideja često ostvaruje. Slutilo ga se u pastira i patrijarha starog Orijenta, u davno potonuloj Atlantidi, na otocima Južnoga mora, u šumama Pavla i Virginije ili, prema Gotthelfu, tom Hesiodu našega doba, u udaljenim planinskim dolinama... (—) ... Pjesnik se približuje prasluci, zrcali je u uzoru, koji potom privlači realne sile, na primjer u politici. U njoj uzor postaje utopijom. A njoj se prinose goleme žrtve. Primjer za to jest Rousseauov odnos prema francuskoj revoluciji. Moć prasluke, koja se zrcali u uzoru, nemoguće je precijeniti. Isto je tako ne smijemo smatrati imaginarnom, već moramo obrnuti uobičajene predodžbe o realnosti i imaginaciji. »Zlatno razdoblje« realnije je, stvarnije od planova historijskog čovjeka i njegovih napora. Ono mu iz svoga preobilja predaje snagu... (—) ... I danas su odbljesci zlatnoga doba jači od svih ostalih. Iz njega potječe čovjek Rousseauov, dok nordijski čovjek zastupa mjedeno doba... (—) ... Humano pobjeđuje zato, jer je bliže jezgri ljudskoga roda od herojskoga. Tješnje prijanja uz zlatno doba.«⁴⁾

Kako vidimo, zlatno doba pripada Rousseauovu čovjeku, a to znači i njegovu Emilu, tj. djetinjstvu. I Blanchot naziva djetinjstvo »l'âge d'or«, koje fascinira. Iz njegova tumačenja fascinacije slijedi da iz nje potječe ono što je nepomično (fixe), pa možemo zaključiti da ono Bergsonovo »komično«, kao »kruto« tj. negativna strana ljupkoga, koje je prebačeno, a ovo smo opet izjednačili s definicijom »prethodne svršenosti« — podertava statički, zatvoreni, unaprijed završeni, nerazvojni, pa prema tome apovijesni, mitski karakter djetinjstva.

3. Značajke Gestalta »dječjeg« u pjesništvu

d) Apovijesno-mitsko: »Ponavljanje — užitek u ponavljanju — koji karakteriziraju duh djeteta u književnosti za djecu — nisu ništa drugo nego nagon za stvaranjem povijesne baze. Bepovijesno dijete želi čim prije stvoriti svoju povijest. Ali njegov nagon je kriv. Umjesto povijesti stvara mit, ne shvatajući da povijest nije akumulacija prošlih činjenica — jer to je vulgarni historicism koji neizbježno prelazi u mit — nego kontinuitet transcendiranja diskontinuelnosti postojanja. Na ovom krivom nagonu djeteta da umjesto povijesti stvara mit — zasnovane su i sve odlike i mane književnosti za djecu. Zašto odlike? Zato jer se nekako čini da pogreške i zablude imaju veću izvornost, samosvojnost od istine, pa književnost za djecu kao svoju zabludu

da automatizmom, akumulacijom impulsa i činjenica gradi povijest umjesto mita — iznese s dovoljno vjere — može računati na to da će artistički efekt uspješno nadomjestiti iskrenošću. Hrvatski pjesnici za djecu listom pokazuju tu svijest o zabludi dječjeg traženja, koja se u njihovu pjesništvu očituje kao svjesno traženje zablude... (—) ... Izrazit primjer «prethodne svršenosti» mitskog projiciranja stvaralačke nakane — pokazuje napr. hrvatski pjesnik za djecu Luke Paljetak, čija knjiga «Miševi i mačke naglavačke» već samim naslovom govori dosta o totemiziranju tema. Jer — ma koliko mi izmislili varijacija na temu mačke i miša — mi smo ih izmislili samo u okviru te teme-totema. Samo pjesništvo za odrasle može promijeniti mačku i miša i to je njezin svekreativni ili apsolutno-kreativni karakter. Književnost za djecu odlučno izražava svoju namjeru nemijenjanja totema mačke i miša i time svoju relativnu kreativnost, na kojoj moment fascinacije svojom ograničenošću, tj. iskrenost, daje katkad dimenzije apsoluta.

Možda najčišći primjer mitsko-magijske fascinacije ili epifanije totemima jednog doba, koje je zapravo umjetna konstrukcija kao potpuna suprotnost «zlatnom dobu», a sastavljena je od napabirčenih fragmenata najmračnijih antičkih i srednjovekovnih mitova — od dionizovih do druidskih krvavih kultova — nalazimo u knjizi Gorana Babića «Strašna djeca», gdje totemi više nisu dobroćudni psi, miševi i mačke — nego zmije koje jedu djecu i ribe koje love ljude. Eto, mogli bismo o toj knjizi reći da je tematsko osvjetljenje iako je generalni estetski formalizam totemiziranja teme — tako karakterističan za književnost za djecu — ostao isti. Ni Babić nije mogao ni htio osloboditi temu od totemskog formalizma značenja. Ali joj je ulio nov sadržaj, a to je Zlo. I za razliku od mitova Ljubavi prema svijetu, kojima se gotovo bez iznimke bavila dosadašnja književnost za djecu — Babić je možda otvorio jednu novu stranicu, uvevši u pjesništvo za djecu mit Straha i užasa pred svijetom, čije perspektive — pored toga što su apovijesne — još su i beznačne, antičljudske, pa bi se u slučaju njegova pjesništva za djecu moglo govoriti o mitsko-magijskom antičovjeku.²⁵⁾

Gestalt ili konfiguracija predmeta iskustva²⁶⁾ «dječjeg» u pjesništvu, prema dosada izloženom, sadrži ljupkost, komičnost, fascinaciju, prethodnu svršenost, prebačenost, mitsku nepomičnost zlatnog doba, bespovijesnost. Svjesno traženje zablude da se od mita stvori povijest očituje se u pjesništvu za djecu kao ona, već spomenuta, prethodna svršenost, tj. kao unaprijed skovana poanta, koja je stvorena s namjerom da se produži i osmisli fascinativna nepomičnost i zatvorenost mitske slike zlatnog doba, ali postizava suprotno djelovanje — postajući zapreka autonomnom, spontanom intencionalnom razvoju pjesnikovih moći, koji je povijest. To je razlog osjećanja heteronomije pjesništva za djecu, njegove sputanosti, manjeg dometa i užeg ishodišta. A to je i razlog otvaranju prostora intervencijama izvana kakve su npr. pedagoške. Pjesništvo za djecu je ancilla paedagogiae isto tako kao što je pjesništvo za odrasle bilo nekad ancilla philosophiae, ili religionis ili scientiarum. I kao što se pjesništvo za odrasle pokušava osloboditi tog služenja (u čemu nikad neće potpuno uspjeti), tako i pjesništvo za djecu pokazuje slične tendencije — pogotovo u novijih generacija — ali s daleko manje uspjeha i manje opravdanja nego pjesništvo za odrasle, jer dok u biću pjesništva za odrasle leži autonomija dole je iz svega izloženog jasno da je pjesništvo za djecu heteronomno per se.

Jednom riječju, kao što dijete nije još čovjek, pjesništvo za djecu nije još pjesništvo. Ono može sadržavati sve kvalitete pjesništva za odrasle, ali mu manjka ona poetska prelaznost, o kojoj Mompurgo Tagliabue govori sljedeće: «Paradoks umjetnosti sastoji se u tome: što likovni ili estetski opažaj kao takav dovodi do slike i što je slika umetnička utoliko utoliko se sadrži u liku; a slika se, međutim, prepoznaje upravo po svojoj mogućnosti vanestetičkog bekstva, to jest po svojoj poetskoj moći da se produži u san, da se kristališe u kulturu, da živi u našem moralnom životu. Može se govoriti o nescrpnoj dijalektici između (umetničke) neprelaznosti i (poetske) prelaznosti estetskog objekta.»⁷⁾

Malog dometa, pjesništvo za djecu prebacujući svoj rezultat prethodno svršenom poantom, zarobljeno i zatvoreno fascinacijom zlatnog doba djetinjstva, nema onu poetsku prelaznost u san, u moralni život, u kulturu, koju ima pjesništvo za odrasle. Pjesništvo za odrasle, naime, sadržavajući onu Bayerovu «uzvišenost» kao ravnotežu podbacivanja, zasniiva odnos između svojih sredstava i rezultata na transcendenciji tj. prelaznosti, koja se uvijek prepoznaje po osjećaju nedovršenosti, nedorečenosti, nedostatnosti, nedosezanja, vlastite suprotnosti. «Pjesništvo je u jednom smislu uvijek suprotnost pjesništva», kaže Georges Bataille, nastavljajući: «Mislim da je u slici, koju Sartre daje o Baudelaireu, predstavljena sva bijeda pjesništva. Postoji u pjesništvu jedna bitno nedvojiva obaveza da od nezadovoljenosti stvara zgusnutu stvar. U svojoj prvoj pobudi razara objekte, koje hvata i tim razaranjem predaje ih neuhvatljivoj fluidnosti pjesnikove egzistencije, pod cijenu nade da će ponovo naći izsvjetlost svijeta i čovjeka. Ali u trenutku dok vrši odricanje, ona pokušava uhvatiti to odricanje. Sve što je mogla, bilo je uhvaćene stvari zgusnutog života zamijeniti odricanjem; nije mogla izbjeći da odricanje ne zauzme mjesto stvari.»⁸⁾

Bitno je da u pjesništvu za djecu nema te izgrađnje razaranja ili sticanja odricanja — i gdje god toga ima — od Viteza do Baloga i pjesnika nove generacije — dolazi u pitanje «dječji» karakter tog pjesništva, barem onakav o kojem čitamo u priznatim, etabliranim shvaćanjima književnosti za djecu ili samog djeteta, kakvo je npr. ovo u Britanskoj enciklopediji: «U usmenim civilizacijama na njega (dijete, op.p.) se gledalo i gleda se u svjetlu njegovih društvenih, ekonomskih i religijskih odnosa prema plemenu ili rodu. Iako ga se moglo uzgajati sa svom nježnošću, o njemu se mislilo ne kao o njemu samomu, nego kao o nedoraslom, koje je samo jedan među mnogim njegovim oblicima. Među Židovima Starog Zavjeta djetetovo mjesto u društvu ponavljalo je mjesto njegova oca, oblikujući se po njegovu odnosu prema bogu. Isto tako u staroj Grčkoj i Rimu na dijete obučeno u prilagođeno odijelo odraslih koje je s odgovarajućim modnim promjenama, ostalo njegova sudbina i u budućim stoljećima, gledalo se kao na minijaturnog odraslog. Njegova važnost nije ležala u njemu samom nego u onome, što bi Aristotel bio nazvao njegovim svršnim uzrokom: potencijalni građanin-ratnik. Žensko dijete bilo je rasadnik budućih građana-ratnika. Zbog toga klasična književnost ili uopće ne vidi dijete ili ga krivo tumači. Astyanax i Ascanius, kao i dvoje Medejine djece, nisu osobe. Oni su kulise. Aristofan prezire djecu u Euripidovu Alcestu kao nevrijednu dramske obrade.

Kroz srednji vijek i duboko u kasnu renesansu dijete je ostalo terra incognita, kao što je i bilo. Jedva je i postojao oštar osjećaj jaza među generacijama, koji je jedan od osnovnih podstrekača dječje književnosti. Obitelj, mladi i stari, bili su nekakva izjednačena mješavina. Čak se katkada na djecu gledalo kao na podljude: za Montaignea ona nisu imala «niti duhovnih aktivnosti niti prepoznatljiv oblik tijela» — što god to značilo. Od 1658. g. nastupa preokret. Te godine je moravski odgojitelj Comenius objavio svoj *Orbis Pictus*, poučni priručnik, koji je bio također i prva slikovnica za djecu. Prožimalo ga je novo shvaćanje: dječja lektira mora biti naročite vrste jer djeca nisu smanjeni odrasli. Ali na svjesno, sustavno i uspješno iskorištavanje ovog shvaćanja, moralo se čekati skoro jedno stoljeće.

Dijete nije bilo, naravno, «otkriveno» tog i tog datuma, poput Pacifičkog oceana. No općenito se osjetilo da je ono — i kao osoba vrijedna naročitog obzira i kao ideja vrijedna ozbiljnog razmatranja — došlo do vlastitog izražaja u drugoj polovici osamnaestog stoljeća. Njegovo uskrsnuće, kao i izronjavanje književnosti što je odgovarala njegovim potrebama, povezano je s mnogim povijesnim silama. Među njima su ove: razvoj ideje Prosvjetiteljstva (Rousseau i prije njega John Locke); uspon srednje klase; počeci emancipacije žena — dječja književnost za razliku od književnosti za odrasle, u velikoj je mjeri ženski posao; i Romantizam sa svojim aporednim ograncima kulta djeteta (William Wordsworth i drugi) i vrsta koje su se naročito obraćale mladima (narodne pripovijetke i bajke, priče, balade). No unatoč svim tim snagama koje su mu pomagale, dijete još uvijek nije moglo uznapredovati od bas-reljefa do slobodne figure, osim posve nepredviđeno u nekolicine genija: Blakea, Leara, Carrolla, Mac Donalda, Alcott, Marka Twaina, Collo-dija, Andersena. No nakon prvog pokušaja da se s njim suočimo kao s nezavisnim bićem, moglo se suočiti i s odgovarajućom književnošću. I tako, polovinom osamnaestog stoljeća, ono što se smatralo dječjom književnošću, bilo je spremno za pokret.²⁷)

Ovaj kratki pregled povijesti književnosti za djecu s težištem na društveno-psihološkom položaju djeteta tijekom povijesti — pokazao nam je spori uspon dječjeg bića od sfere potpune inferiornosti u satirci i klasicizmu do relativnih priznanja u Prosvjetiteljstvu i Romantizmu. No onaj tko je jednom bio ponižen, nikad se više ne može sasvim izjednačiti s onim, tko je oduvijek bio poštovan. Književnost za djecu i danas nosi tragove kompleksa inferiornosti prema književnosti za odrasle i teško da će ih se ikad posve osloboditi.

«Ovomu možemo dodati pet zavisnih područja. Prvo su «prilagođene knjige za odrasle, koje zadovoljavaju dva uvjeta: moraju ih čitati uglavnom djeca; moraju snažno utjecati na razvoj dječje književnosti (Robinson Crusoe, Gulliverova putovanja, Priče braće Grimm, antologija narodnih pjesama «Der Knaben Wunderhorn» (Dječakov čudotvorni rog), «Pjesme nevinosti» od Williama Blakea). Drugo su knjige, kojih autori nisu pisali za određenu publiku (ili su razmišljanja o publici možda zanemarivali, kao nevažna), ali koje su danas velike zvijezde na nebu dječje književnosti (Huckleberry Finn, Perraultove bajke, Gospodar prstenja). Treće su slikovnice i laško štivo, koje se obično trpeju u književnost, ali se takvom zaista mogu smatrati samo prema olabavljenim kriterijima (Beatrix Potter i nekolicina drugih pisaca ipak se mogu tu uvrstiti, barem za veći format). Četvrto područje je sasvim patu-

Ijasto: prvorazredne dječje verzije klasike za odrasle (Walter de la Mare: «Priče iz Biblije», i možda «Vesele pustolovine Robina Hooda» Howarda Pylea). Na kraju je koliko široko toliko i zabavno područje nekad narodnog usmenog, a danas općenito zapisanog stvaralaštva, koje su djeca, ti strogi konzervativci, očuvala živim: narodnih bajki i basni, priča, poslovice, zagonetki, bajalica, brojalica, narodnih pjesama, uspavanki, pohvalnica, slavospjeva i ostalog priprostog pjesništva; pjesnica s ulica, igrališta, iz dječjih soba; i kao vrhunac — Majke Gaske i nonsensnog pjesništva.¹⁰⁾

Na istom mjestu nalazimo tvrdnju da je svjetska književnost za djecu bolje razvijena na Sjeveru nego na Jugu, na Zapadu, nego na Istoku. Balkan je za Britansku enciklopediju područje vrlo kasnog i slabog razvoja književnosti za djecu. Hrvatsko pjesništvo za djecu, koje traje već sto i trideset godina dokaz je da u ovom kutu Evrope postoji s jedne strane cjelovito estetsko, umjetničko i kulturno biće a s druge strane razvijena i suvremena tehnologija pjesničkog stvaranja za djecu. Čak što više, po suočavanju djece s dosad tabuiziranim temama seksualnosti, nasilja i zla, hrvatsko pjesništvo za djecu sudjeluje u evropskom aktualitetu, da ne kažemo i avangardnim gibanjima ove vrste književnosti u svijetu. U otvaranju prema novome jest i jedina perspektiva ovog pjesništva. Uvjet je radikalni raskid s moralističkom i idealističkom estetikom «oplemenjivanja», koja je dosada bila Prokrustova postelja ovog pjesništva, na koji su ga razapinjali i književnici i pedagozi, podjednako zadojeni krivim, antropomorfičkim, apsolutističkim «humanizmom». Umjesto da dječji duh okiva apstraktnom shemom raznih priručnih ideala, novo hrvatsko pjesništvo za djecu pokušava otkriti realistički acumen njegove slobode, izlažući tu svoju intencioznost samo onako kako semantička intencionalnost nerazmislivog spleta mythos-lexis, jedino i može izložiti — pjesnički.

1) Guido Morpurgo Taljavec: «Savremena estetika», Nolit, Beograd 1962, str. 292.

2) Dalibor Cvitan: «Književnost za djecu u Jugoslaviji — između mythosa i lexisa», Književne novine, Beograd, 1. IV 1974, br. 460, str. 3.

3) Maurice Blanchot: «L'espace littéraire», Gallimard, Paris 1963, str. 28-27.

4) Ernst Jünger: «O kraju povijesnog razdoblja», zbornik «Nova filozofija umjetnosti», od Daniela Pajovića. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1972, str. 429-438.

5) Dalibor Cvitan: «Književnost za djecu u Jugoslaviji — između mythosa i lexisa», Književne novine, Beogra d. 1. IV 1974, br. 460, str. 3.

6) Guido Morpurgo Taljavec: «Savremena estetika», Nolit, Beograd 1962, str. 328.

7) Ibidem, str. 434.

8) Georges Bataille: «La littérature et le mal», Gallimard, Paris 1967, str. 58.

9) Encyclopaedia Britannica, sv. 5, 1972, str. 209.

10) Ibidem, str. 212.

Jovan Dundić

Svojstva i obeležja savremene srpske poezije za decu

Opređeljujući se za temu razgovora o poetici književnosti koja se namenjuje deci, suočavamo se sa skromnim rezultatima dosadašnjih istraživanja i uopštavanja istraženog i proučenog, odnosno kritički ocenjenog. Međutim, za dokazivanje ograničenja i nedovoljnosti prethodnih postupaka, kao i za analize objavljenih stavova i saopštenja podnetih na različitim savetovanjima o literaturi za decu, neophodna bi bila specijalna studija. U međuvremenu, čini se da nije neceleshodno razmatranje onih do sada obrađenijih književnih primera i tokova.

29

Za dobrobit naše nauke o književnosti, u prvi mah mogu biti podsticajni beledi savremene poezije. No, pre širih poređenja i generalisanja, morali bismo, što je moguće svedenije a osnovanije, iskazati bitnost, svako svoje, jezičke sredine, ističući one uzorne deonice koje su, prema našem saznanju danas, najbolje trasirane.

Savremena srpska dečja poezija najbogatije je ekspanzivna u prethodnoj deceniji, ili — kako se to obično kaže — šezdesetih-seдамdesetih godina, te je u ovom pristupu i uzeta kao uzorno, ogledno dobro. To je vreme pojave ovih značajnijih knjiga: *Kako spavaju tramvaji* Milovana Đanojlića (1959); *Ovde stanuju pesme* Dragana Lukića (1961); *Pričam ti priču* Dušana Radovića, *Bosonogi i nebo* Branislava Crnčevića, *Gurije i druge pesme* Stevana Raičkovića (1963); *Plavi čuperak* Miroslava Antića (1965); kao i pojedinih primernih tekstova više pesnika, posle Radovićeve zbirke *Poslovana decu* (1954).

Šta nalazimo u toj prethodnoj deceniji, u tom pesničkom vrtu detinjstva? Koja su to prevashodna svojstva i obeležja, koje konstituente pesništva najpre padaju u oči?

1. Najčešće se u, uslovno rečeno, novom talasu savremene srpske dečje poezije uočavaju:

— maštovitost, imaginativnost, neobičnost, čudesnost, iracionalnost, paraboliknost;

— duhovitost, domišljatost, dosetke, nonsens, paradoks;

- igra kao apsolut;
- jezičke novine i smešnoslovlje, govorne fraze i nadmaštavanje reči;
- humor situacioni i personalni;
- hiperbole; parodije;
- melodijska raznovrsnost i nemelodioznost;
- nepasetičnost, sve do oprostaja sa detinjstvom;
- vreme sadašnje;
- prisenci nostalgije;
- demitologizacija vremena prošlog;
- detinjstvo kao samosvojnost, autonomni svet detinjstva;
- prvobitnost, nevinost, ozarenost, optimizam, vitalizam;
- svedobrota i svesloboda;
- naopake projekcije, nasuprot razložnom intelektualizmu;
- antididaktičnost, odnosno suprotstavljanje tradicionalnim shvatanjima o vaspitanju i vaspitnoj funkciji poezije za decu;

- inauguracija slobodne dečje kreativnosti;
- poziv na putovanje u čudesnu stvarnost i nadstvarnost;
- urbani, gradski prostori i psiho-određenja;
- folklorizmi na snovnoj poetskoj ravni;
- moderne bajke i antibajke;
- personifikacije i metafore, zasvođene i u narativnom toku;
- lepša strana života, ređi primeri nepodesne slike sveta;
- ređki primeri socijalnih projekcija, rodoljublja, revolucionarnih zbivanja i uspehih evokacija narodnooslobodilačke borbe.

2. Jake su tendencije protivstavljanja sveta detinjstva svetu odraslih, mada se uočavaju i idejno opredeljenije težnje ka boljem i lepšem no što jeste veliki svet. Ali, i povratak u detinjstvo, i zadržano detinjstvo, kao i povratak prirodi i negovanju malih oaza zelenila u prostoru čelika i betona — ređe znače i zrače na širem planu predstavljanja dramatike življenja, a češće: u lepom krugu idilike, bez disonansi, neosenčene.

3. Jake su i tendencije jedne, rekli bismo, nove pedagogije:

- a) vođenje deteta na neograničeno slobodno imaginativno i imaginarno igralište, te podsticanje na, svestranu i intenzivnu, duhovnu gimnastiku — da nikada ne bi došlo do dogmatizacije svesti, da bi se, na poetskim inspirativnim vrelima, steklo silno duhovno zdravlje, dovoljno za ceo potonji život;
- b) učenje o dečjoj samodovoljnosti i negovanju dečjeg u čoveka — da bi se živelo prekosutra na nekoj plavoj zvezdi.

4. Napuštanje svih vidova deklamativnosti i moralizama, izuzev onih vezanih za dečju republiku i, da tako kažemo, odbranu tekovina sveopšteg detinjstva.

5. Umesto primenjene, isključivo namenske poezije za decu, podešavanja i primernosti pojedinim uzrastima dece — susrećemo se sa, eksplicite ili podtekstno, širim i obuhvatnim označenjima svežih jezičkih izvora, «večne svežine sveta» i slikopisa za sve ljude.

Granice dečje poezije, dakle, ne samo što se pomeraju, već se zastupaju principi integralizma, te se na dečju poeziju gleda kao i na tzv. ozbiljnu poeziju, ili (što, takođe, zaslužuje pažnju) — kao na lekovito bilje, na dražeje, injekcije, miksture protiv bolesti savremene civilizacije, otuđenja i konfliktne stvarnosti.

Dečja poezija se uključuje u svekoliku literaturu, a u isti mah biva i njena šarenlaža i šaložbilnost, zavodljiva stvarnost-mašta i mašta-stvarnost. Na to je upućuju i tzv. spontane i usmerene konstrukcije, nesputane invencije u otkrivanju čuda i čarolija u jeziku, u stvarima i pojmovima.

8. Dečje jezičko stvaralaštvo, odnosno iznenađujući semisaono-jezički samokresi visprene gradske dece — podsticajno su delovali na dečje pesnike, tako da se ponekad čini da su i pesnici i njihova publika u združenom odredu stvaralaštva, da je — opet uslovno rečeno — moderna dečja pesma najbliža senzibilitetu savremene dece.

Sam navedenih svojstava, obeležja i intencija, koje smatramo prevashodnim u prethodnoj deceniji, trebalo bi navesti, odnosno sumirati: književno-kritičke analize i ocene, kao i zapažanja o tome kako je i koje je značajke poezije prihvatila i prihvata čitalačka publika. S tim u vezi su i stavovi i odglasi auditorijuma i gledalaštva, jer se dečja poezija, u odgovarajućim postavkama, pojavljuje i na estradama i na ekranima, u emisijama starijih i novih medija komunikacija.

O književno-kritičkim mišljenjima, izraženim u recenzijama i u pojedinih ogledima, mogli bismo ovom prilikom reći samo to da su afirmativna i, jednim delom, isključivo zagovornička, bezrezervno odana narečenom «novom talasu». No, tome treba dodati i činjenicu da se o dečjoj pesmi raspravljalo i još uvek raspravlja na osnovu teorijskih pretpostavki i kriteristika važećih za poeziju uopšte, jer se radi, kao što je to na jednom mestu rečeno za izrazito umetnička dela, o koherentnim književno-umetničkim strukturama.

Što se, pak, tiče odnosa čitalačke publike i onih koji su na drugi način (književne tribine, radio, televizija) bili u doticaju sa ovom poezijom, i pored razumljivih teškoća, slobodni smo da iznesemo ovo svoje uverenje:

— najbliži širem krugu dece oni su poetski «produkti» kojima pesnička transpozicija nije potisnula, već je istakla, primarnu «sirovinsku» potenciju, stvarnosni povod, kao i ona dela sa, u prvom redu, zanimljivom dramaturškom i pripovednom obradom mitosa detinjstva i svekolikom personalizacijom (tako najbližih stvari, tako i združenih apstrakcija) u vidu različitih portreta, najčešće onih smešnih;

— odraslim ljubiteljima dečje poezije najprivlačniji su životodajni signali detinjstva i dečje pesme kojih nema, ili sve manje ima, u njihovom životu i u ozbiljnoj poeziji.

Tako se, prethodno konstatovani, integralizam na prijemnim relacijama razumljuje, t.j. deli. Odnosno — i pored sveg usmerenja ka integralističkom poimanju i nerazdvajanju poezije na dečju i na ne-dečju, ipak su neophodne distinkcije, koje nas dovode do ponovnog pitanja o primenjenosti i primerečnosti poetskih tekstova dečjem nivou. Ali, pošto se u saobraćajnoj mreži poezije ne mogu sasvim precizno, objektivno, izdiferencirati svi njeni činioči, teško se može poverovati da bi se, recimo, statistički moglo dokazati ko je više nagnut modernoj dečjoj pesmi. Jedino je sigurno da nisu najmlađi ti koji su sve njene vrednosti, pesničke kvalitete i značenja u stanju da dosluhte i shvate, iako su perceptivne i druge mogućnosti današnje dece veće od generacija dece pre njih.

Poetičari književnosti za decu nalaze se, t.j. naći će se pred složenim zadacima.

književnost za decu — kritika književnosti za decu: mogućnosti i pretpostavke

32

Govori se o pomanjkanju kriterijuma u ocenjivanju vrednosti književnosti za decu, kako je, u stvari, formulisana i jedna od teza Zagrebačkih književnih razgovora na veoma aktuelnu temu »Poetika književnosti za decu i omladinu«. Iz razloga koji su mahom poznati, kritika se ovom problematičkom u proteklom periodu bavila uglavnom parcijalno. Moglo bi se argumentovano dokazivati da je to jedna opšta pojava, podjednako prisutna u svim našim nacionalnim književnostima za decu i omladinu, iako je ona negde manje a negde više kritički i teorijski već problematizovana. Tako, koliko je meni poznato, srpska i hrvatska kritička misao ima već određena, sasvim pouzdana, iskustva u ovoj oblasti svog heurističkog sučeljavanja sa činjenicama estetičke realizacije književnog dela. Za razliku od ove, makedonska se kritika književnosti za decu još uvek nalazi u fazi, rekao bih, »samoproveravanja«, što treba da znači i »samoprovetravanja« od doskorašnjeg dima patetike i improvizacije.

Prema tome, već se iz ovoga može naslutiti i jedno od nekoliko zaista načelnih pitanja: može li uopšte biti reči o poetici, ili o poetikama, jamačno i u ramu jedne nacionalne književnosti? Razume se, to se pitanje može rasčlaniti na čitav niz drugih, na koje će besumnije uslediti odgovori u zavisnosti i od toga čime se sve definiše pojam poetike, koji je, kao i sama književnost i svaki njen žanr posebno, takođe imao svoju burnu evoluciju.

Taj toč misli obrazovao je krug dilema, sa pretpostavkom u njegovom centru da ih je naprosto nemoguće rešiti na zadovoljavajući način ukoliko se prethodno ne raščisti put nedoumica sa samom kritikom ove književnosti, tim pre što je i to deo istog tematskog prostora kojim se ovom prilikom želimo kretati svak sa svojim iskustvom i vrljama, svak sa svojim procenama prilika, ali i sa nečim zajedničkim u svemu tome: da se i najmanji napor, upravo kao ono zruo biseva Sent Beva u časkanju o Didrou, shvati kao intelektualno čestiti pokušaj odgonetanja same tajne stvaralaštva, pred kojim se ni jedna normativna poetika do sada nije proslavila.

I

Prošlo je više od tri decenije kako je Sima Ćucić pisao: »Ima pitanja o kojima nije nikad dosta pisati i o kojima je nužno što više da se razmišlja. Jedno od takvih pitanja je, nesumnjivo, i dečja književnost. Kod nas se o dečjoj književnosti vrlo malo i nesistematski pisalo. Ona je naše pastorče.

Smatra se za dosta «neozbiljan» književni rad. Po književnom «rangu» dosta nizak. Ako se nešto i pisalo, tvrdilo je tada Cucić, to je bilo više uzgred, da se nešto i o tome kaže. Otuda mi i nemamo izrazito eminentnog dečjeg pisca, pisca koji bi se ceo posvetio dečjoj književnosti. Radi se još uvek 'na parče', sa nejednakim uspehom. Književna kritika, mahom neupućena, i suviše je blagonaklono tolerisala izvesne 'dečje' pisce. Gotovo prekonoc postajali su neki dečjim piscima, a da nemaju elementarnog razumevanja i smisla za to. Ti 'patentirani' dečji pisci stvorili su tokom vremena jednu osobitu vrstu dečje književnosti. Uglavnom lažna, nerealna, koja je tako daleko od dečje psihe i od književnosti uopšte.

Tri decenije kasnije, Vladimir Milarić apostofira izvesne pojave u srpskoj književnosti za decu, koje su — s rastom ove književnosti — morale biti prevladane. To su, «pedagoški pragmatizam», «sivilo impersonalnosti», itd. Ovo stanovište uzimam kao jedan analoški primer. Razvoj je, izgleda, svake nacionalne književnosti za decu prvobitno upućen na jednu, dve ili više ovakvih i sličnih stranputica, da bi na određenom stupnju razvika iste bile prevaziđene — ne bez porodajnih muka same književnosti. «Pastorče» se, međutim, vremenom uzjogunilo i raslo je, joguneći se i jačajući. Kritika se, dotad «neupućena», «nesistematska» i «blagonaklona», tokom vremena takođe uspravila na svoje noge, rastom i raznovrsnošću oblika ne zaostajući iza književnosti. Danas se Cucićev pledoaje čini veoma prevaziđenim; fiksirajući jedan trenutak istorije, on je kao njena svest ostao u istoriji.

Analogija je, čini mi se, sada nešto jasnija: tek se s razvojem književnosti, kako je o tome svojedobno pisao i Dimitar Mitrev, može računati na puniji razvoj kritike, na njeno globalno i tipološko razrastanje.

Međutim, ova nas unekoliko optimistička pretpostavka ne oslobađa obaveza da se još na samom početku suočimo sa nekim istinama drukčije prirode; drukčijih, nešto tmurnijih referencija. Imam u vidu makedonsku književnu i književno-kritičku situaciju, ali ne bez svesti o izvesnim podudarnostima ili bar sličnostima u drugim našim literaturama.

Postoji jedna generalna linija koju genetički i evolutivno strukturira niz istorijskih činjenica relativnih za sudbinu ove književnosti i s tom se linijom, ili projekcijom, vazda manipulira kadgod je potrebno da se kvalifikovanije omeđe kreativni prostori ove autohtone književne oblasti i kadgod se kritici čini da je na šlagvort istorije upravo ona pozvana da s tim prostorima ostvari dijalog sredstvima kojima trenutno raspolaže. Kažem sredstva i to je, u stvari, lajtmotiv čitave ove rasprave, kao uostalom i svih rasprava koje su do sada vođene o književnosti i kritici. Što se tiče tih sredstava, makedonska je kritika godinama u nezavidnoj situaciji; ona u tom pogledu, reklo bi se, deli sudbinu čitave jugoslovenske književne kritike. Pa, ipak, Cucić je daleko iza Milarića ili Cvitana, Tahmišića ili Murisa Idrizovića, a i da ne govorimo o tome što se sve desilo u međuvremenu — recimo u onom književnom i književno-kritičkom prostoru na čijoj je jednoj strani Bogdan Popović sa svojim, možda i ne toliko problematičnim kao što izgleda, rušilačkim temperamentom, a na drugoj strani, recimo, već pomenuti Tahmišić sa svojom analitički neimarskom vizijom pesništva za decu toga istog, osporavanog, a neosporljivog Čika Jove Zmaja! Kod Makedonaca taj se proces prevladavanja bišeg odvijao nešto brže, što je naoko jedan paradoksa, pogotovo za neupućene u specifični, diskontinuirani razvoj

makedonske književnosti za decu i istorijat kritičkih ideja začet nekim prikazima Dimitra Mitreva tek pre nekih tridesetak godina. Ovi prikazi, manje ili više, klize rubom retorike nacionalnih težnji i narodno-oslobodilačkih, ili graditeljskih, horizonata jedne literature koja je, sticajem istorijskih prilika, preko noći morala da proživi i »bognje« i »zauske« svog dečjeg doba! Ta je poetika, bujicama eksklamacija, u to vreme baratala uglavnom ideološkim pojmovima. Nacionalni ideal i sociološki ekvivalent, ekscerpitan iz *delo-kao-sadržaj*, trebalo je da budu konstituenti ove poetike zanosa i, ako boćete, dijalektičkog prevazilaženja višedecenijskog stvaralačkog vakuuma u ovoj oblasti. Posle su došla druga vremena, ali je *delo-kao-sadržaj* i dalje ostajalo najžaloviji oponent novih, post-sociologističkih strujanja u kritici. Čini mi se da neću pogrešiti ako ustvrdim da su iste ili slične pojave, kako gde, uveliko prisutne i u jugoslovenskim književnostima sa dužom tradicijom. Tek se u poslednje vreme naslućuju znaci izvesnog preporoda: sa stidljivim pokušajima iza sebe da vaspostavi jednu koliko-toliko teorijski obrazloženu književno-istorijsku i aksiološku hijerarhiju, kritika je sada, po svemu sudeći, u položaju da svoj heuristički čin zasnje kako na pretpostavkama dalje egzegze ove složene materije, tako i na pretpostavkama jedne autokritike sui generis, dakle — preispitivanja i svog sopstvenog kritičko-istraživačkog odnosa i svog sopstvenog kritičkog instrumentarija, sa kojim se, kako je poznato, nije bogzna koliko proslavila. Taj se proces odvija paralelno sa rastom ove književnosti, ali promene koje on podrazumeva nisu podjednako radikalne u svim našim literaturama. Onaj koji je imao dužu tradiciju, radi i danas na dužoj stazi. On poseduje sumu različitih iskustava; njegovi su kriterijumi stabilniji. On, prema tome, može poetički promišljati za-datu problematiku bez bojazni da će ga njena erupcija dovesti u ovu ili onu zabludu. On poseduje svest o toj empiriji, što znači da je proces elaboracije već obuhvatio sve nivoe i sve strukture za-date problematike i time pripremio nužne preduslove za sam čin teorijske sistematizacije.

II

Drugo, kritiku književnosti za decu karakteriše *fragmentarnost*. Predstava se o njoj, dakle, stiče uz pomoć retkih fragmenata, i to fragmenata uglavnom novinskog tipa, fragmenata koji po svom prevashodstvu niti imaju ambiciju niti mogu da vaspostavljaju sisteme odnosa unutar jedne književno-istorijske i vrednosne projekcije. Fragment se zadovoljava impresijom. Ne posedujući svest o istorijskim metamorfozama tvoračke imaginacije pisaca za decu, on je tek u retkim prilikama, kod nadahnutijih i obaveštenijih autora, korisna informacija o delu i piscu, iako i tada veoma jednostrana.

Naravno, imam u vidu makedonsku kritičku situaciju. Pa, ipak, uz sve prethodno rečeno, ništa ružičastije stvari ne izgledaju ni u drugim našim literaturama. Ima se, na primer, jedna u najmanju ruku lažna predstava o razrastanju pojedinih opusa, kao i uloge pojedinih pisaca u razvoju ove literature. Ona je, ta predstava, svakako lažna i zbog izvesnog apologetskog odnosa kritike prema pojedinim opusima i piscima. Sazdan je, u stvari, veliki mit o malim piscima. Po inerciji toga starija stvari, mit se multiplicira i izvan regiona nacionalnog i jezičkog opredeljenja. Zato uopšte ne začuđuje činjenica da se logika mita nametnula kao logika vrednosti; ako je često i sam slučaj

kumovao mitu, izostalom kritičkom pledoaju kumovala je već anegdootična ravnodušnost pozvanih. Možda nekima ovo zvuči kao jeres: kritika književnosti za decu uglavnom je apologetska. Ona je to i kad je imitativna odnosno i kad je imanentna i interpretativna. Takva je ona, razume se, ne samo kod Makedonaca. Treba jednom reći: nju kanda prate sve sami slučajna opredeljenja. Ali, da nije njih ne bi se mogli raspoznati izuzeci.

Nije teško u toj igri slučajnih opredeljenja prepoznati jedan, saavim određeni, vid književnog opsenarstva: fragmentarna svest pokušava da mikroskopira vrednosti totaliteta, ali se umesto njega sve sami pabirci šepure na svečanosti pseudokritičarske (ne retko i antologičarske) trinitikrije. Tako se, nažalost, tu oko nas dešava čudan, najblaže rečeno — zabrinjavajući paradoks: bez analitičke svesti u sebi i o sebi, *zbirka najlepših svetova* pragmatički se udvara trenutku i prolaznosti, iako s iluzijom da, proističući iz istorije, nastavlja njenu bit i smisao. Šta je prvo: egzistencija ili esencija?

To je jedna teza; a ima i drugih, koje se tiču i kritičke metodologije i kriterijuma vrednosti. Otud ovaj, ovakav, pomalo gnevan pledoaje: kad kritika zataji, onda se korovu mediokritetstva skoro i ne da sagledati kraj. Teza — što više pisaca za decu —, jedno vreme akuelna i održiva, više je godina književno degutantna. Invazija slabih, ispodprosečnih knjiga, godinama ne prestaje da nas zasipa svojevršnim šundom. Kao da je dečja književnost ona poslednja slamčica za koju se u odsutnom trenutku, po svoju jalovu književnu egzistenciju, hvata antitalentovani književni davljenik, postajući na taj i jedino na taj način — književni rekonvalescent! Razume se, taj se rekonvalescent zatim neštedimice, do nepristojnosti čak, udvara didaktici i starmalim preživarima u senci velikih tema. Ali i kritika ima svoju senku. Uvučena u nju, duboko, ona kanda i ne sluti da se u toj idili odnosa, tom vašaru interesa i ambicija, u prvi plan istavlja lice njenog sopstvenog poraza. Ravnodušna za zbivanja i pojave oko sebe, u najboljem slučaju konformistička, ona se uglavnom manifestaciono, što će reći frazerski, zadovoljava svršenim činovima... Ona proglašava pobednike na konkursima; ona dodeljuje nagrade na književnim susretima; ona sastavlja izbore... A nikde — ja sada govorim samo o prilikama u makedonskoj kritici — ta ista kritika, sa ili bez navodnika, niti argumentuje stanovište, niti obrazlaže odluku, niti dokazuje kriterijume.

Zanimljivo je, međutim, da nekoliko godina unazad postoji pokušaj njenog, ako mogu reći, *autonomiziranja*! I to je jedna teza koja, čini se, ne sine da ostane bez komentara. I to je jedna jeretička teza. Ako je načinjem to nije zato što mi je strana njena književno-istorijska i teorijska logika, ili što mislim da je iluzija autonomiziranja kritike književnosti za decu nikla samo u glavama onih maločas apostrofiranih rekonvalescenata. Daleko sam i od pomisli da osporim jednu logiku mišljenja koja je zasnovana na dijalektici same ove literature, pa i na dijalektici kritičke misli o njoj. I ta se misao, budući je koherentna (bar u nekim našim literaturama) želi samo-opisati, samo-definisati i time distingvirati sadržajem i profilom od svoje dosta starije sestre. No, problem je u tome što se ovo distingviranje, ili autonomiziranje kritike književnosti za decu vrši nekakvim posrednim, zaobilaznim putevima: ne književno-teorijskim traktatom, pri čemu je nužno baviti se aproksimativama kritike uopšte i kritike književnosti za decu na jedan apokaliptično svrhishodniji način, nego opredeljenjem same ličnosti. Dodaćemo: opredeljenjem ličnosti ko-

ja se (1) ili profesionalno bavi odgojem dece i mladeži, (2) ili književni alibi za prethodne pokušaje i promašaje traži i nalazi u domenu dečje književnosti. U oba ova slučaja svedoci smo rečitih nesporazuma sa kritikom i sa književnošću za decu. Kad ovo kažem, opet imam u vidu makedonsku književnu i kritičku situaciju; štaviše, imam razloga da ovo stanovište donekle specifikujem kao tipično za prilike u makedonskoj kritici književnosti za decu. Ovo i stoga jer mi je poznato da se pedagogi u nekim drugim našim sredinama s dosta uspeha i izvornog kritičkog šarma, čak neobično studiozno, s izoštrenim čulom za vrednosti i književnu istinu, bave kritikom književnosti za decu. Dakle, izdajem ovo stanovište kao specifično; pojave koje ono akkompirira i akcentuje smatram izuzetno alarmantnim za status književne kritike, za njen profesionalni ugled, za biće njenih ingerencija. Uz pomoć kritike koja stoji na sličnim pozicijama, verujem da bi se ova pojava mogla da dijagnosticira i u granicama drugih naših književnosti.

Ako u prvom slučaju imamo hipotezu tzv. *kritičke interpretacije*, koja je u najmanju ruku *hobi* profesionalnih pedagoga, u drugom slučaju imamo nešto čak i drastičniju vrstu *poturanja roga umesto svede*: bez izgrađenih kriterijuma vrednosti i kritičke aparature, solidnije stručne spreme i izrazitije pronetljivosti, ovaj se tip književnih recenzenata neuko pašti da prepričavanjem dela, uz konvencionalni manir uopštavanja kritičke ocene, konstruiše jednu platformu neinventivnog i infantilnog književnog posredovanja između pisca (odnosno dela) i njegovog eventualnog konsumenta. Spuštajući se na nivo toga znanog a nevidljivog konsumenta, služeći se tobože neposrednim, što će reći — komunikativnim izrazom, ta se kritika i ne trudi da opovrgne tako očiglednu činjenicu sopstvene degradacije, u stvari: negacije svog istraživačkog, analitičkog i ocenjivačkog čina. Ona se neprestano vrti oko tri odnekud pozajmljene fraze ili tri osnovna, prevashodno pedagoško-didaktička punkta: dečjeg socijalnog iskustva, dečjeg inteligibilnog sveta i pedagogije ukusa... Plitka, ponekad impresionistički blagolagoljiva — a to je jedan celi pravac u kritici književnosti za decu kod nas, ne samo kod Makedonaca — ta se kritika ne libi da u otrcanim pojmovima, kao što su *lepo, divno, korisno, funkcionalno, talentovano, inventivno, spontano, nonsensno, igrivo, snovidovno* i tsi., sagleda neke od brojnih istina u kategorizacijama umetničke vrednosti. Infantilnom i nonsensnom, kao imanenciji, čak i kao vrednosnim determinantama književne strukture, ova kritika prđodaje svoj starmali infantilizam i svoj iskonstruisani nonsens. Usled svega toga neće začuditi zaključak da s takvom kritikom više niko ozbiljno ne računa; najmanje: književna kritika, književna istorija i sama književnost za decu i omladinu.

III

Posle svega, kao da je nesumnjivo jedno: vrednosti srca i intelekta se ne mogu ispisivati dužim ili kraćim crtama kao u starim rabašima! No, nepobitno je i još nešto: u logici svakog kretanja, kakvo je poznato u umetnostima, pa i u književnosti za decu, pa i u kritici književnosti za decu, postoje izvesne sile koje filozofiji kretanja daju beleg dijalektičke neophodnosti. Bar jedna od njih, tih neophodnosti, u konkretnom je slučaju sadržana u dijalektičko-tvorlačkom imperativu takozvane *vremenske distanca*. S tim indikatorom, s tim

regulatorom odnosa, morala je u perspektivi da računa i književnost za decu, a samim tim i ništa manje takođe i kritika koja se stručno i odgovorno bavi fenomenologijom književnog stvaralaštva za decu.

Zato se tek danas autoritativno stavlja na dnevni red jedna tako složena i značajna tema, kakva je »Poetika književnosti za decu i omladinu«. Ispunjeni su, naime, izvesni najnužniji književni, kritički i teorijski preduslovi. Razume se, tamo gde su oni ispunjeni...

milovan vitezović
gledanje duge

(Utisci o dečjem smeću i o mestu duhovitosti u književnosti za decu)

»To je bilo nekad kad su sve pesme bile lepe.« — ovu izjavu stare devojke srećemo zapisanu u Andrićevim *Znakovima pored puta*. Ali u tim *Znakovima* veliki pisac je o sebi zapisao: »Ja se tako malo družim s ljudima, a ukoliko se i družim, tako se malo iskreno razgovaram i od srca smejem, da patim kao od neke nedozvoljene fizičke potrebe od želje za smećom.«

Ne pomišljam na velike teorijske postavke o dečjem smeću. Deca se smeju srećem. Bojim se ako srce zamenimo postavkama! Ovo je samo pokušaj da se taj smeh olovkom podvuče.

Cinjenica je da mi danas imamo, manje više već izuzetniju takozvanu književnost za decu. Da li je slučajnost što je njena tematska postavka humorna?

Smeh je u detinjstvu oznaka nevinosti a u starosti oznaka mudrosti. Covekov prvi sporazum sa okolinom nije govor nego smeh. Covek počinje da se smeje u svojoj šestoj nedelji po rođenju. Prvi smeh je prvi pozdrav majci, osobi koja mu pruža prva zadovoljstva, hranjenje, tepanje, pesmu i čiste pelene.

«Ne raste se od ručka, već od rođendana». — kazala je kao spas trogodišnja devojčica pokušavajući da ospori dosadnu tvrdnju roditelja: «Ako ne jedeš više, nećeš porasti!»

Lekari smatraju da deca puno rastu od smeha.

Kad je dete marno, kad je otljivo i kad mu nije do smeha, nije li to najbolji znak roditeljima da moraju dete odvesti lekaru?

Smeh je najbolji lek i za čoveka. Nažalost, ima ga manje, nego da se na recept daje.

Dve stotine akademika iz celog sveta okupilo se prošlog leta na jednom brdu kod Kardifa da sasvim ozbiljno raspravlja o nečemu što je zajedničko svim ljudima na svetu, a možda čak i nekim majmunima — o smehu. Organizator ovog prvog međunarodnog simpozijuma o smehu i humoru bio je Odaak za primenjenu psihologiju Univerziteta u Velsu.

Mišljenja učesnika najbolje je izrazio dr Harold Grinvold, profesor psihologije iz San Dijega, kad je rekao da su mnogi ljudi bolesni samo zato što suviše ozbiljno shvataju sebe i ono što se događa oko njih. «Smeh je najbolji način da se otkloni napregnutost», kaže on. «Ako uspem da navedem pacijenta da se smeje na svoj račun, time sam mu mnogo pomogao».

Koji je to nestašluk neduhovit? Ima li neobuzdanosti bez smejušije?

Kako opisati jedan razred ili dečiji vrtić?

Smeh... Čika... Viku... Žagor... Sem ako im neko ne viče: «Mir!»

Šta im ponuditi u književnosti koju pišemo za njih?

Smeh? Čiku? Viku? Žagor? Ili im vikati: «Mir!»?

Mislim da bi bilo glupo ostati pri takvoj dilemi.

Kada se sećamo detinjstva, ma koliko ono «biografski» bilo mukotrpano, ili «biografski» bezbrižno (u dve krajnosti ili između) uvek ga se sećamo anegdotski i mukotrpanost ističemo kroz anegdotu. Čak i tamo gde se propalako, pronalazi se nekakav prizvuk smešnog. To je ustvari odbrana detinjstva. Odbrana onog što je čovek poneo i zadržao. Primera radi: nekoliko puta sam razgovarao sa Mišom Mirkovićem, našoj deci poznatijim kao kurirrom Mišom. Razgovori su bili javni, pred decom. Miša je bio kurir Save Kovačevića, Peka Dapčevića, Moše Pijade, pa u nekoliko navrata i Titov kurir. Taj kurir Miša je preživeo sve ofanzive i jednu pesmu Branka Ćopića (onu pesmu po kojoj gine na Sutjesci uz Savu Kovačevića). Mišino prisećanje je uglavnom bilo anegdotsko i vedro. Covek svesno ili nesvesno brani vedrinu detinjstva protiv kojeg su se bile zaverile sile osovine (o domaćim izdajnicima i da ne govorimo)...

Đačkog doba čovek se seća, ali samo pamti vedrine. Zaboravlja strahove od prozivanja. Muke sa nenapisanim domaćim zadacima. Gluperde koje su izvaljivane i za koje se dobijale slabe ocene od nastavnika i batine od roditelja, postaju svetli smaragdi dačkog doba i blešte u prepričavanjima. Tako odrasli o dačkom dobu. A đaci, opet, uz sve strahove, uz sve strahove na časovima, i jesu đaci po kikotu, a ne po strahu. Kakva bi to bila otuđena i nehumana škola u kojoj bi svi bili odlični, svi mirni, svi tačni. Šta bi pisci o

toj školi mogli da napišu? Da li bi takvoj školi i za šta trebali profesori? Da li bi škola bila potrebna, zar se to ne bi moglo učiniti putem televizijske — radio ili dopisne škole? Treba li da podvlačim da u dosetakama đlačkog kikota nemiini, nestašni, pa i slabi đaci nekada nisu ismejivani. Nikada nisu žrtve. Uvek su se nedobronamerne dosetke pravile na račun «bubalica» (na srpsko-hrvatskom) i »štrebera» (na hrvatskosrpskom školskom području). Postoji li lko ko nije (bar ostareo) poželeo da bude i (u uspomenu) bio mangup u svom detinjstvu?

Đačko neznanje je nepredvidivo i stvaralačko. Više treba mašte da bi se izvadilo, kod profe, kao se ne zna odgovor na času, nego odverglati nešto napamet.

Đak koji ume i da ne zna, školuje se za život, ne za profesore.

Pisanje za decu nije kaznena mera.

Pisci za decu ne bi smeli da stvaraju probleme svojim čitaocima. A kuda ćete veće probleme, do ako za njih pišu — dosadno. Problemi se povećavaju ako je «dosada» obavezna lektira ili pesma koja se mora naučiti napamet.

Deca su srećom prestala da u književnosti dobijaju packe i batine.

Nešto kasnije, ali ipak, skoro da je već ukinuta namrgođena pedagogija u književnosti za decu, koja je najviše govorila o otuđenosti autora od detinjstva.

Šteta što to nismo učinili u isto vreme kad su ukinute i batine po školama.

Godinama se kazivalo za detinjstvo da je razigrano, veselo i bezbrižno. To su isticali i iskozvani pisci za decu. Ali su ostajali delom iza onog kome je njihovo deo trebalo da bude namenjeno.

Najzad, došli su pisci koji, već skoro dve decenije, pokušavaju da budu pisci vedrine.

Smeh je sve više u osnovi većine književnih obraćanja deci.

Bez lucidnosti nema dobre dečje književnosti. Lucidnosti nema bez duhovitosti.

Zahvaljujući humornosti koja poštiče maštu, u našoj dečjoj poeziji (mislim naravno na probrani deo savremenika) imamo i više od onog što je bilo poetski veruju naših nadrealista.

Ne treba biti patetičan i činjenicom da su najveća deia svetskog humora i satire prepuštena deci kao njihova literatura mahati u ovom tekstu kao zastavom, jer uvek gde se mnogo maše bilo kojom zastavicom ukazuje se na neko skretanje.

Možemo sentimentalno da se pobunimo protiv Vinaverove pantologijske žaoke: «Čika Jova. Dugogodišnji učitelj za gluvonemu decu. Otuda u njegovim pesmama naročita mutava dečja psihologija». Ali moramo se pomiriti sa činjenicom da je od Zmaja najvrednije što je ostalo — njegova duhovitost, njegov rimovani smeh. Dalde, ono što je raznim izborima potiskivano, od Zmaja sve do televizijske serije «Neven».

Kao što je pravi humor i prava satira jedan od oprobanih metoda pišćeve borbe za razne slobode. Humor u književnosti za decu jeste izraz slobode. Otvaranje prostora maštanju.

Teško da je izabrati ista antologijskog iz književnosti za decu, a da to nije prožeto humorom. Da nema nekog smeška. Nekog smijuljenja, neke smejurije. U antologiji savremenog srpskog pesništva *Zeleni bregovi detinjstva* u izboru Vladimira Mlarića 90% pesama zastupljenih 25 pesnika su duhovite i lucidne pesme, a onih deset posto idu na dobru dušu antologičara.

Antologija *Savremena srpska satira* predstavlja dobrim delom iste autore.

«Dobar humorista i satiričar po pravilu je i dobar dečji pisac». — zapisao je Branko Ćopić.

Borislav Mihajlović Mihiz kaže za Branka Ćopića, u predgovoru *Bašti stjezove boje*, da je «vanredni liričar ljudske duše i vedri smejač i zasmejač naše zemlje.»

Neodoljivim verovanjem. Ismevanjem svega što ruši nadu. Branko Ćopić je primer da deca najbolje primaju one stranice ratne književnosti na kojima se junaci smeju direktno Hitleru u štucovane brkove, ala Čaplín.

Ukoliko bi iz stvaralaštva za decu Desanke Maksimović čovek trebao da se odluči za samo jednu pesmu, teško je poverovati da bi neko uzeo drugu pesmu do *Izložba dece slikara*. Ova pesma je izuzetno duhovita.

Dušan Radović kaže da pisanje za decu znači «biti saradnik sunca». Nije li odavno atribut sunčan (dan), u dečjoj poeziji zamenjen obavezanim epitetom — nasmejan (dan)?

I Miroslav Antić želi da do nekog ogromnog sunca ide.

Možda je teoretičar navine pesme i izuzetan pesnik Milovan Đanić i preterao: «Humor je vrhovna mudrost, spoznaja svih spoznaja.»

To se ne može reći za Dragana Lukića: «Detinjstvo — najjači argument za apsolutno prihvatanje isključivog optimizma.»

Humornost sama po sebi traži obnovu jezika. Traži nove popokatepete. Česte jezikolomne reči su okosnice pojedinih pesama, što je dobro i kao fiskulturna disciplina. Demosten je lečio mucanje govorom preko kamenčića. Dobro je kad književnost nudi kovanice kamenčiće preko kojih se razvija brbljivost. Kamenčiće koji su i igra i kad se izgovore pravilno i kad se ne izgovore, uveseljavaju i izgovarača i slušatelje i izazivaju smeh, grgoljiv. Recimo, balogljiv.

Često je takozvana pesma za decu satirična. U toj svojoj satiričnosti, recimo, ponajdalje je otišao Ršumović. Setimo se pesama *Dete nije dete*, *Generalu, sito ljuta*, *Slava palima s Marsa*, raznih tužica...

Danas se jezik i najviše «lomi» u dečjoj poeziji. Što se jezičkih istraživanja u poeziji tiče, poezija za decu je — bez premca. Ali i tu je daleko još — od mogućnosti. Sa tezom, sa sistemom, istražuje nekolicina pesnika. Brojniji su oni koji ih oponašaju. Bez sistema od jednog — jedno, od drugog — drugo. Lako postižu lakoću onih koji su do nje došli teško. Tako često dolazi do ispraznosti, a i duhovitost nije neposredna već je lažna i providna.

Ono što su duhovito jurutunisali, odnosno japanezali, što su jahahali, odnosno ahahahali Jovan Jovanović Zmaj i pre skoro vek August Harambašić, ali ne za decu, već kao satire, to je ponovio između dva rata Stanislav Vinaver u svojim telegrafskim sonetima (ni on za decu), ovoga se posle rata prisetio Dušan Radović u pesmi o parcovu i stru (ni on za decu, već za film Dušana Makavejeva), potom nešto je slično izotao, izmotao Brana Crnčević u pesmi

songu serije Zanati. Izuzetni i dosetljivi prevodilac (i pesnik koji se iza prevodioca pritajio) Dragoslav Andrić prepevavajući pesme Ogdena Neša, prepevao je na Zmaja, Harambašića, Vinavera, Radovića, Crnčevića i sebe jednu pesmu Čak u Tibet, kalamburajući, ne poštujući Nešov original. Posle su ovaj duhoviti sistem prihvatili na svoje načine, dodajući nešto ili oponašajući, dečji pesnici. A kritičari su krajnje neznalački uveli termin «nešomanija».

Knjiga koju su dve hiljade dečaka i devojčica iz Srbije deceniju pisali beogradskim psiholozima Budimiru Nešću i Vanji Rupnik Olovka piše srcem jeste najduhovitija knjiga (bar) decenije. Ovu knjigu su odigrali beogradski glumci Pavle Minčić i Radmila Đurićin, pod istim naslovom Olovka piše srcem — kao kolaž — komediju. Bila je ovo najnagrađivanija predstava komedija u istoriji naše poratne komediografije. Samo jednog proleća dobila je tri najveće nagrade (Malih scena u Sarajevu, Sterijinu nagradu i nagradu Dena komedije). Knjiga duhovitih dečjih definicija, koja nas opominje i vraća Volterovoj definiciji definicija, da su jedino duhovite definicije apsolutne, jer svojom duhovitošću uvek izražavaju neku sumnju, pa i sumnju u sumnju. Svakako da duhovitost ne sme biti isključivo uzeta posprdno, kako u preporuci Olovke piše i Dušan Radović: «I biće malo pogrešno, ako se ovi dragoceni dokumenti budu registrovali samo kao cake i štosevi. Ne, ova knjiga je za razmišljanja i otkrića.»

Neka za decu olovke pišu srcem.

Čitajući kritike knjiga namenjenih deci moram primetiti dve stvari, prva da je književna kritika književnosti za decu često smešna, smešno neobjektivna i da još uvek muca bar svojom polovinom u i onako oskudnom broju, druga, da imamo daleko više dobre književnosti za decu po oceni kritika, nego li što je stvarno ima.

Modifikovao bih Bergsonovu tezu definicije smeha, kao «metode uspešnog prilagođavanja običajima određene grupe i društva uopšte». Naime danas je jasno svakom piscu za decu da je smeh stvaralačka metoda pristupa deci.

Mi danas imamo jednu generaciju pisaca koja piše i za decu, koja je načisto šta, gde je i hoće:

(Koliko treba biti duhovit da ne bi bio smešan.)

«Ono što bih ja osobno htio ukazati jest jedan barem za mene zanimljiv fenomen, jedna podjela koja je kod dece nešto drukčija nego kod odraslih, podjela naime na dobro i zlo, na svetlo i tamu, na valjano i nevaljano, na dopušteno i nedopušteno, na objašnjivo i neobjašnjivo, spoznajno i nespoznajno, komično i tragično, prirodno i neprirodno.» — beleži Goran Babić koji je svojom crnohumornom postavkom svog pesmovanja za decu izazvao veoma žustra reagovanja koja pokazuju sa kojim se sve predrasudama još mora računati. Ova reagovanja su pokazala koliko je Babić baš bio u pravu pišući te svoje satire na lažnu sliku sveta detinjstva.

Rade Obrenović objašnjenje svog pisanja za decu daje u gegu: «Pesme odavno krijem u levoj cipeli i desnoj rukavici.»

«Dopustite mi da parafraziram riječi jedne duhovite francuske precioze i da kažem da je za dječju pjesmu potrebno više nego pjesma». — i mlno ove parafraze Luko Paljetak tvrdi da je dečja pesma prostor nemogućeg, ali i to nemoguće ima svoju geografiju: «Dječja pjesma mora biti svijet, koji dalje sam bira svoje vladare, svoje zakone i svoje stanovnike».

Gde su vladari, stanovnici i zakoni, nismo daleko od satire. A prostor nemogućeg, moguć je u mašti i u šali.

Ivica Vanja Borić: »Pišući dječje pjesme ja sam mlad i nestašan.»

Dobra šala na račun godina koje nam odmiču. Jedina i moguća. »Udaljimo se od djetinjstva, a ne približimo se cilju» — gorko nam priča Radović dok se oko njega okupljamo.

Miroslav Nastasijević pripada generaciji pesnika koja je došla na estetski raščišćen teren stvaralaštva za decu, bez predrasuda: »Da se čudimo i da se ludiramo i da u tom svom čuđenju i ludiranju ne budemo ni bolji ni gori od onih za koje pišemo.»

»A iskren dječiji smijeh najbolji je honorar za dječiju pjesmu.» Pajo Kanižaj je za nagrađivanje dečjih pesnika po učinku. »Zatim pjesma treba da bude duhovita i kad je tužna.»

Vujica Tucić Rešin predlaže krijumčarenje poezije za djecu u poeziju za odrasle, radi vaspitnih mera: »A razlika između odrasle poezije i dečje je u tome što oni koji pišu za odrasle misle da će umreti, a oni koji pišu dečju misle da će živeti.»

Dubravko Horvatić misli da pesma što se obraća detetu nije »jamačno niti kakav obračun sa svijetom«. Svakako da ne može biti nikakvog tugovanja nad svetom. Ali osmeha radovanja i podsmeha svetu mora biti. Dubravko Horvatić nspominje da mu je »primjerice« nepedagoška »pjesma o Staroj Uri i Caši Pijanduri samo dječja inačica pjesama o problemu slobode«.

Počeo sam sa Andrićem, sa njim i da završim. Da budem iskren sa njim sam i počeo da bih ovako završio:

»Na stadionu, 25. maj 1958. godine. Preko 50.000 ljudi. Mnogo dece. Iznenada, pre početka atletskih vežbi, udari plah prolećnji pljusak, gotovo iz vedra neba. Sunce sija. U narodu nastade žagor i uzbuna. Stariji ogrću kišne kabanice, razspinjaju kišobrane, sklanjaju se gde mogu, pogledaju zabrinuto u nebo, gundaju, psuju. Odjednom jedan veseo, čist dečjački glas:

— Tata, sada ćemo dužu da vidimo, je li?»

joža skok

**zapis o dječjem i dijalektalnom pjesništvu
nikole pavića**

43

Očekivana, ali u svakom slučaju bolna i nelsbjeina, smrt Nikole Pavića u sumornim prosinačkim danima potkraj prošle, 1976. godine, ponovo nas je podsjetila na pjesničku prisutnost i život ovog osebnog i tihog autora, pjesnika međimurske zemlje, njezinih pejzaža i ljudi. Ta mala hrvatska pokrajina, pitomi sjeverni kutak naše zemlje omeđen Dravom i Murom, izgubila je u prošloj godini četiri značajne ličnosti svoje autohtone kulture: manje poznatog ali ipak originalnog i potvrđenog kajkavskog pjesnika Stjepana Bence, akademskog slikara Ladislava Kralja-Međimurca, poznatog folkloristu i sakupljača međimurskih narodnih pjesama dr Vinka Žganca i Nikolu Pavića. Smrt kao da ih je poredala po određenom umjetničkom značenju u redosljedu odlaska s time što je u slučaju posljednje dvojice svela svoj pohod na svega nekoliko dana izjednačujući na neki način njihov život i njihovo djelo. Iako nije rođen u Međimurju, jer mu je rodno mjesto Zagreb (1898), dva Pavićeva boravka u tom sjevernom kraju naše zemlje, Slavičekovoj dalekoj pokrajini, i to u svojstvu seoskog učitelja i nastavnika na čakovečkoj preparandiji (1921—1926) i direktora Učiteljske škole u Čakovcu (1945—1947) bila su presudna za pronalaženje Pavićevog autentičnog pjesničkog svijeta i izraza, za otkrivanje onog pravog književnog zavičaja koji se u ovom slučaju potvrdio kao mogućnost osobnog izbora.

Kajkavac svojim jezičnim podrijetlom, odgojem i kulturom, Pavić je u Međimurje došao s osnovnim predispozicijama kao podlogom na koju će se nadograditi osjećaj i doživljaj međimurske kajkavske riječi, privlačnog krajo-lika i njegovih stanovnika da bi se uskoro sve to stopilo i poteklo prvim Pavićevim kajkavskim stihovima na počestku međuraća. Ponesen izvanrednom sugestivnošću i izvornošću međimurske narodne pjesme i inspirativno duboko

vezan uz međimursko tlo i ljude koji ga osvajaju dubinom svoje emotivnosti, neprigušene težinom socijalnog stanja, i to već u prvim dodirima, Pavić ostvaruje zapaženo pjesničko djelo, neveliko po svojim tematskim dimenzijama, ali intenzivno i cjelovito po svojem umjetničkom ustrojstvu. Na njegovim najboljim stranicama Pavić se potpuno oslobađa nestvaralačke prisutnosti, i narodnog pjesništva, i drugih dijalektalnih pjesnika zapisujući zapažene vrijednosti kajkavskog dijalektalnog pjesništva.

U osebnijim i plodnim tokovima toga pjesništva Nikola Pavić, čije ime danas pouzdano stoji uz Galovićevo, Domjanićevo, Krležino i Goranovo, nalazi pored zajedničkih i osobne tonove i boje, otkriva ritmove i ugođaje, motive i oblike koji potvrđuju njegovu pjesničku samosvojnost. On je prvenstveno pjesnik žulke i tvrde međimurske grude, njezinog međuratnog težačkog života, žuljeva i znoja, pjesnik autohtonog međimurskog čovjeka s onom karakterističnom psihologijom i životnom filozofijom kojom se i u monotonj i sivoj svakidašnjici pronalaze trenuci vedrine i ljepote. Iako je socijalni kontekst Pavićevog pjesništva vidno naglašen, on nikada ne prigušuje druga stanja i osjećaje, posebno potrebu i mogućnost da se razigraju čula, da se izraze lirski stimuli, da se pored društvenog daje i intimni život, da uz sumorne progovore i humoristički, pa i elegično-melankolični tonovi.

44

Raznolik ritmički i emocionalni spelstar i kolorit Pavićevom pjesničkom svijetu i izrazu, sazdanom najčešće na minijaturnim dimenzijama motiva i krajolika, te deminutivnih okvira riječi, daje upravo neprekidna izmjena tamnih i svijetlih boja, gorčina i vedrina, prapošnog humora i duboke elegičnosti. Pavić, naime, uvijek doživljava jednu i drugu stranu života i tako njegova pjesma u pravilu otkriva potpuno lice toga života, ili barem njegovu karakterističnu dvostrukost. Međutim, Pavić nije isključivo slikar izvanjskih životnih manifestacija i pejzaža, kakvi nas gotovo uvijek podsjećaju na ljupkost i toplinu međimurskog krajolika i koji su identični najboljim ostvarenjima hrvatske likovne umjetnosti, on svojim pjesništvom u prvome redu progovara o sebi i svi njegovi međimurski motivi često su samo izvanjski dekor u koji je smještena njegova ličnost sa svojim doživljajem Međimurja i osobnim odnosom prema njemu.

Jer nije Pavić u Međimurju otkrio samo zanimljivu i književno uglavnom neobrađenu temu, već i ono duhovno podneblje kroz koje je uspio najneposrednije i najkonkretnije izraziti sebe, u kojemu je otkrio svoj pjesnički jezik i ličnost. A ta je ličnost istovremeno bila melankolična i kerempuhovska, mladalački obješenjačka i bečarska, pomalo puntarska, duboko socijalna, stopljena u potpunosti s dušom međimurskog čovjeka i zajedno s njime odana životu i zemlji. Takvog Pavića otkrivamo u svim njegovim samostalnim zbirkama i izborima njegovog kajkavskog pjesništva, a to su: *Pozabljena cvjetje* (Zlitar, 1923), *Popevke* (Zagreb, 1940), *Međimurska zemlja* (Zagreb, 1951), *Zvira voda* (Zagreb, 1957), *Izabrane pjesme, kajkavske*, (Zagreb, 1962), *Prsten zrenkul* (Čakovec, 1968), *Izabrana djela* (PSHK, knj. 105, Zagreb, 1973). Posebice nam takvog Pavića pokazuju i potvrđuju njegove najbolje, antologijske pjesme kao što su *Međimursko*, *Zemljo naša*, *Motika*, *Na oranju*, *Kipec*, *Prošćenje*, *Vu kleti*, *Dežd*, *Ftiček*, *Kristuš*, *Zadnja popevka*, a i mnoge druge.

Spominjan i cijenjen kao dijalektalni pjesnik, Pavić je umro gotovo zaboravljen kao štokavski pjesnik iako je na književnom standardnom jeziku

započeo svoj pjesnički put. Još je neobičnije što je unatoč razmjernoj plodnosti bio pomalo zaboravljen kao dječji pjesnik pa je smrt u ovom slučaju prigodni podsjetnik na neocijenjen prilog što ga je Pavić dao hrvatskom dječjem pjesništvu. Tezi o zapostavljenosti i nedovoljnoj indikaciji značenja, nimalo ne proturječi činjenica što je zastupljen u svim značajnim antologijskim izborima poslijeratnog hrvatskog i jugoslavenskog dječjeg pjesništva koje pokazuju znatne kritičke oscilacije u otkrivanju vrijednosti i specifičnosti Pavićevih dječjih pjesama. Omanji broj Pavićevih pjesama, koje se u ovom primjeru potvrđuju kao nezaobilazan antologijski inventar, sigurna su indikacija nesumnjivog Pavićevog osobnog dometa i doprinosa dječjem pjesništvu, dok je ovedi broj njegovih pjesama koje su mahom pojedinačno antologičari izabrali određeno upozorenje na raznolikost i umjetničku nehomogenost njegovih dječjih pjesama. Prema tome i antologičarska podudarnost kao i nepodudarnost pojednako upozoravaju na Nikolu Pavića čije je dječje pjesništvo na određeni način prisutno, ali još uvijek nedovoljno ocijenjeno. Upravo stoga antologijska nam se panorama toga pjesništva nameće kao zanimljiva mogućnost i prilika da se o Paviću izrekne temeljitija kritička ocjena.

Pri izricanju takve ocjene trebalo bi u prvome redu imati u vidu da je Nikola Pavić najvećim dijelom djelovao u međuratnom razdoblju hrvatskog dječjeg pjesništva, u vremenu kada je na tom književnom području bilo više stihotvorstva nego pjesničke kreativnosti, više artistske konvencije nego izražajne invencije, kada se dječje pjesništvo nije još uvijek u potpunosti potvrdilo kao autonomni oblik književnog stvaralaštva već je egzistiralo kao oblik sublitterature i primijenjeni oblik pedagogije. Potpunu afirmaciju tome pjesništvu nisu donijeli ni značajniji Pavićevi prethodnici kao što su Rikard Katalini-Jeretov i Vladimir Nazor, mada su to bili stvarnici koji su u velikoj mjeri podigli umjetničku razinu stvaralaštva za djecu i dali dosta kreativnih pojedinačnih priloga. U takvoj situaciji Pavić se među prvima u međuraću nametnuo originalnijim prizvucima svoje dječje pjesme. Dođuše, poput ostalih pjesnika i on je prihvatio određeno shvaćanje dječjeg pjesništva priklonivši se izboru standardnih motiva i određenog načina pjesničkog oblikovanja u kojemu su dominirali anegdoticizam, narativnost i didaktičizam. Međutim, Pavić se odlikovao dubljim pjesničkim čulom i stvaralačkim umijećem pa je određenu i prihvaćenu maniru uspio podrediti nadahnutijem pristupu svijetu djetinjstva.

Dok su njegovi brojni suvremenici u dječjem pjesništvu pretežno opjevali djetinjstvo svedeno na ključane sadržaje i uprošćenu psihologiju, Pavić je među prvima osjetio da je o njemu potrebno progovoriti iz autentičnih oblika i manifestacija, iz adekvatnijih, odnosno bogatijih psiholoških i etičkih dimenzija. Prenda je do takvog opredjeljenja i odnosa dolazio više intuitivno nego racionalno, čemu je dokazom što je psihološko poistovjećivanje pjesnikovo s nepatvorenim dječjim životom i pogledom na svijet razmjerno skromnije u poređenju s brojnijim pjesmama verbalno-didaktičke intonacije, Pavić je osbljnije razgrnuo zavjesu i otvorio vidik u djetinjstvo kao autonoman vid jednog specifičnog svijeta. Pri tom kao da je propustio značajnu priliku da sužbonosnije utječe na razvoj hrvatskog dječjeg pjesništva jer nije ustrajao u pronalaženju i definiranju osobnog pjesničkog izraza. Tako su mnogobrojna zrnca njegove poetičnosti ostala u sjeni, ili su ponekad bila i prekrivena broj-

nijim zrcima izražajne prosječnosti. Međutim, kao se uvijek i nisu samostalno izdvojila, ona su nesumnjivo utkana u mozaik hrvatskog dječjeg pjesništva na kojemu simbolično svjetlucaju kao zlatni orasi, prelijevaju se kao čarobno rujezdano jezero ili šume poput čudnovate školjke.

To su naime maštoviti i poetični naslovi Pavićevih zbirki dječjih pjesama od kojih se prva pojavila 1924. u Čakovcu, druga 1925. u istome gradu, i to obje u privatnoj nakladi, a treća 1930. u Zagrebu u nakladi «Škole i doma». Zanimljivo je da je pojavu ovih zbirki kritika dočekala čak apologetski, te je Pavić uspoređivan sa Zmajem, dok je Ljubo Wiesner ustvrdio kako Pavićevo dječje pjesništvo, i to u povodu prve zbirke, nadilazi ostale dječje pjesnike. Koliko god takve ocjene bile i pretjerane, one upućuju na zaključak da su kritičari osjetili Pavićev napor da se izdigne iznad dominantne prosječnosti dječjeg pjesništva, odnosno stihotvorstva za djecu. Konkretni rezultati toga napora, gledano iz današnje perspektive, sigurno su nešto manji nego što su smatrali suvremenici, ali ipak toliko da bi se od triju Pavićevih zbirki kako to smatra Zvonimir Bartolić moglo napraviti jednu solidnu zbirku dječjih stihova.

Kao dječji pjesnik Pavić je prvenstveno maštovit, lirsko-impresionistički minijaturist i slikar koji ljupkim potezima svojega pera stvara dražesne sličice iz prirode ili oblikuje situacije dječjeg života iskazujući dječju radoznalost i čuđenje u otkrivanju svijeta, ili je profinjeni muzičar stih koji na svom dosta raznolikom ritmičkom glazbalu izvodi vedru muziku riječi. Koliko god obrađivao i neke standardne motive i situacije, u Pavićevim se dječjim pjesmama očituje stvaralački pristup dječjem svijetu i kreativna obrada njegovih sadržaja, od dječje igre, života u prirodi do prvih životnih iskustava. I među Pavićevim dječjim stihovima, i među brojnim stihovanim poukama i sadržajima hrvatskog međuratnog dječjeg pjesništva, takve, najuspjelije Pavićeve pjesme znače određeno osvježanje i ukazuju na Pavićev nesumnjiv doprinos njezinom razvitku i potpunom sazrijevanju.

Nekoliko Pavićevih kajkavskih pjesama obavezno ulazi u fond njegovog dječjeg pjesništva ostvarujući tako svoju dvostruku književnu zavičajnost. To su one kojima je podlogom čisti, gotovo naivan, dječji vedar, jednostavan i spontan odnos prema svijetu, kakve su primjerice *Kipec* i *Frček*, ili pak one kojima je motivom djetinjstvo. Takvima u prvom redu pripada Pavićeva balada *Pri zibici* i dosad nezamijećena pjesma *Dečec*, humorističko-ironična slika i vizija djetinjstva koja «mali» dječji svijet i njegove protagoniste uzdiže do superiornosti «velikom» svijetu odraslih. K ovima se pridružuje i *Dežd* sa svojim ritmičko-akustičkim, sugestivnim tonovima i bojama u doživljaju prirodne pojave, s autentičnim lokalnim koloritom po čemu je prepoznatljiv veći broj ne samo ovih kajkavskih već i drugih Pavićevih dječjih pjesama.

Pavićevom portretu treba dodati i to da se pored književnog rada za djecu mnogo bavio i pedagoškim radom. Na tom području ne smiju se mimoići njegovi pionirski pokušaji na razvijanju dječje pismene i likovne kreativnosti. Slijedeći koncepciju tzv. radne škole, Pavić je stimulirao i animirao svoje učenike da u slobodnim pismenim sastavcima i književnim oblicima, najčešće pjesmama, pišu u prvome redu o sebi, svojim doživljajima, svojem svijetu, da obogate i razvijaju svoj pismeni izraz već od prvog razreda. Zbornik kolektivnih dječjih radova prvoškolaca *Naš razred* (1932) zanimljiv je

dokumenat o unošenju novih pogleda i metoda u nastavu pismenosti, a to pogotovo vrijedi za uspjele *Slakovića o Zarku, Marku i Šarku* (1938) koju su ilustrirala i sadržajno obradila djeca, Pavićevi učenici jednog četvrtog razreda zagrebačke osnovne škole. U pozadini svih ovih, kao i drugih metodičkih radova, uz Pavića pedagoga osjećamo i Pavića pjesnika. Spajajući dosta uspješno ove dvije funkcije i sposobnosti, on je i na tom području ostavio vidljiv trag svoje stručne djelatnosti. No hrvatsku je dječju književnost Pavić zadužio i svojim vrijednim uredničkim radom i inicijativama. Tako je pokrenuo i uređivao 1923. u Čakovcu biblioteku *Dječja knjiga*, dok je od 1951. do 1963. bio urednik zapažene *Omladinske knjižice Matice hrvatske* u kojoj su objavljena značajna prozna djela poslijeratne hrvatske dječje književnosti.

Antologijska panorama dječjih pjesama i pjesama o detinjstvu Nikole Pavića

KOVAČI SLOBODE

Otkud konju potkovica,
što se iskri, kada snračil,
i jahaču mamuzica? —
— Iskovaše to kovači!

Otkud lemeš, plug i brana
nazubljena što se vlačil,
srp i kose oštrih strana?
— Iskovaše to kovači!

Otkud sablja, što nas štiti
od dušmana, da ne tlači,
puška i top ubojiti?
— Iskovaše to kovači!

I sloboda, što se smije
raskovane negve znači,
od lanaca ropstva prije
— Iskovaše je kovači!

(Darovi djetinjstvu. Izbor proze i poezije za djecu. Izbor izvršili Viktor Cvitan, Ljudevit Krajačić i Grigor Vitez. Zagreb, 1956.

Dalibor Cvitan: *Vječnotraž. Antologija hrvatskog pjesništva za djecu*. Novi Sad, 1975)

Vozi me, konjicu,
 Vozi me, orliću,
 Ko da su izrasla krila ti dva,
 Putem i stazicom,
 Mekanom travicom,
 Drugovi vidjeće što konj mi zna.
 Neka se dramovi
 Ore ko gromovi,
 Neka ti potkova
 Iskricu izbije,
 Neka se za nama
 Oblačak izviše;
 Nek ljudi pomisle:
 Eto nam Ilije!
 Ilija — sveti Ilija, po legendi gromovnik

(Vrt djetinjstva. Antologija dječje poezije od Zmaja do danas. Sastavio Borislav Pavić. Sarajevo, 1960)

Kad vjetri će zabujati,
 a oluje olujati,
 kad kiša će da prokapa,
 u cvijet ću što se zaklapa —
 ti pusti me, dječaće!

A podnevom kad prežarkim
 pod sunašcem ću prejarkim
 ko cvijetaš se rascvjetati,
 od cvijeta cvijetku lijetati —
 ne diraj me, dječaće!

A ja ću ti kad zamračī,
 kroz sanak krilom promaćī,
 na vjeđe zlata staviti,
 od noći pričū praviti —
 za hvalu, moj dječaće!

(Darovi djetinjstvu
 Dalibor Cvitan: Vječnotraž)

OBLAČIĆI

Mališani svako veče
 vodom peru zvijezde male,
 sitne krpe, mnogo zvijezda,
 marame se zamazale.

Raširiše mališani
 svoje krpe modrom gorom
 nek do jutra tu se suše,
 pobrat će ih sitnom zorom.

Al su jadni prespavali
 pola dana preko mraka,
 pa se sada nebo čini
 prekriveno od oblaka.

(Vrt djetinjstva)

BJELINA

Sjevernjak goso prebiješe brade
 stresao malo nebeski krug,
 pale su zvijezde, malene zvijezde,
 prekrile jesu zemlju i lug.

Selom se sada već ne vijuga
 ko neka zmija precrni drum,
 bijeli se i on i kućna streha,
 bijeli ko i naš već sijedi kum.

Svuda bjelina bijeli i sjaje:
 kuća, put, cesta, polje i strn,
 al ipak nešto čudno je malo:
 bijeli tek mačak zimi je crn.

(Vrt djetinjstva)

CVRČAK

Rosa rosi,
 Vjetar nosi
 Miris trave.
 Crno veće
 Sada lijeće
 Pokraj Drave.
 Ko u gaju
 Poljem sjaju
 Male zvijezde,
 A vjetrići
 Širom gore
 Tiho jezde,
 Tiho, tiše!
 Tu biljiše
 Mali slavulj,
 Nebom leti
 Mjesec svijetli
 Kao dragulj,
 Ja pod listom
 Kapljom čistom
 Slatko pojem,
 I uživam
 U tom pijeću
 Krasnom svojem.

(Vrt djetinjstva)

MALI RADIŠA

Ja sam malen, što ću reći,
 znadem dobro: bit ću veći!
 Da tom prije dođe hora
 mnogo, vele, znat se mora.
 Zato pitam, propitkujem,
 slušam, pamtim sve što čujem,
 al' se znojim, jer i radim,
 cijele dane kuće gradim,
 Istina je, da se ruše,
 ne smijte se — vjetar duše,
 a one su od papira,
 slabe ruke u palira.

(Darovi djetinjstvu.)

RUKA VODILJA

Posteljicu tko ti stere,
 tko ti veće pričom kratki,
 haljinicu tko ti pere?
 A tko šije? — Tvoja mati!

Ranom zorom tko se budi,
 posluje u osvit dana?
 Oca tvog se brazda rudi
 marnom rukom zaorana!

Da bi znala posteljicu,
 da ti može pričat majka,
 da imadeš haljinicu,
 da je zemlje za tvog tajka,

skinula nam zato lance,
 dovela nas do osvita
 kroz krvave teške klanec,
 mudra ruka druga Tita.

(Darovi djetinjstvu.)

49

DVIJE SLIKE

U mojoj sobi prostrano i nije,
 uz postelju je ormar, sto i klupa,
 uz knjigu sjedim kao s drugom skupa,
 a k tome imam još i slike dvije.

Sa zida prva kao da me pita:
 Da li radiš, učiš iz knjižice nove,
 i na rad bodri, i k radu me zove —
 ta slika mila lik je druga Tita.

A druga slika, možda slika nije.
 Tu vidim vrt i cvijeće, rad i druga,
 sve cvate, lista, blista sunce, duga,
 to prozor je, iza njeg život vrije.

Ja imam slike, drage slike dvije:
 lik to je Tita što me svuda prati,
 i domovine što se suncem zlati,
 i u srcu ih nosim obadvije.

(Darovi djetinjstvu
 Vrt djetinjstva).

Davno već se ruže
ni na što ne tuže,
uvenuše — gle!
Vjetrić ih ne njiše,
jer njih nema više —
umrle su sve.

Što je bila — bješe,
sada nek se tješe
u svom tihom snu,
da će opet ljetom
procvjetati cvijetom,
živjet opet tu.

A sada da cvatu
na mojemu zlatu
ko latice dvije,
što je za tog ljeta
dok bjehu sred cvijeta
mazilo ih sve.

(Darovi djetinjstvu)

-Zlato nije, srebro nije-,
Veli djedo sijedi —
-Već je to od ponajljepše
Svijetle, žute, mjedi.-

Što je zlato, što je srebro?
Ništa prema tome,
što se krije, vidjet nije
Tu u džepu mome.

Srce ima, tiho kuca,
Ide, ide, ode,
Prem se noge ama nigdje
Ne mogu da vide.

Hoćeš ovo da ti dadem?
Bože, oslobodi!
Samo to ti mogu
reći:
Misli pa pogodi.
(Sat)

(Zvonimir Balog: Zlatna knjiga
svjetske poezije za djecu. Zagreb,
1975.)

DEŽD

Vre vetrek je stal,
Kaj drugo je znač?
Je truden od pota po nebu.
Dotiral je tak
jen grdi oblak,
i dežda je puno vu žlebu.

Kak listje šumi,
gda veter hladi,
na oblak mi kući i kadi.
Je zmokel sem ves
na cesti kaj pes,
a zemlja je mokra sto gradi.

Prifćinja se tak
da dežda tog znač,
baš zmenkalo v nebu i ne bu;
po krovu leti,
čez steklo gleda,
i tuče po hižnomu žlebu.

dežd — kiša, vre — već, truden — u-
moran, pota — puta, dotiral — dotje-
rao, grdi — ružan, velik, vu — u, gda
— kad, kući — kuca, zmokel — smok-
nuo, prifćinja — pričinja, zmenkalo —
ponestalo, čez — kroz, hižnomu — kuć-
nom

(Poleti pjesmo)

PREKINUTA GOZBA

Ci, ci, ci!
 Veliki mi nismo svi,
 Tijelom smo maleni, zbiti,
 Al' smo ipak odrješiti.
 Naši zubi vel'ke moći
 Rastu danju i u noći,
 Da nam ne izrastu dugi,
 Neće da se brinu drugi,
 Moramo se brinut mi —
 Ci, ci, ci!
 Pa kad noću sve se amiri,
 Naša njuška svud zaviri,
 Primiriše, malo lizne
 I nečujno dalje klizne
 Ci!
 Lizne ondje slatkog mlijeka,
 Ovdje dirne malo sira,
 I ničemu ne da mira.
 Njuška tu i njuška tamo,
 Ali kamo gospa samo
 Bijeli šećer uvijek sprema?
 I' ga ova kuća nema?
 Kako da ne, tu su djeca,
 Vole šećer ko i mi.
 Mora zato ovdje biti,
 Kamo su ga mogli sakriti?
 Ci!
 Pogledajmo,
 Na tom pladnju nema ništa,
 Na prozoru isto tako,
 Zar je gore na polici?
 E pa hajdmo,
 To je lako.
 Kutija se ovdje širi,
 A iz nje nam nešto miri,
 Naša njuška nama veli,
 U njoj vam je šećer bijeli,
 Trud vaš nije uzalud,
 I sad ništa:
 Jen, dva, tri!
 Počnemo sa zub'ma mi.
 Glodni ovdje, grizni tamo,
 Tvrdo drvo, tvrdi zub,
 I kutiji luknjast ruč,
 Sad će gozba započeti.
 Ali što je?
 Naše uši ko da čuju,
 Da nam netko prijeli,
 Kao da je pao grom —
 Zato svaki u svoj dom!...
 A vi, gospo, znajte, znajte,

Prisižemo, nikad više
 Ne nećete vi kuditi miše,
 Trpit od njih štetu,
 Samo dajte, otjerajte,
 Tu mačku prokletu.

(Dalibor Cvitan: Vječnotraž.)

KIPEC

Moji mali hiži
 v mesecu se zlati
 kakti glava sveca
 krovek joj slavnati.

Koli nje se šeće
 čez ževično granje
 veter zgorec stiha
 kak da plete tkanje.

A spod trave mefke
 cvrčka sara žula,
 pak peva popevke
 kak pavić mikula.

kipec — slika, sličica, mala hiža — ku-
 ćica, v — u, kakti — kao, poput, kro-
 vek — krović, koli — okolo, čez —
 kroz, ževično — živično (iz živice, ogra-
 de od žbunja i drveća), veter zgorec —
 vjetar s gore, stiha — potihlo, kak —
 kao, spod — ispod, mefke — mekane,
 sara — gornji dio čizama, pak — pa,
 pavić mikula — Nikola Pavić

(Darovi djetinjstvu
 Živojin D. Karić: Antologija jugo-
 slovenske poezije za decu. Titograd,
 1966.
 Dalibor Cvitan: Vječnotraž
 Zvonimir Balog: Zlatna knjiga svet-
 ske poezije za djecu)

Na vehi sedi ftiček jedan sam
i ne zna kam,
je l' sim il tam.

Kre njeg je zima sela
i megla mokra, bela
se v život mu zaplela,
pak išće njegov srce
kaj drobno je kak cvetje
i čaka protuletje.

A mali ftiček sedi, sedi sam
i ne zna kam
i ne zna kam
je l' sim il tam,
je l' sim il tam,
al zna da nekam štel bi otut dalko:
de ne bu sam
di ne bu sam
da ne bu sam.

ftiček — ptić, ptičica, vehi — grani,
kam — kamo, kre — kraj, megla, —
magla, v — u, išće — traži, kaj — što,
drobno — sitno, kak — kao, čaka —
čeka, protuletje — proljeće, štel — htio,
otut — odatuda, de, di — gdje, ne bu —
ne bude

(Vrt djetinjstva

Živojin D. Karić: *Antologija jugo-
slovenske poezije za decu*

Dalibor Cvitan: *Vječnotraž.*

Zvonimir Balog: *Zlatna knjiga svjet-
ske poezije za djecu.*)

Mi dali su igračke
praf sekefelejačke,
sè puščal sem opāsti,
sem drugam oči zdigal,
za roglam z rokah migal,
kaj fletno štel sem zrasti.

To nesem mogel zreči,
mi smejali se veči,
aj, bili su bedaki
gde nesu oni z rogli
malčkog mene mogli
da razmeju — hurmaki.

dečec — dječak, mi dali su — dali su
mi, praf — pravo, zapravo, sekefelejač-
ke — svakojaške, se — sve, puščal —
puštao, sem — sam, zdigel — uzdigao,
rogle — vile, z rokah — rukama, migal
— micao, kaj — jer, fletno — brzo, ne-
sem — nisam, zreči — izreči, gda —
kad, razmeju — razumiju, hurmaki —
lude, bedaci

(Nikola Pavić: *Prsten zvehnul. Izbor
pesama i pogovor Zvonimir Bar-
talić. Čakovec, 1968)*

POD SEŠIROM

Nataknuo očev šešir
Pa se čuđom čudi
Što mu pade, ma je malen,
Baš do samih grudi.

No ne čudi on se samo
Ta i kudrov staje,
Pa na ovog čudnog gesu
Kao bijesan laje.

Trga lancem, usta zjapi,
Kaže zube zdrave,
Ko da veli: -Što će tude
Stranac taj bez glave-

(Zvonimir Balog: *Zlatna knjiga
svjetske poezije za djecu. Zagreb,
1973.*)

PRI ZIBICI

Hajči, sinek, moje dete,
čez obloček zvezde svete,
črni veter vre dohaja,
mesec spat za oblak shaja:
Spi, moj sinek, večica,
sa vre spiju dečica.

Če mi ne buš vezda zaspal,
bogzna je l' se gda buš naspal,
ar buš kesno leči stigel,
posel bu te zaran zdigel:
Spi, moj sinek, travica,
pašu čaka kravica.

Potlam budeš išel k caru,
buš ostavil majku staru,
tam na straži bu ti stati
da bi nutri mogli spati:
Spi, moj sinek, 'ranica,
polu ni tre', sablica.

Drugda ne ti srce dalo
da bi telo se naspalo,
ar te jena hiža mala
l' jabuka k sej bu zvala:
Spi, moj sinek, perlica,
api i tvoja gerlica.

Tabor ondak bu zatrubil,
gda bu vnogi život zgubil,
gda bu vnogi nakla opal
kaj da bude groba kopal:
Hajči, sinek, Jezuš moj:
moj je život sinek tvoj.

Nadu onder šteli spati
kak ti vezda, sinek zlati,
budu šteli z zemle stati
v čas gda bu za navek apati:
Si li, sinek, zaspal, kaj?
Daj se zbudi, spati naj!
Daj se zbudi, spati naj!

pri zibici — kod kolijevke, hajči —
spavaj, čez — kroz, obloček — prozor-
čić, svete — svijetla, črni — crni, vre
— već, dohaja — dolazi, shaja — zala-
zi, odlazi, večica — grandica, sa — sva,
če — ako, ne buš — ne budeš, vezda
— sada, ar — jer, leči — leći, stigel —
stigao, posel — posao, zdigel — digao,
zaran zdigel — rano dići, čaka — čeka,
potlam — poslije, nutri — unutra, 'ra-
nica — hranica, polu ni tre' — polju
nije potrebna, drugda — drugi put, ne
ti — ne bude ti, jena — jedna, hiža —
kuća, k sej — k sebi, gerlica — grlica,
tabor — rat, ondak — tada, vnogi —
mnogi, nakla — na tlo, na zemlju, kaj
— kao, Jezuš — Isus, nadu — ne budu,
onder — ondje, šteli — htjeli, vezda —
sada, — si li — jest li naj — nemoj

(Poleti pjesmo. Izbor pjesama za dje-
cu iz časopisa »Radost«. Uredili: Vil-
ko Gliha Selan i dr. Zagreb, 1973.
Objavljene prve dvije strofe pod
naslovom Pri zibači.

Dalibor Cvitan: Vječnotraž. Pod na-
slovom Pri zibači objavljene prve
dvije strofe. Naskov Pri zibici, i cijeli
tekst pjesme, preuzet iz zbirke
Nikole Pavića: Prsten zvenkual.

Zvonimir Balog: Zlatna knjiga svjet-
ske poezije za djecu. Zagreb, 1975.)
Pod naslovom Pri zibači objavljene
prve četiri strofe.)

Izbor: Joža Škokić

dr draško redap

gde je sad tula

Vesna Krmpotić koja je u *Djagmantnom faraonu*, jednoj od naših naj-složenijih i najslobodnijih knjiga nastojala, sa vidnim rezultatima, da iskaže potrebu udvajanja i polstovećivanja sa svetom starih legendi, drevnih predela i oživljenih mitova, sad, u *Forumu* (mart 1977), objavljuje ciklus *Pjesme mrtvom sinu*, gde je tanana pređa stiha autentične pokazana snažnim emotivnim impulsima. Pišući za onog koga više nije, preturajući po bogatim uspomenanama njegovog detinjstva, u isti mah i autobiografska i superiorna u odnosu na ono što se zove objektivna prošlost, Vesna Krmpotić osvaja prostore svoje pesme snažnom muzičkom kantilenom i jezikom koji je samo jezik te pesme. Ona poznata već moć Vesne Krmpotić za posinjenim pejzažima i davnim likovima, ovdje, u doticaju sa intenzivnim doživljajem nad izgubljenim sinom, osvaja elementima svežine, jednostavnog iskaza, potresne nostalgije koja se nameće, i to ne kao pitanje izbora, već kao pitanje razrešenja zagonetke zvane život. Prizori igre pucaju pred otvorenim čulima ovih pesama, nezaustavljivo želeći da se dokažu još jednom, već mrtvi, već nepostojeći, i tako se u krugu interesovanja ove pesnikinje otkriva jedan smisao kome nema premca i koji se ne zaustavlja pred poslednjim porukama stiha. Sve je ovde namenjeno nečem drugom, životu pradavnom, uspomeni budućoj, melanholiji koja razjeda kao korozivna, teška bolest materije. Sve je, dakle, upravljeno ka nečem što nije ni artificijelno, ni sebično zaskovrdženo stihom. Sve je iznad stvari, iznad običnosti dojmova, a sve tako neodoljivo podseća na one zapise o kojima je Andrić rado govorio, da se pišu kao prve i poslednje poruke, pred smrt, pred nestajanje, već na granici nigdine, koju, u poslednje

vreme, posle mnogobrojnih pesnika (Matić, Timotijević) nanovo obnavljaju sa žarom istraživača (Reinhofer, na primer). Tako se sad ta sfera nepostojanja sluti iza postave tih naoko mirnih, akvarelnih bezmalo predela i bezbrižnih igara. Čitav mizanscen je obnovljen, isti, ali gubitak dragog, najdražeg bića svemu je sad dao rasvetu potmulog kazivanja u poslednji, u ovaj čas.

Ove pesme Vesne Krmpotić su najpre snažan otpor zaboravu, toj žestokoj smrti naših uspomena, našeg postojanja. Suprotstavljajući se, tako, nestajanju, one se prelivaju u nijansama jednog novog tkiva, dišući sopstveni vazduh i spominjući, kao u brojanici dugih čutanja, svekolike imenice, geografiju putovanja, ali zastajući, u dugom, većinom međuvremenu, u prećutkivanju onog najbitnijeg, najmilijeg imena.

TULA (I)

Gdje je sad Tula u kojem smo živjeli,
gdje je sad život u kojem smo snivali
da smo besmrtni, kao i zidine,
kao oltari i vjera starine?

Gdje je ta Tula koja se činila
vječnijom od nas, i mi gdje smo,
dok dižemo k suncu prah svoga grada
tako krhki kakvi jesmo?

Gdje je ta Tula koja možda nije
nikad ni bila, osim u mom pitanju?
Gdje su te ulice kojima, gle, vrvimo
ususret svom satonu i svitanju?

Početak travnja, 76.

MJESEČINA U VERMONTU

Voljela bih preigrati s Tobom
ovu livadu s konjima i mjesecinom,
i ne znati plešem li sa sinom,
ocem, ili samim sobom.

Jer ma tko da je od nas troje
suplesač svoj na ljetnoj mjesecini,
taj je i ono drugo dvoje,
koje ne zna tko se kome čini.

Tko je od njih ja, tko svi mi,
tko pita dok pitanje mu pline— — —
Tišina tako silna da ne stane
ni s jedne strane plesne mjesečine.

Uminuće jednih u druge, to je cijeli
trenutak kad razumijemo tišinu.
Poslije tražimo tu riječ što ne dijeli
noćnu pašu, nas i mjesečinu.

13. VIII 76. Bear Mountain

Vesna Krmpotić
(*Pjesme mrtvom sinu*, "Forum",
Zagreb, mart 1977. god. XVI,
knjiga XXXIII, br. 3, str. 450. i
453)

REKA DETINJSTVA

56

Mateja Matevski ide u red onih naših liričara koji vretenu svoje imaginacije ide ususret sa proosećanim bremenom uspomena, selektivno ugrađenim u jedino njegovo pamćenje. Pesnik rafinovanog jezika, uzdržane fakture, amirenog tembra, Matevski u svojoj najnovijoj knjizi *Perunika* (Mislja, Skopje, 1976), sa motom iz F. G. Lorke, obnavlja veliko, životno putovanje, u zvuku starinske pečalbarske pesne, najednom zarobljen fenomenom odlaska, fatalne razdaljine od zavičajnih voda, biblijski postavljenih u svest detinjstva. I kao ono *Tisa detinjstva* Stevana Raičkovića, tako sad reka detinjstva Mateje Matevskog izmalazi svoj jedini tok u uspomenama dalekih putnika, bezmala andrićevskih zatočenika, na drugim i drukčijim, stambolskim vodama, raspolučena u isti mah kad i integralna, jedinstvena, u svemu, a osobito u svetu ovoga realiteta koji se zbiva, tako često, mimo nas, bez nas. Kao da je jedino pitanje vredno pažnje sazdana u činjenici da život te praslike rečnog toka postoji i umnaža se neprekidno i dalje, i bez nas. Egzistencija ovog drugog, takozvanog privremenog života izgužvana je i nikakva, a njom se bezmalo ne računa, ona je tek naznaka jedne mogućnosti, život kao nekakav, kao nikakav, a svemu oko nas pridaje se drugi smisao, značaj jednog uzbudljivog, prauterinskog doživljaja.

Geografija ove pesme sva je u dinamici putovanja, jednostavnih povratka, ali nikakvom trasom realnosti, bukvalizama. Prevladavajući, i ovde, beskrajne razdaljine logikom i snagom jednog sna, ta geografija Matevskog postoji kao samo kretanje Mavrovaca, Volkovčana, Ničpuraca, a Stambol, Odesa i Aleksandrija svetle poput svitaca u fluidu gluve pečalbarske noći.

U autentičnom dijalogu sa mnogobrojnim vlastitim, ali i tuđim pesmama svog jezika, Matevski je ovde reku svoga detinjstva preselio sa sobom, sa nama, sa njima, dalekim, zaboravljenim putnicima, kao amajliju, kao najlekovitiji talisman pažnje, uzdah, čutanja i antejskog doživljaja sveta. Ima Matevski, i u ovoj knjizi uostalom, pesama koje zvone autentičnošću svog negovanog nerva,

u tišini jednostavnog iskaza, neponovljivo. Ali ovih nekoliko nazgled jednostavnih geografskih zrna, rasutih kao perle u tamnoj noći zaborava, osvajaju punoćom izlaza i sugestijom postojanja.

Кога одевме во Стамбол

Ка одам во Сантјаго
Улавено море вра песокот лета.
Ф. Г. Лорка

Кога одевме во Стамбол
а Река остануваше
Беличани Рибничани Нистровци
а Река остануваше
когда одевме во Стамбол
дрвари овчари орачи
од кога одевме во Стамбол
во Одеса и Влашко
а Река остануваше

Кога одевме во Стамбол
а Река остануваше
Мавровци Волковчани Ничпурци
а Река остануваше
когда одевме во Стамбол
косачи војници гаши
ох кога одевме во Стамбол
и дална Бесарабија
а Река остануваше

Кога одевме во Стамбол
а Река остануваше
ергани младоженци вдовици
а Река остануваше
со плачот со бигори со клетви
а Река остануваше
ох кога одевме во Стамбол
и дална Александрија
а Река остануваше

Кога одевме во Стамбол
а Река остануваше
по Вардара по Дунава по Ветерот
а Река остануваше
кога одевме во Стамбол
по полето по морето по чмерот
а Река остануваше
ох кога одевме во Стамбол
и дална Америка
Река се преселуваше со нас
Ох кога одевме во Стамбол
и таму остануваше

Матеја Матевски
(Перуника, „Мисла“,
Скопје, стр. 59-60)

57

POD NEBOM AVGUSTA

O povratku, toj iluziji nezaborava, Azem Škrelji je napisao stihove koji se pretaču u doživljaj pesme koje više, u sledećem času, nema. Njegov Povratak čak i ne računa s pesmom, ali svakad računa s ostatkom uspomene, a detinjstvom. I kao što je, u jednoj drugoj pesmi, tragao za fenomenom lude ptice, nedohvatne, ptice koju nikada nećemo uhvatiti vrh vremena, pijanu od krvi, maglinama prepuštenu plavu meterlinkovsku i nedohvatnu, još jednom nedokučivu, tako se sad u stihu Povratak put nanosi nad rasvetu rane mladosti, u Dolove. U složenoj strukturi poezije Azema Škrelji koja, u mnogome, reprezentativno iskazuje ukupnost nastojanja posleratne albanske poezije u nas, doživljaji detinjstva javljaju se kao zrna neprevaziđene magne uspomene, ali i života, negdašnjeg, rugovskog, usnulog na vrhovima anežnim, iščelelim i posuvraćenim u svom sopstvenom dahu. Škrelji ne ide u red onih svud prisutnih sentimentalnih pesnika koji nad uspomenu svoje mladalačke romantike tavore iz dana u dan, i iz stiha u stih. Baš naprotiv, Škrelji je primer kako pevanje postaje mišljenje, i kako se raagranato, u meandrima istovetnih poriva, ali posve različitih rezultata, može nazreti ono drugo obzorje, onaj drugi pevid

stvari, i kako se, zajedno sa nama, lekoviti ugao viđenja stvari, može da iskaže oslobođen, nikad statičan, u vretenastoj sintakoi svoje sopstvene preokupiranosti zavičajem. Zavičaj Skrelji vidi i izdaleka i izbliza, ali uvek u naporu svog sopstvenog stih da bude vlastiti sudija i vlastiti vidik. Sa jednog takvog vidikovca moderni stih Azema Škreljića, kako se jasno vidi iz prevoda Esada Mekuljića, nailazi kao sam povratak, naizgled nemoguć, ali u biti opravdan načinom doživljajem, svežim viđenjem tih starih, drevnih, patrijarhalnih stvari jednog predela koji nije ravnodušan prema svemu pesniku, ali koji je s njim u diskurzivnom dijalogu o smislu, o životu samom. Tako se, evo, od romantične slike, ili čak i prasljike, zavičaja, stvara rapsodična sekvencu u kojoj je sve. Naizgled posiveli život u velikom avgustovskom danu ugiba se pred fetimenom ugibanja, nastajanja. Shtinja neumitne prolaznosti ovde tek ovlaš dodiruje stvarnost ove pesme, i sve je tako trpko i autentično u tom prvom dodiru sa putnikom koji je i najjednom u prilici izgubljenog sina koji se, evo, vraća, vraća, bez prestanka.

POVRATAK

58 Tragovima detinjstva evo me put manese ovamo
 Do Inerova groba u Dolove. Stado se tvoje još beli
 Spende. Davno se videli nismo a bora koliko samo
 Vreme ti ovo dodeli

Na štap oslanjaš sedamdesetu i preko
 Ne znaš me? Nad vede šaku nadnosiš, oko žari
 Pomisli: da nisam od tuđih

neko

Što tek kaže: Zdravo stari

Pod nebom avgusta ko laz ti čelo blista
 Dok pogled mutni veselo širiš nad svim
 Koliko si puta zabranom pazio stado doista
 S mališom jednim plavokosim

Tuga te kao danas nikada kosnula nije
 Kad odlazeći zbogom rekoh ti oproštajno
 Snažno me zagrlj a pod zbrčkane povije
 Licem se suza iskrade potajno

Seti se mladih dana smetnutih uveliko
 Kad si s vršnjacima na nišan vrške jela skidao bregom
 Sad jesen stiže. Ti ne znaš još zima koliko
 Brkove će ti zasipat snegom

Tragovima detinjstva evo me put manese ovamo
 Do Inerova groba u Dolove. Stado se tvoje još beli
 Spende. Davno se videli nismo a bora koliko samo
 Vreme ti ovo dodeli

Azem Škrelji
 (Vjersha, Pesme, «Narodna knjiga», Beograd, 1978, preveo Esad Mekuli, str. 70-73)

PLODOVI ZRENJA

Muris Idrizović: «Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini», *Svjetlost*, Sarajevo, 1976.

Plemenita u svojim težnjama, značajnija po onom što je htjela i započela, a često neznčajna po onom što je ostvarila, književnost za djecu na bosanskohercegovačkom tlu, čiji korjeni sežu još u vrijeme Vukovih reformskih zahvata u oblasti jezika i pravopisa, doživljava svoj pravi kreativni uspon tek u godinama koje prethode izbijanju II svjetskog rata, u nadahnutim stranicama mladog prosvjedca Branka Copića.

NOB i narodna revolucija, kao i period socijalističke izgradnje zemlje, ostavili su dubokog traga u razvoju ove literature, nametnuli još uvijek zametljivu dominaciju ratnih tema, prevagu akcionog nad psihološkim, sveprisustva nad introspekcijom, privrženost tradicionalno-realističkim prostorima i postupcima pjevanja i mišljenja koji su već od 50. godina počeli uočljivije da se mijenjaju, preobražavaju u skladu sa elastičnijim i savremenijim prilazanjem temi djeteta i djetinjstva.

Ipak, zaokupljena više realnom događenošću, a manje mogućnostima maštavih uzleta, više raspricana nego raspjevana, okrenutija tradicionalnoj nego modernijoj partituri stvaralaštva, savremena bosansko-hercegovačka književnost za djecu samo iznimno znači iskorak u neispitano i nepoznato, u avanturu tragalaštva i otkrivanja.

Naseljena i bujna, ali ne dovoljno izučena i ispitana, književnost ovog tla je činjenicom svog postojanja i razvoja nametala pitanje prepoznavanja i imenovanja stanja i stvari, književno-teo-

rijskog osvjetljavanja, razlučivanja literarnih i kulturno-istorijskih činjenica i vrijednosti te kritičke valorizacije ostvarenog. Taj obiman posao zahtijevao je uporno traganje za zaboravljenim počecima ove dugo zapostavljene vrste literarnog iskazivanja, njenim društvenim i kulturnim korjenima i uslovljenostima, psihološkim i kreativnim razlozima pojedinačnih opredeljenja.

Ocenjivačka riječ je i sama, kao i literatura tla kojem se obračala, bila pomalo uska i fragmentarna, više usredsređena na pojedinačna viđenja, a manje na ukupnost pojavnog, ali, i pored svojih manjkavosti, nije uvijek lišena pronicljivijih zapažanja i dosluha sa autentičnim bićem umjetnine.

Sumi otkrivenog i istumačenog nedostajale su obuhvatnije sinteze, sagledavanje pojava na teorijskom i književno-istorijskom planu, u kauzalitetu i procesnosti njihovog nastanka i trajanja.

Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini Murisa Idrizovića predstavlja u tom smislu značajan korak sagledavanja ove literature u njenim društveno-istorijskim i literarno-estetskim okvirima i ostvarenjima. Njezin značaj je svakako neosporan jer pruža solidnu osnovu za dalja podrobnija i usmjerenija istraživanja složene prirode književnosti za najmlađe pri čijem ocenjivanju moramo uvažavati kako literarne činjenice stvaranja tako i psihološke činjenice djetinjstva.

Idrizović je prišao materiji u prvom redu kao književni istoričar, prijezni i marljivi poslenik, oslušivač iščezlih glasova, ali i izuzetan poznavalac savremenih nastojanja ove literature. U njegovom djelu susrećemo vertikalni i horizontalni presjek svekolikog stvaralaštva za najmlađe u koordinatama bosan-

skohercegovackog tla i podneblja. Ta kronološka ambivalentnost sagledavanja, u sinhronoj i dijahronoj ravni njenog ispoljavanja i trajanja, fizionomirala je knjigu, odrasla se, prije svega, u kompoziciji i opštoj tragalačkoj usmjerenosti.

Knjiga se sastoji iz tri akvirna poglavlja: *Počeci književnosti za djecu u Bosni i Hercegovini, Savremena književnost i izbor iz proze i poezije koja impliciraju preciznija pojedinska viđenja pojava i ličnosti, stvaralaca i djela.*

Savremena literatura za najmlađe, razumljivo, ispunjava najveći dio studije. Ona se dijeli na četiri cjeline: *Stvaraoci, Sapatnici, Najnovija generacija i Kritika i kritičari.*

60

Tolerantan, mada ne lišen izvjesnih nevjerica, osobito kada su u pitanju mladi stvaraoci, Idrizović je dao dosad najiscrpniju sliku onoga što se dešava u kulturnim i stvaralačkim prostorima bosanskohercegovačke literature za djecu. On sagledava pisca u kontekstu vremena i sveukupnosti ostvarenog, obrazlaže i sud, poziva se na mišljenja drugih kritičara ne da bi ih opovrgao ili potvrdio nego da bi svoje zaključke i zapažanja obogatio mogućnostima drugačijih viđenja,

Suočen sa piscima različite stvaralačke volucije, temperamenta i literarnog postupka, autor se bolje snašao kad su u pitanju bili pripovjedači nego pjesnici pa su zato njegovi ogledi o njima, osim kad je riječ o Pandži i donekle Bekriću, vidljivo bijedi, upućeniji ponekad bez pravog dosluha sa bićem pjesme. Tome, vjerovatno, doprinosi na mahove pretjerana deskriptivnost, parafraziranje: ispisivanje zapaženih detalja bez uočavanja njihove kreativne funkcije i korjena u doživljajnoj sferi stvaralačeva bića.

Poređenje izvornog teksta i njegove «analize» najbolje pokazuje nesvrhovitost i male domete ovakvog postupka. Tako autor stihove *Uspavanika Nasih* Kapidžić-Hadžić:

*Tiha pjesma, isarana
pauzovim vjajnim krilom,
paučinom izatkana,
opšivena žutom svilom,
tiša nego voda plava*

tumači sljedećim rečenicama:

«Njena pjesma je tiha, isarana «pauzovim vjajnim krilom». Gotovo nepostojeća, ograđena u svom svijetu, od paučine izatkana i žutom svilom opšivena. Tiha je njena pjesma, tiša nego «voda plava» (str. 154). Tuga na licu iste autorice:

*Sa najlepšim vjenčićem,
ukrasom na glavi,
bijela rada cvjetala
u visokoj travi.*

*Kad su ljudi kosili
travu višku mladu,
nečujno posjekaoše
ljepoticu radu.*

*Tužno krilo spustiše
leptirića jata,
u sunce se zaplaka
suzama od zlata.»*

objašnjava se govorom o «bijeloj radi s najlepšim vjenčićem kao «ukrasom na glavi». Došli su odnekud ljudi, ne djeca, kosi neki, pokosili, «travu višku, mladu», ugasio se život ljepotice rade, tužno su savelili njeni cvjetići kao krilo ptice. Tom tužnom činu prirode ni sunce nije moglo odoljeti, «zaplakalo se» «suzama od zlata» (str. 155).

Ovakva «proniknuća», međutim, nisu svojstvena samo za tumačenje pjesme, iako su ovdje češća. U eksplikaciji doživljajnih korjena Hromadžićeve bajke autor, između ostalog, piše: «Posmatra prirodu, tj. život. Vidi jata bespomoćnih ptica kada prizi sunce i kad bjesne oluje. Vidi ptice i zvijeri. Vidi ih srećne i tužne. Kao u životu. Vidi zvijeri luđe od mržnje. vidi njezne majke, dobre prijatelje.»

Uspoređivanjem citiranog teksta sa odlomkom Hromadžićeve stvaralačke ispovijesti (*Dječji pisci o sebi*, knjiga I, Lastavica, Sarajevo, 1969, str. 69):

«*Posmatrao sam prirodu. Posmatrao sam život, Posmatrao sam ptice i zvižeri. I vidio sam ih srećne. Vidio sam ih tužne. Vidio sam ih lude od mržnje. Vidio sam nježne majke, dobre prijatelje.*», zaključujemo da primijenjeni interpretativni postupak nije mogao računati sa nekim vrednijim zapažanjima o biću umjetnine. Zadržavajući se samo na površini, na evidentnim pojedinostima, ne dopirući do suštine pjesnikovog literarnog čina, autoru se desi da precijeni ulogu i značaj nekog stvaraoča (Kulidžana, npr.) ili da slučajne podudarnosti apsolutizira u dominantni poetski kvalitet. Takvo je npr. tvrđenje da stvaralaštvo Nasihe Kapidžić-Hadžić «živi u dalekom odjeku Zmaj-Jovine poezije».

Međutim, pomnije zagledavanje u riječi i bjeline ove poezije ukazuje, i pored njene nesumnjive originalnosti, na izrazitiju duhovnu i emotivnu srodnost sa lirskim djelom Desanke Maksimović. Sensibilna i istančana, zaljubljena u prirodu, sifan svijet cvjetova i buba, nježna i ozarena, njena pjesma svojom zračnom i zvučnom ornamentikom, ekspresivnim i ritmičkim reljefom najviše se približava partituri «*Sunčevih podanika*».

I u pogledu motivistike susreću se neki zajednički podsticaji, nadahnuća istovjetnim pojavama koja, tek svojom jezičkom realizacijom, potvrđuju izvornost umjetnine. Pjesma *Svitanje* ove pjesnikinje ima u sebi nečeg od ambijenta i emocionalnog štimunga *Vožnje* Desanke Maksimović iako se razlikuju po okvirnoj vremenskoj odrednici: *suton — zora; Tuga na hladu N. Kapidžić-Hadžić* je odjek lirskih sazvučja *Pokošene livade* Desanke Maksimović, a vedre i štokaste *Pahuljice* su svijetli eho «*Pahuljica snežnih*».

Mogućnost ovakvih poređenja čini eventualni «*Zmajev odjek*» irelevantnim. Bliskost djetinjstvu je zajednička

značajka svih pravih pjesnika za najmlađe pa se iz tog aspekta ne može negirati njihova suštinska duhovna i emotivna srodnost.

Osebnost pjevanja Nasihe Kapidžić-Hadžić bila bi pak u izvjesnoj dvoglasnosti osjećanja: dječjoj bezbrižgi i majčinskoj brižnosti koji se upredaju u svijetlo-sjetne niti njenog nadahnutog poetskog veza.

Neadekvatan metodski postupak onemogućio je piscu *Kajževnosti* da misao i osjećanje poveže sa izražajnim uređivima, zaviri u poetsku laboratoriju, usredsredi se na riječ i zvuk kao najkonkretniji i najopipljiviji materijal pjesničkog umjetničkog djela, jedini autentični prostor bića umjetnika i bića umjetnine, da dosegne značenjski entitet pjesme koji nije samo u predmetnosti iskazanog nego i u nagovještajima i sugestiji nezrečenog, u potpovršinskim slojevima misli, emocija, poređenja, asocijacija iz kojih umjetnica crpi svoj vitalizam i mnogoznačnost.

Do sličnih nesporazuma dolazi i onda kada su u pitanju epska djela sa naglašenom lirskom tenzijom.

Ocijenjujući po mnogo čemu značajan roman *Planina Draška Šćekića* autor ne zapaža mozaičnost vremena, svojevrstu dekompoziciju fabule, razbijanje narativne epske strukture lirskim i dramskim zajezgravanjima.

Šćekićeva jedina zbirka pjesama *Radio kljun* nije, kako se moglo suditi po godini objavljivanja, njegov pozni lirski progovor, nego rani rad nastao u danima pjesnikovih prvih susreta i općirjenosti riječima koji je, stjecajem okolnosti, objavljen znatno kasnije u vrijeme kad se on obreo na drugačijim stvaralačkim putevima.

Prema tome, *Radio kljun* ne «zatvara krug» koji je književnik «ispleo u svijetu svog djetinjstva», nego ga tek otvara, naznačuje i objašnjava neke Šćekićeve afinitete i svojstvenosti.

Prvotni doživljajni lirski impuls izrečen pjesmom sublimisao se u *Planini* u nov značenjski kvalitet, u proživljeno i nadahnuo, iskreno i istinito iska-

zivanje, svojevrsnu autobiografiju djetinjstva, po mnogo čemu osobitu u savremenoj bosanskohercegovačkoj literaturi ove vrste.

Zatomljeni pjesnik progovorio je u *Plazini* ne samo provalom subjektivnih emocionalnih sadržaja i bujnošću i ličnom bojom govora nego i nekim, rekli bismo, lirskim sredstvima: slobodnijom manipulacijom vremena, elementima asocijativne kompozicije, lomljenjem kompaktnosti fabularnog sloja, osjećanjem za zvučno-značenjske valere pjesničkog iskaza.

U *Zlatnim legendama*, osim presijecanja vertikalne i horizontalne vremenske ravni, vremena legendarnog i sadašnjeg, javlja se povezanija priča, koja djeluje koherentnije, ali u mnogo čemu gubi fascinantnost Šećkićeve najbolje knjige.

62

Ovdje se ne radi o «narušavanju atli-ske cjeline» i «ne sasvim funkcionalnoj metaforičnosti» već o svjesnom sajedinjavanju epskih i lirskih stvaralačkih postupaka, o takvoj metaforičkoj projekciji koja konkretnosti pojedinačnog doživljaja, autobiografskom podatku, utiskuje univerzalnije značenje čineći planinu ne samo realnim životnim ambijentom nego i sinonimom zavijačnosti i djetinjstva.

Ocjenujući bajkoviti svijet Ahmeta Hromadžića autor konstatuje da su njegove bajke «uvele djecu u vilinski, čarobni svijet bajki, u ambijent žuma i životinja u kojem se na najfantastičniji način događaju ličnosti njegovih knjiga».

Ovakvo određenje ima svojih manjkavosti jer ne precizira samosvojsnost ovih skaski koje su ipak ponajmanje «vilinske».

Uslav uspješne komunikacije sa djelom pretpostavlja tačno određenje kvaliteta fantastičnog iz kojeg se izgrađuje tkivo Hromadžićevih bajkovitih kazivanja. Fantastično se u njegovoj priči vrlo rijetko ispoljava kao čudesno i fantastično (dakle nemoguće), a mnogo češće kao izuzetno, dakle moguće ali malo vjerovatno, što iznimnošću svoga ostvarivanja «visoko nadmašuje mjeru prosječnog».

Fantastično se u svom čistom vidu javlja samo u nekoliko slučajeva i tada je njegovo egzistiranje povezano za san (*Mrtvi grad*) ili obrazloženje nastanka i prestanka patuljkovih priča (pojava i nestanak dijela prostora) u zbirci *Patuljak vam priča*.

Patuljci, junaci dječje fantastične kozmologije, nisu u njegovim bajkama nikakvi čudesnici već bića koja su po svojoj psihologiji i mentalitetu, načinu ispoljavanja i delanja bliska djeci (ili ljudima). Mnogo češće Hromadžić izdvaja svoju bajku iz realno mogućih događajnosti koje su, ipak, iznimne i neprihvatljive u svijetu našeg iskustva. Zbog toga pisac nerijetko eksplicira izuzetnost kao dominantni značenjski kvalitet prezentiranih zbivanja. («Događilo se nešto što se događa u stotinu godina, što se gotovo i ne pamti, što se možda nikad u toj planini nije dogodilo.»); «Jer to što se toga dana dogodilo događa se zaista rijetko, u stotinu godina, a ipak se dogodilo.»)

Pretežnost životinjskih junaka (osobito ptica u zbirci *Patuljak vam priča*), darovače Hromadžićevoj bajki određena svojstva basne: zgušnjost radnje, dijaloški oblik razvijanja fabule, oštro eksponirane, psihološki uprošćene ličnosti svedene na jedno dominantno svojstvo, dramske akcente i najzad poentu koja od pojedinačnih sudbina teži univerzalnijim zaključcima života i iskustva.

Osjećajući tu ambivalenciju gradilačkih elemenata ovih izuzetnih tvorevina Idrizović rasvjetljava, (govoreći o *Bijelom slavuju* i *Plamenu*), mogućnosti njihovih alegorijskih tumačenja ne uočavajući upravo u alegorijskoj supstancionalnosti bitno određenje Hromadžićeve bajkovite priče.

Jer, ne zaboravimo, alegoričnost je ne samo svojstvenost zbirke *Patuljak vam priču* nego i romana *Patuljak iz zaboravljene zemlje*.

Idrizović ističe ritmičnost i zvučnost Hromadžićeve rečenice, ali ne zapaža dva divergentna stilska postupka u strukturi njegovog pripovijedanja.

Za Hromadžića je bitno da se u njegovoj priči uvijek javlja narator koji nerijetko ne skriva svoj pravi identitet ili se zaogrće obličjem patuljka koji priča priču.

Priča živi u svome svijetu, realizuje se drugačijim jezičkim sredstvima od onih dijelova koji imaju karakter vezivnih tkiva u kojima pisac uspostavlja kontakt sa svojim malim slušaocima, budi u njima radoznalost i motiviše ih za saučesništvo u bajkovitoj avanturi djetinjstva.

Imajući u vidnom polju analiza, samo liriska i epska djela autor je propustio da se zadrži na dramati, osobito dječjoj radlo-igri koja postaje sve popularnija i kojom se neki od autora zastupljenih u *Književnosti* (Bekrić, N. K. Hadžić, Jeknić, npr.) vrlo uspješno bave.

Ova zapažanja, uz ona koja su već iznijeli prethodni kritičari (Radanović, Marjanović) ne umanjuju, međutim, izuzetnu važnost Idrizovićevog stvaralačkog poduhvata. Izvjesne nedorečenosti od kojih ovi tekstovi nisu sasvim imuni proističu iz neusaglašenosti literarne materije i primijenjenog metodskog prosjeđa, odsustva izvjesnih teorijskih pojašnjenja koja su, u pomanjkanju cjelovitije poetike stvaralaštva za djecu, bila neizbježna.

Pojava knjige *Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini* predstavlja značajan datum u istoriji ove literature i afirmiše ovog autora kao prilježnog, savjesnog i obaviještenog tumača pojavnosti i zbivanja.

Zorica Turjačanin

SINONIM DJETINJSTVA I ZAVIČAJA

(Draška Ščekić: „Planina“, *Mladi dani*, Sarajevo 1975.)

Planina Draška Ščekića je jedna od rijetkih naših knjiga za djecu koja je doživjela u deset godina četiri izdanja.

Svojevremeno nagrađena kao najbolja omladinska knjiga godine, ocjenjivana i tumačena, ona nam se i danas čini vrlo aktuelnom ne samo priznatim literarnim kvalitetama, kompleksnim i modernim prilagođenjem temi djetinjstva, nego, sada se to već može sa sigurnošću tvrditi, posebnim značajem u cjelokupnom autorovom opusu kao djelo koje precizno određuje njegovu umjetničku svojevitost na misaono-emocionalnom, tematskom i stilsko-jezičkom planu. Drugim riječima, sve što je nastalo kasnije, proisteklo je iz *Planine* i vezano je za nju, kao psihološko-kreativnu determinantu stvaranja.

Ščekić će se kasnije, poznato je, potvrditi kao romansijer (*Zlatne legende*), putopisac (*Priče o domovini*) i pjesnik (*Radio ljetni*), ali je vidljivo da su u *Planini* zacrtane sve trase njegovih budućih kretanja i stvaralačkih opredjeljenja. Jer, *Zlatnim legendama* pisac je otišao korak dalje u smislu lomljenja tradicionalne romaneskne fabule i jedne elastičnije manipulacije vremenskom supstancom u kojoj se horizontalna ravan sadašnjeg trenutka životnog dešavanja prelama sa okomicom prošlosti i suvremena predanja i legendi. Ta ista sklonost da se prekorači granica vremena i prošlim dešavanjem konkretizuje zgasnuti trenutak sadašnjeg prisustva vidljiva je i u *Planini* gdje, međutim, nije samo kompozicioni postupak nego i sredstvo svojevrsnog psihološkog oblikovanja ličnosti koje u svojoj krvi, govoru i postupcima nose tragove i iskustva negdašnjih naraštaja kojima planina nije odredila samo prostor, nego i oblike života, postala dio njihove psihološke stvarnosti, konstituenta identiteta. Upravo u toj nerazlučnoj srastlosti čovjeka i zemlje, koji je za nju vezan svojim korijenjem, nasljedem i instinktom, svaki junak postaje cjelovita ličnost tek onda ako je povezan za svoje zavičajno tle, za život koji se, u svakom pojedinačnom slučaju, ističe iz neprekinute životne matrice, iz istog gorstačkog mentaliteta, oblikovanog stoljećima trpnje i ustajavanja na kršu.

Tako su Zlatne legende i Planina na svojevrsan način autobiografska djela, ne činjenicama preuzetim iz piščevog dosadašnjeg životopisa, nego težnjom da se u zemlji i vremenu, u ljudskim sudbinama, otkrije i odgonetne putanja vlastitog životnog kretanja, onog napornog kopanja po sedimentima ledenih i zajedničkih iskustava i pamćenja u potrazi za autentičnim bićem i vlastitim identitetom.

Otrgnut od planine, izbačen iz koordinata njenih prostora i trajanja, zakona i zaklona, književnik u sebi osjeća neodoljivi nagon za putovanjima, viđenjima drugačijih predjela i lica, što u suštini i nije drugo nego modificirana čežnja za povratkom zavičaju koji gubi konkretnost svojih oblika i značenja i postaje svojevrsan psihološki kompleks, čiji se sadržaji, tokom vremena, sve više poistovjećuju s pojmom djetinjstva.

Najzad, u Planini pored sve narativnosti, vrlo je prisutna nota lirizma, emocionalnog osjenčenja kazivanja koje u svom likanju nosi ornamentiku nostalgije i čežnje. I *Radio kljun*, zbirka pjesama za djecu, nastajala u godinama piščeve mladosti, u objavljena tek 1974, izgrađuje se iz istorodnih emocionalnih čestica, iz zvučnih pejzaža zavičaja i djetinjstva, čije je hrapavosti i tvrdine izglačalo vrijeme darujući svemu zvučnu boju planinskih odjeka i žubora.

U takvom osvjetljenju Planina se ukazuje kao sinteza intelektualno-emocionalnih napora pjesnika zaokupljenog tajnom bića i djetinjstvom kao njegovim svijetlim i jasnim početkom. Naravno, planina ovdje gubi svoje primarno geografsko obilježje i postaje psihološki kompleks, sinonim djetinjstva i zavičajnosti, vječnog povratnika do kojeg se stiže u trenucima stvaralačkog nadahnuća i ponosenosti kada vrijeme, koje je po Fromu stvarni gospodar čovjekovih postupaka, dobija sekundarno značenje, uliva se u «vječni stvaralački prezent», u sve trajnost djetinjstva koje je, kod svih pravih umjetnika, neprolazno.

Sazdana iz materije doživljanja i sjećanja, realnih zapažanja i mogućastih slutnja, iz događaja i njihovog odjeka, čvrstog kronološko-kauzalnog stožera, okrenuta subjektivnom asocijativnom vezu pojmova i pojava Planina se približava modernim romansijskim strukturama, izgrađuje iz lirskih, epskih i dramskih literarnih supstantiv-teta, obuhvatajući mnoštvo rasutih životnih čestica.

Zorica Turjačanin

RIJEKA PRESAHLÖG ZUBORA

Dobrica Erić: «Reka sa ružom rimovana», Bambi, Svjetlost, Sarajevo, 1976.

Svojom najnovijom knjigom *Reka sa ružom rimovana* Dobrica Erić je pokušao da još jednom, kao zna po koji put, progovori o Gruzi kao metafori poezije i ljepote, onom trajnom nadahnuću koje biće pjesnika i zavičaja ispunjava uzbuđenjem prvotnog djetinjeg doživljavanja svijeta, zemlje u njenom raslošju i čednosti.

Međutim, već i prvi dodir sa zbirkom ispunjava nas osjećanjem praznine i nelagodnosti. Iscijeđena i bez soka, bez daha i zamaha, poezija *Reke* pruža rastinje izniklo na ispoštenom tlu, krčljivo i neugledno, koje samo nekim svojim vanjskim atributivnostima, kao slučajnim ugrebima poetskog prepoznavanja, blijedo podsjeća na pitoresknu bujnost Ogrlice od grlica i Vašara u Topoli.

Erić je sebi postavio cilj da obuhvati pogledom i oplete stihom pitominu Gružu, naslika šareni vilajet kuća i bunara, zabrana, breguljaka, potoka i vrbaka na čijoj su se iskričavoj niti, kao krupne šarene bobice, nantzale pjesnikove uspomene i snohvatice djetinjstva. Zato je on pošao da u desale preslika i opjesmi topografiju zavičaja,

da u svoju lirsku kartu predjela unese izvore i brda, ucrtta putne trake, sela, svoju kuću, naslika ukućane, pa zatim u pomnom nabranjanju apomene sve ono što bi moglo biti zanimljivo, od riba u rijeci do cigle i aeropiste u Dra-
gušici.

Suviše vjeran činjeničkom podatku, golom fakti postojanja Erić nam je detaljno predstavio riblji fond, povrt-
larske kulture (*Oko Gruže uspeva / Bezbroj raznih useva: / Kupus, luk, lubenica, / Kukuruz i pšenica. / Oude hoće i voće: / Grožđe puno slatkoće.*), pobrojao na prste sela i zaseoke (*Kamenica na kamenu, / Kneževac je knez / Ramaća bez gaća, / U Dobraču svraća, / Kikojevac s kikama, / Kutlovo s kutlačom, / Rogojevac s rogovima / i Draća svo u draču / jedu istu pogaču*), ljude koji su zadužili Gružu od pjesni-
kovog djeda Lese Solunca do Momira Sokolovića, «specijalista za krave», Srećka električara, «s pesnikom od sto volti» da Duleta harmonikaša «što svi-
ra na daćama», uvijek dovoljno infor-
mativan, ali nikad dovoljno poetičan.

Oslanjajući se samo na lakoću pjeva-
nja, dar slaganja riječi u rime, on je zbog zvučne podudarnosti zapadao u
nonsens (*A ja njima / Kašem u d u e t u*), jezičko nasilje (*Ispod jednog dru-
ceta, / Iz kamenog srceta*) ili je pružio
prazni ram obesadržanih predmeta
koji su zadržali samo obličku prepoz-
natljivost:

*Ovo je moja kuća,
Pod njom jabuka red,
Njena su neđra vruća,
A san u njoj — ko med.*

Hitnja da se napiše pjesma prije ne-
go što dozre, da se i bez pravog por-
va i podsticaja pohvataju riječi i usade
u plitke brazde stiha gušila je nerijet-
ko čak i rima koja se, u odsustvu au-
tentičnije poetske iskricavosti, javljala
kao jedina svrhovitost ove pjevanije.
Praznih čula Erić je, na mahove, gubio
sluh i za slik i za ritam, za ona mala
jezička čuda i čarolije (ili umijeća) ko-
ja su, kod ovog pjesnika i ranije, uz-

nosila pjesmorijek na obale lakoće i
pjevnosti zbog kojih ma se oprastalo
čak i odsustvo zbiljenijeg i samosvojni-
jeg poetskog tkiva.

Ne samo u Izvoru

*Ta krofnja med rada
I žar-pticu krije
Da ti bude slada
Voda koju piješ.*

Mom banaru

*Uz njeg se
Osmehnuta
Previla ruža majska.*

*U njemu se
svakog jutra
Ogledne moja majka.*

u zavrzlami *Uz moju reku noću i da-
nju, nego svuda, među stihovima, pu-
caju loše ušiveni šavovi rima, osloba-
đaju se riječi izvana nametnutih zapo-
naca i voza, ukazuje se neobrađen je-
zički materijal, slučajni skup sintagmi,
onomatopeja i metafora, neuglačanih i
nesjedekjenih alhemijom poetskog do-
življaja. Odsustvo nadahnuća i odgo-
vornijeg odnosa prema zvučno-ritmič-
kim činjenicama pjevanja dovela je
Erića na samu ivicu naturalističkog,
sirovog i sirovog podatka koji je ugra-
đivao u pjesnu bez bilo kakve stvara-
lačke intervencije:*

*Zabe bude
šljati kljun rode,
a niz čaplje
stalno nešto kapije.*

Samo dvije minijature *Moja kući* i
Moj sin nježnošću i ljepotom, blagoš-
ću i nostalgijom, finijim potezima poet-
ske kičice podsjećaju da tvorac *Rijeke*
zna da stvori i drugačije poetske akva-
rele.

Zbog njih i onih malih plamenova djetinjstva koje su neki davniji Erićevi stihovi u nama posijali ovu bi zbirku trebalo što prije — zaboraviti.

Zorica Turjačanin

NESPOJIVA DVOGLASJA

Milan Taritaš: „Medaljoni“, „Zrinski“, Cakovec 1975.

Stihozbirka za najmlađe hrvatskog pjesnika Milana Taritaša *Medaljoni* može biti interesantna sa više aspekata. Ona aktualizira pitanje šta je to pjesma za djecu i u kojoj mjeri i do koje granice pogovor može ići u svojoj afirmaciji pisca i djela unaprijed utvrđenom trasom koja se samo mjestimice dodiruje ili ukršta sa naznačenim ili nazočnim poetskim vrednotama realno sadržanim u knjizi.

Iako se u teorijskom pogledu pjesma za djecu ne udaljava od pjesme uopšte, ona se od nje, kao i sva djela namijenjena mladim čitaocima, bitno divergira načnom doživljavanja i osmišljavanja činjenica pojavnog, specifičnim rekursom viđenja uslovljenim psihom i emotivitetima, asocijativnim i fantazijskim svijetom mladog bića, čarolitošću prvih susreta i nevinih riječi koje su sačuvala svoju prvotnu značenjsko-zvučnu punoću, gibljivost i plasticitet. Nikada ne samo igra, čak i onda kada omamljuje svojim ekspresivno-ritamskim obiljem, zapljuskuje čudesnošću boja i oblika izmaštanog svijeta, pjesma za djecu je uvijek odraz i izraz konkretnosti jednog duševnog stanja, životnih činjenica djetinjstva u biografskom i psihološkom pojmovnom određenju. Zato dječji pjesnik mora isto toliko dobro poznavati djetinju dušu koliko i zakone i zabtjeve pjesmotvorenja.

Milan Taritaš kao da nije dovoljno upoznao dijete da bi za njega uvijek sa uspjehom mogao pjevati. Bolje, poz-

navstvo njihovo je nekako uzgredno, površno, lišeno dubljih misaonih i emocionalnih rezonancija saživljavanja i uosjećanja. Zato pjevajući o djetinjstvu on, i sam iznenađen i zatečen, neosjetno napušta svijet za koji se više voljno nego nagonski opredijelio, zalazi u drugačije misaone prostore, u gorko i pomalo patetično ispovijedanje sumornog i umornog gradskog intelektualca za koga je život naturalistički kazališni igrokaz:

Zastor se diže
švootu bliže:
koračamo škrti
padamo strti,
jurišamo
po slabijim pišamo
i pljučkamo
i štuckamo
kraj trpeza,
po jeze
kao sinteza
— glad.

U drugom slučaju, u ciklusu *Trenuci* poruke, pjesnik, u orahovoj ljusci minijature, iznosi neka svoja iskustvena i misaona zajezgravanja, male odgonetke univerzalne zagonetke stvari. Neke od njih kao što su: *Pučina* („Obećanje vječnosti / prerezano nebom / i priviđom.“) ili *Bonsca* („Sunčano sidro / na dnu / mora.“) spadaju među njegova najuspjelija ostvarenja, ali pogrešno situirana, podcrtavaju inkoherenciju zbirke navodeći nas na pomisao da Taritaš nije u suštini pjesnik infansilne vokacije.

Lišen u velikoj mjeri djetinjske radoznalosti i čuđenja, više zaokupljen prepoznavanjem nego otkrivanjem, autor *Medaljona* pjeva o sebi, voću, godišnjim dobima, moru ili Zagrebu, preslikavajući onomatopeični metež seoskog dvorišta ili opjevajući Grič, Markov trg i katedralu ili dajući reporterski izvještaj o jednom dugom toplom ljetnjem poslijepodnevju.

Do koje mjere pjesnik gubi kriterij kvaliteta pokazuje pjesma *Grič*, koja

je smjestimica ne samo nepismena i banalna nego i protivvrjedná:

*Stari grad pod snijegom hrđa
svoju povijest
i svijest.*

Svijest koja «hrđa» (naravno bez h) nema britkoost i jasnoću, čitljivost i budnost vječno živog spomenika-čuvara, već se poistovjećuje sa izandalim i senilnim starcem koji poput starog željeza, razjedenog korozijama, dotrajava u rđi svoj vijek. Naravno, pjesnika je zavela rima jer se poeta, mada nedopustivo banalna, izgrađuje od bitno drugačijih mislono-emotivnih supstantivita:

*Ali bilo gdje
i bilo kada
Grđ je čuvar
svoga grada.*

Pličinama izraza i inspiracije, banalnošću i faktografskim podacima lišenim poetskog zvuka, ispunjene su mnoge stranice *Medaljona*:

*Oko nas cvijeće, oko nas igre,
ljudi su čili, djeca su čigre!
Lopte se loptaju, puno balona,
jate se loptice badmingtona.»*

Naravno, da je sve pruženo na nivou citiranog, knjiga ne bi ni po čemu mogla da privuče tole pomniji ocjenjivački interes.

Ono što iznenađuje, ali ne ublažava naše intimitno nezadovoljstvo zbog pretjerane pjesnikove nekritičnosti, to je mogućnost drugog i drugačijeg pjevanja koje nam, iz stranice u stranicu, pruža ili nadahnute slike, lirске kroki-je bogate palete boja i zvučne ornamentike nabujalih proljećnih glasova («Jagoda je dozrelo proljeće / u šumi i zvončić crveni / zanjihan na proplanku») ili prazne školjke krutih i beživotnih stihova, lišenih poetičnosti i osobnijeg emotivnog naboja. Čini se da su pjesme ispjevala dva čovjeka, dva pjesmotvorca i da su one, samo ne-

predvidljivoj igrom slučaja, potpisane istim imenom.

Pjesme *Pačulje, Ožujak, i Travanj* iz ciklusa o mjesecima, zatim *Breskva, Masline i Jagoda* (iz *Suzreta u počujku*), zagonetke o vjeverici, a naročito dvije patriotske pjesme: *Domovina* i *Kad pišem o domovini* međutim, potvrđuju da Taritaševu prisustvo u prostora savremene hrvatske pjesme za djecu ipak nije slučajno, da u njegovom poetskom rukopisu ima nerva i senzibiliteta, osjećanja za mislono-emotivne valere poetskog iskaza i ekspresivno-ritmičku tvornost jezika, kao i sluha za pulsiranje savremenog života, konkretnost društvenog trenutka kojem živi naše dijete:

*Moja domovina
moja je soba s igračkama i
tihim babinim pričama,
moja domovina na dvorištu
trči zajedno sa mnom za suncanim
zrakama;
domovina moja ulicom ide ispod
ruke s čovjekom
i raduje se pobjedama
kraj točarskog stola
kraj katedre
i u punoj dačkoj torbi.
Moja domovina sa mnom odlazi
k djeđu na selo
i mroi grude rahle jesenjske zemlje
tražeći srce žita
i pjesmu seljaka.*

Pri svemu tome nas iznenađuje ton pogovora Zvonimira Bartolčića koji, slijep za eklatantne oscilacije kvaliteta, za nespojivu dvoglasnost poetskog samokaza opterećuje pjesmorijek stvarnim i nepostojećim vrlinama, gubeći iz vida realitet pruženih literarnih činjenica.

U Taritaševom slučaju samo jasan i precizan sud kritike lišen glazure sladunjivosti i neosnovanog komplimentiranja može da otrgne jednog talentovanog pjesnika virovima banalnosti i ispraznog stihovanja lišenog snažnijeg unutarnjeg povoda i podsticaja.

Zorica Turjačanin

RASTANAK SA VEDRINOM DJETINJSTVA

Radoslav Pajković: *Najpesmenija pesma*-, Književna zajednica »Petar Kočić«-, Beograd, 1975.

U savremenoj crnogorskoj literaturi već afirmisani prozni pisci i pjesnici lađaju se poezije za djecu. S obzirom na složenost dječjeg psihofizičkog bića i na tanku i kratku tradiciju ovoga žanra u Crnoj Gori, to bi prije bio znak sazrijevanja nego »djetinjstva«- ove literature. Jedan od takvih pisaca je i Radoslav Pajković (1940), autor dvije zapažene knjige pripovijedaka i dva romana, prevodilac sa ruskog jezika i pjesnik. U *Najpesmenijoj pesmi*, pisac započinje dijalog sa djecom, uračavajući osobenost njihovog poimanja svijeta, više se približavajući svijetu djetinjstva, a manje vukući za uši djecu da rastu.

Pjesnik u svojem prvencu za djecu obuhvata doživljaje djece, od prvog školskog zvona do prestanka djetinjstva, »kad počneš da nosiš kišobran«. Kada se pjesnik »spuštao«- na dječji nivo, umišljao i izmišljao dječje doživljaje, konstruisao je pjesmu i dijelio naravoučenija (na primjer: »Zapamti ovo: buđi dobar / na svetu postoji Oktobar«-), ostajao je na domaku dječjeg emotivnog polja, međutim, kada je djecu priznavao za ljude, slobodno iskazujući i samog sebe, postizao je pravu mjeru i sugestivnost. Inače, pjesnik pjeva o svim bitnim doživljajima djetinjstva: o školi, o geografiji što otkriva svijet, o pjesmi i prirodi. U dječjem životu, zajedno sa olovkom koja se posuđuje, rađa se i ljubav od koje se u početku dijete osjeća »kao zadatak prepisan«. Tada dijete već polazi u avanturu prostora, od Evrope do Australije, u svijet pun tajni i čuđenja kad »piđimo crno, a gledamo belo«. U tom svijetu je najljepša zemlja — domovina. Pjesme sadrže i neposrednost i pedagoška dociranja od kojih boluju odrasli.

U dodiru sa svijetom koji ga je provocirao da se iskrenije i dublje iskaže, pjesnik je onaj pravi. U takve pjesme spada i ona što nas uči. Kako se pravi pesma. U njoj je na jednostavan i pomalo naivan i neposredan način predstavljen složeni odnos između realnog svijeta i umjetnosti. U Pajkovićevim pjesmama dijete okrljati onda kada i pjesma koja ga izražava. Realnost prima obilježja mašte, u stvari, realnost se stapa sa snom, u istinsku pjesmu, punu čudne ljepote i prividenja:

*Kad dete spava drveće se kreće,
Kad dete spava kamenje korača,
Kad dete spava med pčele saleće,
Kad dete spava sve je u rukama
urača.*

*Kad dete spava ptica širi krilo,
Kad dete spava grle se ruke čovečje
I ništa nije onako kako je pre bilo
i ništa nije veće od sna dječjeg.*

(Čudo)

U pjesmama o prirodi puno je kiseonika, zelenila, zdravlja i vedrine. Pjesme pucaju od prostora i svježine, kao da ih je izustio neki sportista usred livada i šuma. Pobjeći od smoga i asvalta u zelene šume — znači naći ljubav.

Jedina tuga što sjenci ove stihove dolazi od rastanka sa djetetom (kada bolesni otac — pjesnik piše stnu iz bolnice) i još više, u momentu rastanka sa djetinjstvom. Na toj granici, labudovom pjesmom, završava se i Pajkovićeva knjiga.

Pisac poznaje tajnoviti i složeni dječji svijet, pun je ljubavi prema djeci i djetinjstvu. Svijet dječjih doživljaja bogat je i raznovrstan, ali je izraz ponekad klišeiran. Naime, kada pjesnik zamišlja sebe kao dječaka, izražava se šatrovački (olovak, srdac, poklopiti, uprskati, i sl.), a kada iskazuje dijete kao odraslog čovjeka, čini to komunikativnim jezikom i svjetom, govornom rečenicom.

Miroslav Đurović

SUOČENJE RATNIH I MIRONODOPSKIH DJEČAKA

Dragan Radulović: «Krilati dječaci»,
«Kole», Nikšić, 1975.

Mladi crnogorski pjesnik Dragan Radulović (1951) sve više otvara se dječijem svijetu. Poslije tri zvezke stihova za odrasle, u kojima je najavio svoju neospornu darovitost, uzastopce objavljuje dvije zbirke stihova za djecu. U prethodnoj njegovoj zbirci *Okrpljena cipele*, prevladuje razigrano djetinjstvo koje odolijeva opasnostima što mu sa horizonta prijetu. Zbirka *Krilati dječaci*, međutim, zasnovana je na antitezi dva različita dječija svijeta: ratnog i mironodopskog. Ti izabrani svjetovi inspirisani su konkretnim ljudima i događajima. Naime, doživljaj ratnog dječastva posvećen je Draganu Kovačeviću, sinu revolucionara Nikole i sinovcu Save sa Sutjeske, na kojoj je Dragan junački pao, zajedno sa legendarnim stricem, dok mironodopski doživljaji potiču od samog pjesnika i svih dječaka u slobodi. U uvodnoj bilješci *Krilatim dječacima* Slobodan Vujačić kaže o tome: «On je ovom knjigom, svim srcem i snagom svojega nametljivoga pera okrenut vječnom vremenu trajanja i rasta slobodarske borbe i revolucije, tkajući blistavi mozaik stravične ličice i plahovite rijeke, meke livade i srebrnih očju jezera. Po tim stazama i bogazama koračala je nepobjedna vojska slobode, sa vijornim crvenim zastavama, a u njoj, kao zvijezde s neba treperile su i sjale oči Dragana Kovačevića i Boška Buha, i bezbroj vršnjaka njihovih. O njima, i ljepoti njihova života, koji se, kao čelik, kalio na krvavim bojištima Demovine, o tim smjelim krilatim dječacima čiji se zamaš zauvijek prekinuo na Sutjesci i Jabuci, ljepu i topu ispovijest kazuje Dragan Radulović».

Suočavanjem rata i mira ispisane su i Radulovićeve pjesme, mada su, i pored tematskih odrednica, u vjehovima rata prisutna i djeca sadašnjosti, kao i

što sa današnjim dječacima rastu i žive mrtvi prethodnici sa bojišta — («Dragan Kovačević i Boško Buha / s mojim srcem idu u školu»). Karakteristike ratnih dječaka pjesnik otkriva u njihovoj običnosti i otvorenosti za svakodnevni svijet događaja i sitnih radosti, daleko od svake predodređenosti za izuzetna i herojska djela. Međutim, ti obični dječaci, ostaju i u ratu obični, samo što umjesto u školu, idu pored ranjenih breza, sa oružjem umjesto sa knjigama, ali su i takvi na visini svojeg vremena koje ih stvara i koje sami tvore, — «po godinama sasvim mali, / po hrabrosti sasvim odrasli». U miru dječaci umiru «kobajagi», a u ratu «vrlo ponosno, a vrlo tužno». U ocjeni da su «krilatim dječaci od sebe veći» bili, pjesnik nije rekao ništa do sada nepoznato, ali je, iskreno se uživljavajući u psihologiju mladih ljudi koje kosi rat, oslobođen patetike i ovještalog oreola slave, približio male ratne heroje senzibilitetu današnjeg djeteta, čineći ih običnim i u smrti tužnim. Na taj način, smrt malih junaka nije izgubila u veličini, a pjesme su dobile u iskrenosti i sugestivnosti.

Iskazujući svijet savremenog djeteta, pjesnik, prije svega, budi smisao za historijsko osjećanje i saznanje o tome da je sloboda živih prava cijena mrtvih. Na tom putu rađa se odgovornost za sopstvenu slobodu i za sutrašnjicu svoje otadžbine. Život sadašnjih dječaka traje na samoj granici budnosti, kojoj nas istorija uči, sa jedne, i spontanog i nevinog prihvatanja svijeta sa druge strane. Zbog te opravdane budnosti, koja takođe može da ugrozi djetinjstvo, pjesnik moli mamu za oprostaj ako se prevario i prepustio dječijoj bezbrižnosti: «Oprosti ako mi smagne u njedra / metaš a mislim da je svitac».

Sadržajima krzate, Radulovićeve pjesme isuviše su smišljene i racionalne, naravno na štetu spontanosti i iznenadne dječije maštovitosti. Uspjehom i svježijem uobličavanju svojih inače naglašanih poruka, pjesnik se približava u pjesmi *San o dobroti*:

Da li ima
 vojska neka,
 S redenâkom
 plavli ruža,
 Koja svakog
 zlog čovjeka,
 Golim srcem
 razoruža!

Radulovićeve pjesme ilustrirao je svježe i moderno slikar sa Grahova Boško Odalović.

Miroslav Đurović

OSETLJIVOSTI I DOSETLJIVOSTI

Gordana Brajović: «*Kišobran za dvoje*» BIGZ, biblioteka Gazeta, Beograd, 1975.

Osnovni lirski agent u ovoj (prvoj) knjizi dečjih pesama Gordane Brajović potiču iz naslovnog para. U pesništvu ovog autora srećemo vibrantnu žensku osetljivost čiji je raspon, u okviru datog određenja, veoma širok i obuhvata naročito nežnosti, sanjarije i suošućavanja, zatim meditiranje srcem, lšćudavanje, slobodne maštarije i veselnâčke izmotancije, sve do finih melanholičnih treperenja nad pojavnostima u kojima je skriven znak prolaznosti.

Dosetljivosti u ovom pesništvu potiču iz dva izvora: prvi je u vlasti prodome i pronicljive invencije detinjstva; sa drugog izvora dolaze domišljanja, igrarije i sentimentalne stilizacije.

Reč ljubav je tematska dominantna ove knjige. Osetljivost je u njenoj prirodi, dosetljivost se pokazuje kao mogući model njene lirске egzistencije u dečjem pesništvu. Druga reč ove zbirke je san. Spajanjem ove dve reči dobićemo precizniju oznaku tematskog sloja ove knjige dečjeg pesništva, — reč je o *smu o ljubavi*. Gordana Brajović ne peva uvek o ljubavi direktno isleđujući neku ljubavnu priču, već za predmetnost u svojim pesmama uzima svekolikku pojavnost, a svojom

«srcastom» optikom nastoji da u svim stvarima nađe dimenziju ljubavi. Poetiku Gordane Brajović, tumačenu stihovima, nalazimo u pesmi *Pesma*:

Hoćemo da pravimo pesmu
 u kojoj će srce da se čuje.

Odnos Gordane Brajović prema dečjoj pesmi možemo razmatrati s tri stanovišta: s obzirom na tematske dominante u njenom pesništvu i podastrižnost tih dominantni opsesivnim temama detinjstva; s obzirom na tipologiju struktura i napokon s obzirom na to kakve poruke emituje njena pesma dečjem čitaocu.

U jednom delu svoje zbirke Gordana Brajović peva o deci, međutim, ona tu predstavljaju samo predmetni svet. Dominantno tematsko polje je prolaznost, što se ne bi moglo uzeti kao osećanje sveta koje se javlja u detinjstvu. Reč je o tome da Gordana Brajović prepušta svoju dečju pesmu diktatu nostalgije za detinjstvom, dakle o detinjstvu meditira uz svest o «radu vremena». Premda je ova vrsta pesama oposredovana detinjstvom samo preko predmeta pevanja, i mogla bi se svrstati u graničnu oblast dečjeg i ozbiljnog pesništva, kakvo se inače poslednjih godina u velikoj meri oprobava, za pesme Gordane Brajović možemo reći da zbog lakeće strukturiranja pesme, zbog detinjstva njenog oblika i iskaza u njoj, one pogađaju dečju poetsku radoznalost, ukoliko je ova spremna za obrnuto čitanje. Veličanstvo detinjstva, koje su proglasili odrasli kad su ga izgubili, naime, ovde se dečjem čitaocu predočava kao izvesna svest o sebi:

Imali smo proleće
 za čitavo stoleće

— — — — —
 Imali smo, imali
 svetom, svetom, nosili,
 i pomalo gubili
 i pomalo gubili.

(Imali smo, imali)

U drugoj vrsti pesama, među kojima *Pesma moje grlice* izgleda najuverljivija, nalazimo sve tri dimenzije o kojima je bilo reči. Pesma peva o ljubavi dečaka i devojčice i opservira prirodu te ljubavi, formalno je rešena u okviru jezika neposrednosti; iz ove dve dimenzije spontano se javlja i treća — namenska. U ovoj pesmi Gordana Brajović u dva iskaza, čiji govorni idiomi gotovo da su preuzeti iz jezika svakodnevice, i uz pomoć zamenica taj i ta dovedeni do vidljivosti, zanimljive otkriva generičke suštine (muški avanturizam naspram ženske odanosti). Svojim ponovljenim opaskama (svašta, svašta, svašta), ona ove iskaze čini posebno interesantnim upravo tim začuđenim višemačnim relativizmom:

Taj dečak je imao srce
veliko kao bašta
voleo tri devojčice odjednom.
Svašta, svašta, svašta.

Ta devojčica imala srce
i umela da prašta.
Volala samo tog dečaka.
Svašta, svašta, svašta.

Napokon, u ovoj zbirci srećemo i pesme u kojima umesto »skucanja srca« ovog presenzibiliranog pesnika odjednom čujemo aritmije koje nastaju od zadatih konstrukcija da se bude atraktivan i nondalantan. Na takvim mestima gde osetljivosti bivaju zamenjene dosetljivostima, a laka i diskretna isleđivanja sećanja na detinjstvo prepuštaju mesto stilizacijama, pesma se zatvara i guši u uzaludnosti svoje prejake želje za dopadljivošću.

U većini, međutim, pesničinja Gordana Brajović doslučuje prave prostore dečje pesme. Pesničke osetljivosti ovog autora izuzetno su vibrantne na pojavnosti ljubavi i poverenja. Uz opserviranje ljubavi u svojim prvotnim pojavnostima i bajkovito islikavanje kratkih scena u kojima se naslućuje neki ljubavni treptaj ili se u njima pomalja kakav znak za radosno prepoznavanje

čudesnih oblika života, u pesmi Gordane Brajović često stoji prikrivena ili diskretno natuknuta misao o vremenitosti stvari i pojava, što, međutim, ne zamračuje radosno pojavljivanje reči u njenoj pesmi.

Vladimir Milarić

IGRE ZANATA

Zvonimir Kostić Palanski: *Čekam kruške poleđuške*, RU «Radioj Cirpanov», Novi Sad, 1976.

Među knjigama prvencima u oblasti dečjeg pesništva koje su se pojavile poslednjih godina zbirka pesama Zvonimira Kostića Palanskog *Čekam kruške poleđuške* ni po čemu se posebno ne izdvaja. Solidnost tekuće proizvodnje, vladanje »zastom«, isleđivanje u hodanih puteva, srednja rešenja, inertnost pred istraživačkim poduhvatima, — sve su to karakteristike pesničke savremenosti i u taj okvir može se svrstati i pesništvo Zvonimira Kostića.

Čini se da je autor ove knjige s više kreativnog napora ostvario svoju prvu knjigu poezije koja nije namenjena deci (*Čekamo pohode zala*, 1972), a da je dečjem pesništvu pristupio s već tradicionalnom »laškoćom«, što će reći da je čin pisanja dečje pesme shvatio kao »spuštanje ka detinjstvu«. U većini pesama prepoznaje se pristup pesmi za decu koji nije drugo do zadati racionalni čin. U njemu ima i veštine i dobrosamernosti, ali je on daleko od pristupa dečjoj pesmi koji podrazumeva »uzdizanje do detinjstva« kako je jednom zabeležio Milovan Danajlić.

U pesništvu Zvonimira Kostića Palanskog, naime, i pored na nekoliko mesta izvrsno izvedene tehnike građenja pesme, i pored doslućivanja opsesivnih tema detinjstva i, mestimice, približavanja stanjima duha u kojima se oslohađa poezija detinjstva, prevladuju tehnologija i veština. Većina pe-

sama ostavlja utisak da pesmu govori pronaljalni opservator, lice koje razume svet detinjstva, koje je nekim svojim nostalgичnim vezama zadržalo izvesne izvorne slike detinjstva, ali koje u biti ne govori svoju pesmu iz detinjstva, niti je ono njegova dublja pesnička opsesija, njegov pesnički nerv.

Velika većina pesama peva o posve istrošenoj tradicionalnoj predmetnosti. Tu su konjčić, medved, jež, zec, leptir, puž, guska, mrav, strizibuba, čvorak, mačor, miš, svitac, pauk, cvrčak, slon, vuk, lav, buva, piše. Razume se da je ovu pesničku menažeriju uvek moguće prikazati na nov način. Može se šta više reći da je bavljenje ovakvim trivijalnostima upravo hrabrost ukoliko se one mogu interpretirati tako da u njima prepoznamo nešto novo i drugačije od već poznatog. Zvonimir Kostić nije sledio tradicionaliste koji još od Zmaja pevaju o životinjama vršeći antropomorfizacije po klišei ponašanja i mišljenja koje vladaju u zabavištima. Spomenutu menažeriju Palanski je opservirao u duhu i po modelima zabavljaštva i izmotancije koje je već uveliko poznato iz svudaprisutnih Ršumovićevih stihova. Aspekt Zvonimira Kostića podrazumeva jezičke izmotancije koje se vrše na trivijalnim predlošcima. Međutim, budući da su i one već mnogo korišćene od strane čitavog niza pesnika koji su uglavnom bezuspešno i samo spolja nastojali produžiti poetiku Dušana Radovića, ne mogu se više smatrati zanimljivim. Rečnik gradskog folkloru, ulični spojevi i uzrečice, mangupske fraze, više ne deluju iznenađujuće.

Kostićeva zbirka pesama ima jednu osobenost koja bi bila vredna posebne pažnje kada ne bi bila prekrivena drugim, srodnim osobenostima koje se javljaju u takvoj nagomilanosti da deluju suprotno od onoga što bi im imala biti funkcija. Radi se o tome da je Palanski u ovoj zbirci ostvario niz majstorija koje se tiču sugestija zvukovima. Nije veoma uspešnih fonostilističkih vrednosti razasute su po celoj zbirci i one bi svakako došle još više do izražaja kada cela zbirka ne bi bila ugušena

prenagomilanim rimama koje u dva pravca raslojavaju Kostićevo pesništvo: prvo, gustina rima izaziva prejaku premoć zvučaka nad smislom, koji se, međutim, ne ukida i ne prepušta nonsensnim igrarijama, već silom uspostavlja, drugo, nagomilanost rima po sebi deluje usiljeno:

*Tata Čorčak
baš pred ručak
suče brčak
pravi zvrčak.*

*Mama Čerčeka
samo trčeka,
srčeka, srčeka,
al ne krčeka.*

(Porodična atmosfera)

U knjizi ima nekoliko pesama u kojima je prepoznatljiv pesnikov dar i koje upravo zbog toga što se nalaze u okolini koja je isuviše konstruisana, deluju sveže i neposredno. Naslovna pesma zbirke *Čekam kruške poleđuške* ide svakako među najuspešnije. U njoj je uspostavljen sklad između operativnih zahvata pesničke tehnike i neposrednog iskaza imaginiranog deteta.

*Legnem tako poleđuške
i pod kruškom čekam kruške.*

*Žudim, čeznem i uzdišem,
vodicu sa brade brišem.*

*Kruške slatke smijulje se,
celo drvo već se trese.*

*Medna kiša ako počne,
popadaće kruške sočne.*

*Lišem prste već u slasti,
al ni jedna neće pasti.*

*Od čekanja vrat me kočī
i umorne sklapam oči.*

*Ustajem jer to me vreda,
akrenem im ljuto leđa.*

*Pa se mislim; sve do jedne
zrnca pažnje nisu vredne.*

Pesništvo Zvonimira Kostica emituje jedno daleko srodstvo sa poetikom Zmaja. Dobročudnost i razumevanje detinjstva, osećanje za vrednosti malih stvari, dosluh sa dušom deteta. Ali, ti povodi su u toku osmišljavanja pesama potisnuti operativnim zahvatima koji potiču iz savremene laboratorije i koji tehnološkom ekvilibristikom isuviše narušavaju spontanost, jednostavnost i neposrednost izkaza.

Vladimir Milarić

ROMANTICNA EUFORIJA

Vladimir Milošević: *«Berači rose»* Sužet-
lost, biblioteka Bambi, Sarajevo, 1975.

Svoje izrazito romantično nastrojavanje Velimir Milošević nastoji pesnički oblikovati u dečjoj pesmi, nalazeći, verovatno, da je ona primerenija, u ovom manje više surovom vremenu, deci i osetljivima. Mislim da ovaj romantičar što peva «o ptici na grani» i ne baš sasvim «kao ptica na grani» jer mu je poetika isuviše natrunjena romantičnim pesničkim idejama i opštim simbolima, kreativnije oblikuje svoje osetljivosti u okviru takozvane ozbiljne poezije, nego što to čini u dečjoj poeziji, pogotovu u okviru usmerenja koje je izrazito u ovoj knjizi. Dok je u ozbiljnoj pesmi njegova osetljivost razudana u slikarske valere i tonska nijansiranja, u dečjoj pesmi ona se javlja u svome golem obliku. Prihvativši načelo jednostavnosti koje je vladajuće u dečjoj pesmi, on nije mogao izbeći posvemašnju redukciju prelaza i finisa, pa je svoju poetiku prepustio opasnim jednostranostima presenzibilirane poetizacije. S druge strane u njegovoj dečjoj pesmi ima odviše mnogo rabljenih romantičnih reči što pogadaju u opšta

značenja i koje predstavljaju klišeje iz romantičnih pesničkih radionica i koje, kad je reč o deci, verujemo da ne kazuju ništa naročito. Miloševićeva pesnička romantična euforija isuviše se oslanja na »knjiška značenja« i uz to je prenapregnuta; guši se u svojim vlastitim preteranostima. U pesmama ne nalazimo ni jednu antinomiju, ni jednu stvarnosnu opservaciju, sve je u velikom romantičnom pohodu prema nebu zvezdanom, u nebeskim slikama u beskraju, u visinama, na dalekom putu, u nedogledu.

Sentimentalni čitalac u ovoj knjizi će naći mnoštvo cvetnih motiva, leptirova i lasta, ljubičica i rose, bačica i sunca, nizove najlepših i najnežnijih poruka, sanjarskih i ljubavnih raspoloženja, šarenila i sjaja, zlata i duga, u posvemašnjem obilju i u guste rime uokvirene. Sve je u ovoj knjizi pesama lezetno lepo i nežno, ponosno i zaljubljeno, čak isuviše, toliko da se od ovih prejakih boja ne razaznaje sama pesma. Ona je, naime, žrtvovana erupciji sentimentalnih kalva ili domišljnja nekakvog dečjeg romantizma koji bi imao biti na velikom putu ka nebu. Žrtvovana je pesma jer je u njoj veoma primetan nedostatak mere, osećanja za prirodno, za neposrednost. Preforsiranost, preterane poetizacije, deminutivna i slatkasta prenapregnutost jezika, — sve to deluje da nam se ovo pesništvo ne čini sukladnim detinjstvu, već da je ono jedan veštački proizved potekao iz redukovane romantične pesničke radionice. Sve spomenute euforije rezultat su zakasnelo romantične naivne slike o detinjstvu kao zameni za Afriku i ne mogu biti korelativne dečjoj doživljajnosti. Poetiku svoje pesme Milošević je na više mesta pesnički uobličio.

*Velika mala deca
Uče napamet sunce —
Tu toplu letnju pesmu
slivenu u stihove.*

(Velika mala deca)

Pesnik noći leta
zanesen nared sveta
u beskraj u visine
da mu je da poleti,
da a neba sunce skine —
u pesmama da svetli.

(Pesnik noći leta)

Vatra od koje je ovo pesništvo građeno, isuviše je jaka. Može se reći da je pesništvo izgorelo na svojoj sopstvenoj vatri, prejasno razbuktalaj raznim dodacima: poetizacijama, neprikladnim idejama, prenapregnutim stanovištem, isuviše šarenom optikom.

Dečja pesma odista ne može da se temelji na rečima kao što su svet, nebo, sunce, plavetnilo, daleki put, beskraj, vidik, visine, na njoj raje da ispisuje opštosti, niti da raseljava male svetove delinjtva u kosmogoniju romantične imaginacije.

Vladimir Milarić

74

VRAĆANJE PORUCI

Slavko Mihalić (ilustracije Nives Kurvirić-Kurtović): *Djevojčica i pjesma*, Naprijed, biblioteka Zelena štrafa, Zagreb, 1975.

Obrazlažući svoju poetiku dečje pesme Slavko Mihalić spominje igru vraćanja lepote svijetu. Mihalićevo dečje pesništvo je vaspitno angažovano i po tome se ono uvelike izdvaja iz savremenog trenutka dečje pesme. U prvom sloju ovog pesništva stoji poruka, poziv na vraćanje lepote svetu, što će reći prepoznavanju lepote ljudskog, sporazumevanja, prijateljstva, čistoće prirode. Naspram ovih vrednosti, za koje se zalaže Mihalićeva pesma, otvoreno i bez specijalnih šifri, stoji prezauzeti i postvareni savremeni svet odraslih zatvoren u svoj egoizam i tako bitno odvojen od sveta dece. Osnovni je dojam da je Mihalićeva poruka isuviše

izostrena i direktna, mestimice zadobija oblik proglassa, te da sloj poruke nesrazmerno dominira u odnosu na imaginiranje pesničke forme.

Mihalićeva mala poema *Djevojčica i pjesma* sastoji se iz više delova (više pesama povezanih fabulom) u kojima se priča o devojčici Ivi koja je osamljena i koju proglašavaju bolesnom jer ima pesničku dušu, jer je zadržala prirodnost i jer se ne uklapa u svetonazor odraslog sveta oko sebe. Ona je «bolesna» jer sanja glasno, neće lažni kolač i vaštačko voće, ne drži do novca, ide peške u školu, osetljiva je i začuđena pred prirodom. Ona živi svoj život u samoti jer svi koje ona voli žure. Odrasli svet je toliko prezauzet da ne može da pruži pomoć ni bolesnoj devojčici:

Uh, već je sedam sati! Žurim u ured,
rekao je otac. Pozovi liječnika.

Uh, nemam vremena! Čeka me krojačica,
rekla je majka. Neka liječnike
pozove teta Ana.

I tako redom. Nakon svih peripetija u kojima se razublićava egoistični svet savremenosti (i budućnosti, izgrađene prema projektima tehnizirane svesti) devojčica ostaje pesma kao jedina mogućnost.

Nakon razgrađujućih i tehnološiziranih obrazaca igara koji vladaju u savremenom trenutku dečje pesme i u kojima se prepoznaje pomirenost pesnika sa nepesničkom zbiljom, potpuno odsustvo svake vere u humanističku dejstvenost pesme, dakle vrednosno neutralno prikazivanje sveta, što će reći opredeljivanje za takve moduse prikazivanja delinjtva u kojem je ono videno isključivo kao svet obuzet svojim nagonским silama a potpuno otuđen od ideja odraslih (gri čemu se poistovećuju, u svetu odraslih, tehnokrata i pesnik?). Mihalić iskušava dečju pesmu koja će se direktno upustiti u izricanje poruke. Opštevažeća «formula» koja govori o tome da u dečjem pesništvu poruka ne sme biti direktna, Mihaliću se ne čini prihvatljivom. Nje-

mu izgleda verodostojnijom otvorena poruka iz sveta odraslih. Mihalićeva poruka potiče od pesnika koji veruje u ideale za koje se zalaže, a priroda tih poruka je takva da odgovara moralnom svetu detinjstva.

Mihalić, dakle, u ovom malom okušavanju s dečjom pesmom pretpostavlja tradicionalno obraćanje pesnika deci s pomoću poziva u građenje lepšeg sveta. Ni po čemu takav poziv ne može da liči na pedagoška doctranja, jer nije reč o dnevnim vrednostima, niti se, pak, pozivi koji upućuje Mihalić deci guše u patetici opštih značenja. Njegova je dečja pesma otuda neka vrst reducirane odrasle pesme, ali reducirane tako da je u njoj ostalo upravo ono što predstavlja supstancu prepoznatljivu dečjem svetu. Čini se, naime, da je cela ova knjiga jedno drugačije, jednostavnije ispisivanje poznatog spoja iz njegove ozbiljne pesme koji glasi: *jedina mogućnost.*

Vladimir Milarić

ULOGA I LIČNOST

Istvan Démonioš: *«Tessék, cujem megdicserui» «Pohvalite me, molim vas», Forum, Novi Sad, 1976.*

Kao da u životu svakog pesnika dođe trenutak, kada se zamoren, razočaran i prekinuta daha, kreće u potragu za izgubljenim rajem detinjstva, kako bi ponovo oživeo i pronašao svoje staro neizmučeno ja. Naravno, ovakav izlet je prirodno, živototvorno putovanje, međutim, u mnogo slučajeva — pogotovu ako se radi o ambicioznim, a osrednjim pesnicima — ne nastaju kao rezultat literarnih dela, jer književno javno mišljenje uporno ostaje pri predrasudi da je živahna pesma za decu na svaki način manje vredna od «odrasle» poezije prepune borbe sa egzistencijalnim pitanjima. Razume se, dobar pesnik nikada neće podleći ovakvim istinama svoje struke, pa ni kad zbog

njih pati i ne udovoljava koliko je potrebno otvorenim ili uvijenim vladajućim zakonima, no, i on će katkad zastati, jer poezija za decu, koja ni slučajno nije manje vredna, postavlja pred stvaraoce specifične zadatke. Hteo liš ne, pesnik mora da se prilagodi dečjem uzrastu, dečjem pojmovnom svetu, mora da upozna dečju maštu i prirodu tog sveta snova. Znači, od sarnog početka je primoran da redukuje svoje iskustvo i paralelno s tim da iznalazi takve oblike i obrte koji će verodostojno odražavati jedan doživljajni svet, omeđen granicama. Mogli bismo, stoga, reći da se pesma za decu nužno ostvaruje «daleko» od pesnikove ličnosti i to u znaku igranja posebne uloge. I nije slučajno što je u modernoj mađarskoj književnosti Šandor Vereš napisao najlepše pesme za decu, a nije slučajno ni to da je njegova poezija snažno uticala i na našu današnju, domaću literaturu. Vereš je rano otkrio pesnički model koji će njegovoj ličnosti najviše odgovarati, model u kome se «mišli ne javljaju prema sazrijanom logičnom redu, nego upravo naglavce u odnosu na red razumnosti». Krenuvši takvim putem, Vereš je i u pesmama za decu uspeo da dostigne onaj stepen pesničke imaginacije, pri kome blede i postaju irelevantni svi znači uloge, inače prisutni u poeziji za decu. A njegovi sledbenici, među njima i poneki od naših pesnika, koji su počeli da pišu poeziju za decu u očaravajućem duhu Vereša, ali sa manje nadahnuća i senzibiliteta, retko su uspevali da potšnu ulogu u drugi plan, retko su se dizali iznad nivoa većine naučenih formalnih rešenja i zanatom obeleženih manira. Dodajmo, međutim, da su ti eksperimeni, i pored svoje polovičnosti, privlačniji, zreliji, nego one osećajno-didaktične pune «podnošljivih» konstrukcionih elemenata pesničke, koje se oslanjaju na sopstvena piščeva sećanja, a izložena u pripovedačkom stihu.

Ove, donekle izoštrene i više nego što je potrebno podvučene činjenice, izložene su zato što je, na naše ne malo iznenađenje, pre dve-tri godine Istvan

Domonkoš počeo da objavljuje poeziju za decu. Bilo je neobično navići se na činjenicu da je Istvan Domonkoš odjedanput pristao uz poeziju za decu, odričući se time svih maski, ironično srušivši sopstvenu pesničku «ulogu», a pokoleban u svojoj veri. Da su se te pesme uklopile u red onih standardnih pesnika koje govore o suncu i mesecu, o vetriću i konjiću, lako bismo pretpostavili da se naš pesnik priključio onima koji se već godinama trude da obimom uvećaju našu literaturu za decu. O priključivanju, međutim, ne može biti govora, tako da zaista vredi poći tragom nedavno objavljene knjige.

Suvišno bi bilo nagađati šta je sve uticalo na stvaranje knjige *Pohvalite me, molim vas*, međutim, dva uzroka mogu biti spomenuta, a da se mnogo ne pogreši. Jedan deo knjige nastao je posle dela *Der springt noch auf!* (1972.), odnosno u ono vreme kada je u stvaralaštvu Istvana Domonkoša prevladalo saznanje »poezija, ostali amo, eto, sami« istovremeno sa njegovim, gotovo činčnim osećajnim izlivima, pa je viknuvši sam sebi «Stoj!», ne štedeći se ni sam pri tom, preprečio put ka »lakiranoj« poeziji. Njegovo očajanje je tada pretiilo ne samo prečutkivanjem, nego je dostiglo temperaturu ključanja, onu uz koju se ne može dugo izdržati. Razumljivo je, stoga, da mu je u tom bespuću i beznađu, poezija za decu ponudila privremeno razrešenje, oslobodila je i pokrenula njegove potisnute i već utrnule igrčave sklonosti, no, veličko je pitanje da li bi se uopšte pomerio sa mrtve tačke da se baš u to vreme nije upoznao sa pesmama »pesnika naše ulice« Lajdičke Brašnjova. Stihovi tog dečaka iz susedstva, hranjeni na čistom izvoru, prožeti iskrenošću, a bez želje za isticanjem, zaprepastili su ga u pravom smislu reči, pa je radio ne samo na tome da šta što pre predstavi čitaocima, nego je u mnogo navrata dugo i oduševljeno govorio o dečaku kao o čudu ili kakvom prikazanju.

U pesmama ove zbirke lako se mogu primetiti navedena dva uzročnika.

S jedne strane, vijaju se u pesmama čiste nadrealističke slike, neosenčene vedrine, a darovito korišćenje jezika, počev od novih kovanica do zamuckivanja i tepanja daju čitav vatromet novih mogućnosti, kao da intelekt osloboden more nije u stanju da se zažali igrom. S druge strane uočava se da pesnik pored namere da zasmeyava, iznenadi i obraća pažnju, osloboda u rečima skrivenu potencijalnu energiju obeležavajući je sadržajem. I to u većini pesama. Pesnik se retko zadovoljava mehaničkim redanjem smeših slika, a isto tako i ulogom običnog dečjeg pesnika koji odražava rastojanje. Rađe ostaje unutar pesme i pomoću nekog fiktivnog pesničkog ja stvara umetničko tkanje od sitnih, ali nikako beznačajnih, treptaja dečje duše koji uvek dodiruju i njegov svet. On to najubedljivije čini možda baš u onoj pesmi po kojoj je zbirka dobila ime. Pesničko ja od slike do slike s upornom izdržljivošću traži od odraslih da pohvale njegova dela, učinjena sa željom za dupadanjem, želi da se radu njegove mašte ne stavljaju prepreke. I mada pesnik ne interveniše u uloki komentatora, iz njegovih stihova oštrog ritma, lišenih nepotrebnih ukrasa, može se nazreti njegov odričan atav koji pesničko je još nije u stanju da zna.

Osobito obeležje pesništva Istvana Domonkoša je upravo njegova sposobnost da ostane unutar pesme. Od dečjih pesama drugih pesnika lako bi se sačinila takva antologija koju bi neupućeni bez rezerve prihvatili kao delo jednog jedinog autora, ali delove *Pohvalite me, molim vas* ne bismo mogli ugraditi ni u kakvu sličnu seriju, jer nisu nastali zbog jedne unapred isplanirane delatnosti, već iz datog položaja pesnika, gotovo kao nužnost. Nije sporno da se i Istvan Domonkoš u ovoj zbirci prihvatio uloge, ali svaku od lirskih pesama stvorio je upravo negirajući sebi nametnutu ulogu, i to je razlog da su njegove pesme jedinstvene i neponovljive.

(Prevod: Nevena Simin)

Caba Utaš

*Ahmet Hromadžić: -Dječak jaše konja-
Svjatlost, Sarajevo, 1977.*

Nakon prvih zapaženijih priča i romana *Labudova poljana* (1952), Hromadžić je učinio neosjetljiv i upadljiv zaokret posvetivši se isključivo literaturi za djecu u kojoj je sa nekoliko knjiga proze osobenog lirskog i bajkovitog usmjerenja zauzeo doista značajno i počasno mjesto ne samo u tekućoj bosanskohercegovačkoj literaturi za djecu. U svojim najboljim djelima te vrste, romanima i novelama, *Putuljak iz Zaboravljene zemlje* (1956), *Putuljak uoni priča* (1957), *Okamenjeni vukovi* (1964), *Zlatoran* (1966), itd. Hromadžić spaja izrazitu bričnost i maštovitost, tako da se može reći da je njegov izum tzv. lirski bajka, naravno modernizovana i prilagođena potrebama savremenog djeteta. Kako koja knjiga Hromadžić sve jače potvrđuje te osnovne osobenosti svog literarnog iskazivanja. Ulazeći u zrelost, međutim, kao da postepeno sadržajno širi svijet svog doživljaja: prethodni roman *Bistri potoci* (1974) i ovaj sadašnji *Dječak jaše konja* uvode temu NOB-e u Hromadžićevu literaturu za djecu. Prethodni roman je maštovito-metaforična priča o Odredu Zdravka Celara, a ovaj sadašnji skaska o dječaku Kvaku iz mjestića Kameno (Bosanska krajina) dječaku bez roditelja koga podiže i odhranjuje baka. Inače je Kvak tipični dječak vragolan, vješt i nemiran, te njegovo djetinjstvo i dječakovanje protiče u bezazalnim igrama s dječacima, u otkrivanju prirode i u druženju sa starijim Mlinarom koji ga neosjetno uvodi u život odraslih. I vjerovatno bi Kvakov život tekao i dalje na stari uobičajeni način prerastanja iz djetinjstva u dječastvo, iz mangupluka u uobitljenje, da se u dječakov razvoj, i život svijtu nas, Kvakovih ispisnika, nije upleo rat sa svim svojim strašnim novoljama. Pričajući o dječaku Kvaku, o njegovim druženjima, nestašlučima, čak

i prvim ljubavnim igrama (viđenje i sastajanje sa djevojčicom Bicom, potom i šobanicom Osom), Hromadžić neosjetno prikazuje i pozadnu priču koja se sve više ocrta i osamostaljuje nadmoći se nad živote svih Kamenčana pa i Kvaka: to je priča o slomu prve Jugoslavije, o dolasku grupe ustaša u Kameno predvođenih zapovjednikom Krvavim koji dječaka surovo šivične bičem kad ovaj nije htio da mu se pokori, i o prvim ustaškim pogromima, otkimanju hrane, palikućstvu, zvjerstvima, i otporu naroda koji organizuje i predvodi KPJ, o formiranju prvih partizanskih odreda, a zatim i svenarodnom ustanku koji pline zemljom kao nezadrživ požar gubeva i osvete. Kvaku baka gine, i on, dočepavši se puške, postaje kumir. U jednoj sceni na kraju romana jašući konja biva ranjen. Konj u dječakovim doživljajima igra važnu ulogu pa je to razlog da je Hromadžić svoj roman naslovio: *Dječak jaše konja*. Kvakovo djetinjstvo je završeno. On je kumir, borac.

Između prvih bezazalnih lirskih iskaza i stranica kojima nas pisac vješto uvodi u Kvakov svijet i završnih scena kao da je proteklo mnogo vremena, kao da je unutra stalo saviše života i sadržaja, iako je u stvari to sve zajedno slika samo jedne godine ratovanja, ustanka, 1941. Ali toliko je događaja i doživljaja, i toliko nabijene radnje, i podignutog ritma kazivanja, da se dobija utisak da je to dramatična dugoviječna povijest.

Ovo je svako bez sumnje do sada najzrelije Hromadžićevo djelo namijenjeno djeci svih uzrasta. Za djecu i o dječ. Doima se izvornim lirskim osjećanjem djetinjstva akopčanog s prirodnom, slikanjem dječakih zgoda u kojima ne jednom prepoznajemo sliku i eho svačijeg djetinjstva, no svaki put kad nađemo na lirski pasuže i proplanke (proplansaje) tekst se literarno osmišli, podigne (rećimo ona fina poetizacija o različitim vrstama vjetrova, i sl.). Međutim, taj lirski kontinuitet pričanja, atmosfera priče zapravo, ne može potrajati jer je nužno razbija upad istorije u dječakov život i svijet,

tako da u drugom dijelu romana akcionost preuzima primat i naglasak, što je, naravno, i shvatljivo s obzirom da Hromadžić, nimalo šablonski, želi da mladog čitaoca neposredno uvede i upozna sa događajima koji za njega predstavljaju priču, istoriju koja se uči, legendu. Uvodna posveta doista je opravdana čitavim romanom: «Neka ova knjiga — veli autor — bude vijenac na grobovima mladih junaka koji padole u bojovima za slobodu». Upravo je korisno i dobro što se jedan izvoran literarni tekst, kakav je ovaj Hromadžićev, pisca koji je i sam svjedok i učesnik Revolucije, u godini obilježavanja pobjede nad fašizmom, javlja kao zanimljivo štivo, u kome će mladi čitaoci identifikujući se sa Kvankom, neosjetno iz prve ruke saznati mnoge toga i o istoriji koju smo mi živjeli, a oni je znaju samo iz priča, filмова i sl.

Risto Trifković

ČETIRI ANTOLOGIJE PJSNIŠTVA ZA DJECU¹⁾

Za kratko vrijeme pojavile su se četiri knjige antologija pjesništva za djecu: srpska, Zeleni bregovi djetinjstva Vladimira Milarića, hrvatska Vječnorož Dalibora Cvitana, slovenačka, Sunceokret na ramenu Nika Grafenauera u prepjevju Gojka Janjuševića i makedonska Srebrni potoci Georgi Arsovskog. Nedostaju još antologijski izbori pjesništva pjesnika Bosne i Hercegovine, kao i antologijski izbor crnogorskih i pjesnika s Kosova, pa da slika pjesništva za djecu u Jugoslaviji bude kompletna.

¹⁾ Povodom izlaska iz štampe antologija srpske, hrvatske, slovenačke i makedonske poezije za djecu u izdanju Radničkog univerziteta «Radivoj Cirpanov» i Zmajevih dobrih igara u Novom Sadu, redakcija časopisa Djetinjstvo u broju 1/1978, tekстом Milivoja Markovića, priustajanje na igru, otvorila je «Azgovo» o kritičkom vrednovanju poezije za djecu. U ovom broju dječom tekstova Marisa Idrizović i Dragoljuba Jeknić kao prve priloge ovim razgovorima.

U antologiji Zeleni bregovi djetinjstva Vladimir Milarić je pružio nesumnjivo dokaze pomaganja pjesništva za djecu «srpskih pjesnika, kao i smisao za njegovo vrednovanje, i to pregnantnim, jasnim oznakama svakog uvrštenog pjesnika. Realizovao je funkciju antologije i afirmisao pjesništvo za djecu kao izniman poetski čin. Nastajanje pjesništva za djecu kao pokreta locirao je u šestu deceniju našeg vijeka, a omeđio ju je poezijom Aleksandra Vučića, kao «prekretničkom, osvajačkom, vizionarskom».

U Milarićevoj antologiji je veoma prisutno inače rasprostranjeno mišljenje o velikom doprinosu srpskih nadrealista u razvoju pjesništva za djecu i pogodnosti ovog književnog pokreta za izražavanje onog fantazijskog i imaginativnog u djetetu. Milarićevo je mišljenje da u Vučićovim pjesmama «nisu ispisani samo prvi moderni dječji stihovi nego i abeceda moderne poetike dječje pesme, koja sve do naših dana traje u svom životvornom delovanju».

Izvan nadrealističkog nasljeđa sastavljač je uvrstio pjesnike koji spajaju tradiciju sa modernošću: Branka Ćopića, Desanku Maksimović i druge, svakog sa njegovih vrela, i bez neposredne veze s nadrealistima koji su vratili djetinjstvu njegove čari i izbavili ga «iz izgnanstva dđaklitzma», oslobodili ga «stila, impersonalnosti i pedagoškog pragmatizma».

Novo vrijeme oslobađanja čovjeka i djeteta u čovjeku donijelo je i u poetici pjesništva za djecu nove poglede i spoznaje. Pojavili su se novi pjesnici, udaljili se od funkcije pjesništva za djecu, naslijeđene od prethodne «poetike» i udahnuli mu savremenost i posredovali u umjetničkom doživljavanju savremenog djeteta. U takvih pjesnika u prvom planu je imaginacija, dječja mašta, humorna slika u funkciji estetskog doživljavanja svijeta. Pjesma je za njih, prije svega, kreativni čin, namjena nije u prvom planu, postepeno se gotovo brišu granice između pjesme za djecu i pjesme za odrasle, oslobađajući se prije to-

ga predstave o naivnosti, čednosti, nostalgije, idealizovane, tepajuće slike djetinjstva. Okrenuta ka vremenu koje nailazi, pjesma za djecu ne ispauje samo savremeno djetinjstvo, već se usmjerava ka oslikavanju i prevladavanju postojećeg i prerastanja malog dovjeka u zreću ličnost.

Izbitljiv i s antologijskim kriterijem, Mišić je uvrstio dvadeset pet pjesnika, od prvih stihova, zapravo od «sbebede moderne dečje pesme» Aleksandra Vuča do Milovana Vitezovića, pruživši uvod u svekošika strujanja, načine i viđenja svijeta djece. Dao je više prostora pjesnicima modernog nastojenja: Dušanu Radoviću (7), Ljubivoju Ršumoviću (8), Milovanu Danajliću (6), nego «bandama» pjesništva za djecu Branku Čopiću (5), Desanki Malčimović (5), Miri Alečković (2 pjesme) i dr. U pjesnike ove antologije uvršten je i bosanskohercegovački pjesnik za djecu Dragan Kulidžan sa dvije ne baš reprezentativne pjesme.

Sastavljajući je iskazao estetska ubjeđenja i poglede na pjesništvo za djecu, ali i elastičnost koja podrazumijeva napuštanje isključivosti i smisla da se nađu i istaknu vrijednosti u pjesnika na «suprotnim polovima» i shvatanjima pjesme za djecu. Kao poznavalac ove poezije, pronašao je pjesme koje postoje kao kreacije i koje su nezaobilazne u srpskom pjesništvu, bez obzira na opseg i vrijednosti cijelog opusa njihovih autora.

Na drugačijim principima, teorijskim i estetskim, rađena je antologija (Vječnotraž Dalibora Cvitara. Prlje izbora, ovaj sastavljajući, inače jedan od najspremnijih teorijskih literarnog stvaranja za djecu u nas, smatrao je neophodnim da izloži svoje poglede s kojima smo se ranije upoznali u tekstovima na stranicama časopisa Umjetnost i dijete. U istraživanje je krenuo od «mythosa» — riječi, govora, predmeta govora, stare priče, bajke i basne, i «lexisa» — načina govora, izražavanja, ustanovljujući da se «cijeli evropski modernitet 19. i 20. stoljeća» očrće od

priče prema jeziku kojim je ta priča ispričana. Svoje poglede je sveo na dva pola, na subjektivitet i objektivitet, koje «rasdvajaju tradicionalističke, humanističke antropocentrične, instrumentalističke, voljne i akcione estetske formalističko-naturalističkog podrijetla od novijeg ontocentričkog, hermeneutičkog, imanentističkog shvaćanja umjetnosti, po kojem se umjetnik ne služi umjetnošću kao instrumentom za obradu svijeta, nego je sam, u fenomenološko-egzistencijalnoj interpretaciji 'instrument dijalektike'».

Hrvatsko pjesništvo za djecu doveo je u teorijski odnos izabranih struktura, izvodeći iz svega shemu od osam strukturacija; to su: mitski semantički subjektivitet i objektivitet, mitski asemantički subjektivitet i objektivitet, leksički semantički subjektivitet i objektivitet i leksički asemantički subjektivitet i objektivitet. Pjesnike je razvrstao po ovim shemama, od Petra Preradovića (1818) do pjesnikinje Dubravke Ugrešić (1949), koja je tek najavila svoj svijet djetinjstva. Objasnivši teorijske principe, primijenio je poglede i postavke na primjerima pjesništva, klasifikujući najkomunikativnije, najprepoznatljivije, najpristupačnije pjesnike.

Antologičar je obaviješten i poznata su mu najnovija teorijska istraživanja fenomena književnosti za djecu francuskih, engleskih i talijanskih teoretičara. Iz pogleda novih istraživača koje antologičar prihvata vidi se da je literaturi za djecu «suđeno» da bude u nekom odnosu «podređenosti» u odnosu prema umjetnosti, jer se, prema riječima Antonija Luglija «poezija za djecu ne može upuštati u estetske avanture, nego se mora koristiti pjesničkim materijalom i govoru nepromijenjenim izražajnim sredstvima». Pjesnik za djecu je zato suočen s ogradama, osjećanjem sputanosti i nemoći, što ga po prirodi dovodi u inferioran položaj u odnosu na pjesnike za odrasle. Pjesnik za djecu je teže «biti originalan, stvarati nove oblike i sadržine, a imati stalno na umu granice dječje prirode (ili prirode na-

rođa), polako uvodiš djetu u prave pjesničke sadržaje, ne obazirući se na činjenicu da li je sadržaj 'sredstvo spoznaje za objektivni svijet', kako kaže Santucci (Santucci), ili samo izaziva nejasne predodžbe 'neodredljive čarobne slike' draže pjesniku nego li djetetu». (Antonio Lugli). U ovom pristupu pjesništvu za djecu Cvitan je među prvima pokušao da pruži teorijska tumačenja, da ih primijeni na djelo. Našao je potvrde za svoje poglede na pjesništvo hrvatskih pjesnika. Ključno se šematskih podjela na tradicionalnu i «avangardnu» poeziju.

Povezujući pjesništvo za djecu Hrvatske sa pjesništvom evropskog aktualiteta, doveo je ovo pjesništvo u odnos savremenih kretanja u evropskoj poeziji za djecu, koja je oslobođena tabu tema, tabuiziranih tema seksualnosti i koja svojim doprinosom sudjeluje u evropskom pjesništvu.

Antologija D. Cvitana nas na vrlo širokom planu upoznaje sa pjesništvom i onih pjesnika koji su bili van našeg domašaja kao pjesnici za djecu (Ivan Vitez Trnški, Vjenceslav Novak, Silvije Strahimir Kranjčević, Fran Galović) i sasvim novim i malo poznatim pjesnicima iz dalje ili bliže prošlosti (Napoleon Spun-Srčić, Krunoslav Kuten), otkrivajući malo afirmisane pjesničke vrijednosti.

Sličan postupak u pristupu pjesništvu za djecu u Sloveniji primijenio je Niko Grafenauer. On kao datum nastajanja uzima 1880. godinu, pojavu «Dječjih igara i pjesmica» Frana Levstika koje su tek tada potvrdile da je «slovenačka umetnička poezija za djecu postala umetnički značajna književna vrsta». I Grafenauer je nastajanje umjetničkog pjesništva za djecu povezo sa vremenom osposobljenosti jezika da pjesništvo oslobodi funkcije vaspitanja i obrazovanja, vjerske sadržine i drugih nanosa. Predstavio je pjesništvo od vremena njegovog zrenja i estetskog oblikovanja jezika u fazi afirmisanja jezika kao sredstva za umjetničko oblikovanje. Taj proces zrenja i

savrjevanja trajao je sve do pojave di Franceta Prešerna, koji je «udio temelj slovenačkom umetničkom pesništvu kao izrazito estetskoj tvorevini i odlučujuće uticao na njegov daljnji razvoj». Sve dotle, literatura za djecu u Sloveniji nije se bila izdvojila kao samostalan organizam i biće, već se odvijala i ostvarivala u folklorističko-prosvjetiteljsko-odgojnoj funkciji. Pjesništvo za djecu prije Levstika, pretežno didaktički obojeno, još ne zalazi u intimni dječji svijet i obuhvata versifikovane basne, pripovjetke, didaktičke i pobožne pjesme sa težnjom da se utiče na osjećanja, patriotska, moralna i druga, uglavnom van estetskog doživljaja i umjetničke poruke o svijetu i životu.

Na sličan način kao sastavljač antologije srpskog pjesništva, Niko Grafenauer smatra da je suštinski «element dječjeg sveta» — igra, da upravo ona «dječjem svetu daje njegovu specifičnu sadržinu i značenje». U značenju igre Grafenauer ide još dalje od V. Milarića preferirajući njemu ulogu u pjesništvu za djecu i ističući resolutno da «poezija koja se ne zasniva na njoj i ne može biti prava dječja poezija». Taj stav Grafenauer ne izlaže deklarativno, već postupkom analize, bazirajući mišljenje na činjenici da je u «slovenačkoj književnosti za djecu i omladinu dječja pesma kao spontana i laicizirana maštovita igra sa glavnom namerom da dite u njoj uživa i prihvati je kao deo svog fantazijskog sveta, istinski konstituisana tek u dječjim igrama i pjesmicama.» Izražajna sredstva u pjesmi, nastaloj kao igri, čemu igre, u direktnoj su vezi s prirodom djeteta i njegovim poimanjem i doživljajem svog stvarnog, igrivog odnosa prema svijetu, među kojima su onomatopeje, paradoksi, personifikacije, kovanice, ipak, ograničile estetsko djelovanje pjesme, jer se igra «življa» samo u riječima, a riječi zasnovane na paradoksu, onomatopeji, ipak, sužavaju misaoni fundus pjesme, čineći je inferiornom i u sjeni pjesme za odrasle, jer se ne koristi bogatstvom izražajnih sredstava i ne može kao takva da iskaže totalitet života, jer je po svo-

joj namjeni i prirodi od njega daleko. Kao djeci bliška izražajna sredstva: paradoksi, onomatopeja, personifikacije, jezički kalamburi, nove riječi, smjeli spregovi riječi mogu da ožive dječju pjesmu, da joj daju zamah, dinamiku, ali ne mogu da iskažu svekoliki život djeteta.

Grafenauer je postupio različito od D. Cvitana. Prihvatio je Levstika kao prvog pjesnika za djecu, ali ni njegove, kao ni tekstove Josipa Stritarra, ni još nekih drugih, mada u »antologijskom pregledu svakako« neobičajne pjesničke tekstove za djecu nije uvrstio, već je izbor počeo od pjesnika slovenačke moderne, od početka četrdesetog vijeka (Dragotin Keke, Oton Zupančič), a završio prikazom savremenih »stvaralačkih nastojanja u poeziji za djecu«. Tako je Levstikovo djelo ostalo po strani, ali je, s druge strane, pjesničko razdoblje organski koherentno, u književnoistorijskom, pa i lingvističkom smislu jedinstveno. Takav pristup je zaobišao razdoblje koje i nije bilo osobito pjesničko, dok je razdoblje slovenačke moderne prikazano cjelovitije s većim brojem zastupljenih imena, dajući na taj način uvid u »sadašnje stanje dječje poezije u Sloveniji«, stanje »njene estetske sposobnosti i kreativne mogućnosti.«

U izboru su široko zastupljene sve tendencije, izrazi i forme u pjesništvu od »strogo realističkih do izrazito fantazijskih, od opasnih do naglašeno i-grivih, od socijalno obojenih do šaljivo intimističkih, od tradicionalističkih do novatorskih, od formalno svedenih do ritmički potpuno slobodnih tekstova.«

U kojoj mjeri je to pravi izbor pjesama i pravo predstavljanje savremenih slovenačkih pjesnika, nije lako suditi. Bilo bi potrebno više poznavati savremenu slovenačku produkciju za djecu. Ako u ovom času o tome nije moguće govoriti, može se reći da je antologija pružila prvu priliku da se upoznamo sa izražajno bogatom i vrlo razvijenom pjesničkom produkcijom slovenačkih pjesnika. Osim poznatih

pjesničkih imena koji su odavno dosegli vrh jugoslovenskog pjesništva za djecu (Oton Zupančič) i pjesnika koji su se izdvojili i u okviru slovenačkog pjesništva, pretežno je broj onih standardnih i malo poznatih pjesnika (Vida Jera, Ljudmila Prunk-Utva, Anica Cernej, Danilo Gorušek i drugi) koji su nam samo marginalno poznati, mnogo manje od poezije Ivana Minatića, Mateja Bora, Kajetana Koviča i nekih drugih. Razloga je više, od jezičkih prepreka, do oskudnih međusobnih kontakata i nedovoljnog uzajamnog prevođenja. Stoga je izbor ovog pjesništva Nika Grafenauera u svakom pogledu značajan prilog za upoznavanje tokova savremene pjesničke produkcije u Sloveniji.

Sastavljač antologije makedonske poezije za djecu Georgi Arsovski u istraživanje ovog pjesništva krenuo je literarno-istorijskim postupkom, utvrđujući da je ono vremenski nastalo kad i pjesništvo za odrasle. Arsovski se odmah u početku opredijelio za širi pristup ovom pjesništvu koji »ne može biti potpuno estetski i književno-istorijski, bez hroničarske širine i znatiželje«.

Tako se sastavljač pretežno bavi savremenim stvaralaštvom za djecu, on nužno informiše o prvim korijenima literature, od vremena Gligora Pričeva, ali svoje glavno rađanje i egzistencijno postojanje bilježi tek »posle 1945. godine«, i to od pojave časopisa *Titovče* (kasnije *Titov pionir* i *Razvigor*). Kako informiše Arsovski, pjesme i priče štampane u prvim brojevima ovog časopisa za djecu »ujedno su i prvi književni radovi potpuno posvećeni deci i prva njihova lektira u tek otvorenim školama«. U tom vremenu do vidnog ispoljavanja došle su pjesničke figure Vasila Kunoskog, Vanča Nikoleskog i Slavka Janevskog. U prvoj deceniji, u »dječjim godinama« ove literature svojim radovima izdvojio se, osim njih, još Lazo Karovski, Borča Bojadžinski, Gligor Popovski i drugi. Stvoren je solidan fond knjiga, među kojima je svaka predstavljala dragocjenu potvrdu

autonomne egzistencije ove literature, koja je, osim početništva, nužno najavljujela prodor u sam vrh jugoslovenske poezije za djecu, vrlo dopadljivom knjigom preša Pionir, pionirske, bube i žrnjake zvijeri Slavka Janevskog, pruživši uvjerljive dokaze svog brzog rasta. U grupi koja se pojavila docnije, istina, nema tako izražajnih i izrazitih pjesnika, ali kvantitet, obilato nadoknađuje kvalitet. U ovoj grupi se izdvaja figura pjesnika, romaneskna, pripovjedača Vidvoja Podgorca. Već ova druga grupa napušta prosto reprodukcovanje stvarnosti, prepuštajući se magiji čistog lirskog govora, kreativnoj metaforici i imaginaaciji. Pisci su progovorili o svijetu djetinjstva na način kojim ono govori o samom sebi, o svojim duhovnim potrebama, željama i očekivanjima.

82

Arsovski je izdvojio pjesničku ličnost Stojana Tarapuze, koji je, prema sastavljaču, ostvario sagovornništvo sa čitaocem «iza granice» već ostvarenog. Sa Tarapuzom, Jovanom Pavlovskim, Milutinom Bebekovskim, Mišom Kitanovskim i dr. makedonska poezija počinje da ruši granice između svijeta djece i svijeta odraslih, zapravo vrši se «transformacija jednog u drugi».

Ako je biću pjesme imanentna težnja da se oslobodi sebe, kao što je djetinjstvu imanentno da sebe prerasta i nadvladava, u tom slučaju poezija nužno proširuje svoja područja na dublje, psihološko odslikavanje svijeta djetinjstva, na području intimnog doživljavanja tog svijeta. Takve dimenzije ovo pjesništvo, razumije se, ne može dobiti izrazom koji svodi našim na igru, na leksičku dostupnu još «nesazrelog mladom čovjeku». Pjesma na prelazu iz pjesme za djecu u pjesmu uopšte gubi nužno od svoje jednostavnosti, iako obogaćuje i proširuje saznanja o svijetu, produbljuje i otkriva ličnost mladog čovjeka, obogaćuje strukturu, formu i leksičku i na neki način negira samu sebe, jer se udaljuje od svoje suštine, prelazeći na široko more univerzalnog bavljenja čovječovom suštinom. Teorija igre, kako je formulisao njen duhovni otac Johan Hojzingu svodi svekoliku

umjetnost na igru. Nadrealisti su prihvatili igru kao osnovni i bitni element u pjesništvu za djecu. Igra, prema njihovom mišljenju, može početi svuda i svagdje, igra sa samim sobom, sa svijetom djetinjstva, pri čemu dijete postaje sagovornik, sustvarilac, ne više pasivni objekat pjesme, već njeno biće. Oni podrazumijevaju igru kao najpričajnu komunikaciju sa svijetom oko sebe, ali ona je samo jedan od vidova govorenja djetinjstva o sebi samom, nikako jedini, kako hoće njeni teoretičari. Pjesma za djecu, izvan metoda igre, uključujući i nju, obogatila je širim svog djelovanja prostore djetinjstva, produbila značenje pjesništva i slojevitost, postavljajući solidne temelje za pronalaženje, kao umjetnost uopšte, takvih sadržaja života, koji podrazumijevaju prevazilaženje svog trenutka. Gubeći potpuno od svoje suštine i namjere, pjesništvo za djecu se na taj način potvrđuje kao umjetna čija je moć sugestije šira, ali koja, ipak, ne gubi sasvim svoja obilježja zbog kojih se i zove poezija za djecu.

Antologija Georgi Arsovskog ima jednu novinu, korisanu i primjenjivu, uporedni tekst pjesama na makedonskom i u prepjevima. Tako je čitalac, kojem makedonska pjesnička riječ nije bliska, u prilici da pravo doživi svjet ovih pjesnika i njihovo djetinjstvo. Antologija ne afirmiše samo ovo pjesništvo, ne ustanovljuje samo njegovo postojanje, već svjedoči o njenim sadašnjim tokovima, koji su paralelni sa poezijom za odrasle, u stalnoj liniji uspona sa tokovima pjesništva u drugim područjima i sa osobenostima pjesništva koje dolazi od njegove «mladosti», njegovih sokova, boja i podneblja.

Četiri antologije iskazuju različite aspekte sastavljača, njihova polazišta, teorijska osmatranja i rezultate proučavanja. Vidljivo je takođe da se antologija hrvatskog pjesništva Dalibora Cvitana i pristupom i obradom pjesništva, kao i brojem uzvišenih pjesnika (70), znatno razlikuje od drugih, da zastupa teoriju polarizovanu kao myt-

bos i lexis, što predstavlja ne samo pogled na pjesništvo već i obogaćenje teorije pjesništva za djecu, bez obzira na to što se sa svim aspektima te teorije ne možemo složiti. Možda je najzanimljivije što su izloženi različiti pogledi i pristupi koji promiču teoriju stvaranja za djecu, približavajući je formiranju poetike pjesništva za mlade. Kao takvi, ti pogledi nužno izazivaju suprotstavljane drugačijih pristupa i sagledavanje problema u njegovoj cjelokupnosti. Najrodniji D. Cvitanu je N. Grafenauer, koji nije zapostavio ni historijsko-literarni aspekt, ali koji je u pristupu pjesništvu za djecu bliži Vladimiru Milaniću i G. Arsovskom — koji od metoda igre očekuju da pjesništvo za djecu bude najbliže doživljaju i osjećanju svijeta djetinjstva. Sastavljajući, prirodno, nisu išli uskom linijom traženja potvrde svoga teorijskog stava, već su opseg svog predstavljanja proširili do svih izražajnih sredstava i formi, polazeći primarno od sume umjetničkog u pjesničkoj umjetnini, pružajući, na kraju, čitaocu da prihvati poeziju koja mu najviše kazuje i najbolje odgovara.

Muris Idrizović

TRI PANORAME I JEDNA ANTOLOGIJA

Postoji poezija koju odrasli pišu za decu i poezija koju pišu deca.

Deca pišu pesme oduševljavajući se prostorima i svetom u kom žive, izražavajući svoja osećanja o postojanju i životu, sluteći mnoge lepote i žalosti ljudske svetskosti.

Deca pišu pesme jednostavno, prirodno metaforično, spontano slikovito, ne pomišljajući na materijalne koristi, na unovčevanje uloženeog truda u pisanje, oslobođena svesti da tim što pišu, da svojim pesmama učestvuju u stvaranje

književnosti, zakazivajući budućih antologijskih trenutaka i sl.

Deca pišu izvan programskih orijentacija, ne misleći na pedagoške, psihološke, društvene, socijalne i druge situacije, ali uključena u njih svojim bićem, predavajući se čari pisanja, udubljujući se u čistotu reči koje pisanjem izgovaraju gotovo prvotnom svežinom.

I vrlo skučeni uvidi u poeziju koju pišu deca kod nas i u svetu otkrivaju jedno stvarno bogatstvo pesničke reči. Deca još uvek ne znaju mnogo ili ni malo o mitosu i logosu, tek ih učimo razumevanju istorijskog i estetskog bića čoveka i sveta, tek ih u školskim klupama upućujemo u tajne slike, zvuka, ritma, melodijske strukture, pa ipak ta ista deca, prema kojima se odnosimo kao ljudi, pobeđuju svojim pesmama mnoga odrasla pesnička iskustva i čine ih smešnim.

Četiri antologije koje su pred nama: Milanićeva srpskog, Cvitanova hrvatskog, Grafenauerova slovenačkog i Arsovskeg makedonskog pesništva za decu, sadrže veliki broj pesama daleko ispod nivoa poezije koju pišu deca sama. To je prvi i osnovni utisak.

Antologičar, po mom mišljenju, mora, pre svega, imati na umu otvorenost savremenosti u kojoj živi. Njegova antologija mora nuditi čitaocu one pesme koje su bliske njegovim tvoračkim moćima, njegovom razumevanju života, njegovoj mašti i njegovim slutnjama. Te pesme moraju biti savremene, to jest one koje traju, moraju sadržavati onaj smisao reči koji takođe traje, ona iskustva i saznanja koja se prepoznaju u savremenosti čitaoca, koja nečemu vode, koja nešto zakazuju, znače, omogućavaju, inspirišu.

Antologija je, u današnjem svetu, uglavnom i najčešće samo potreba jedne generacije čitalaca, a naši antologičari, antologičari uopšte, više se ponašaju kao istoričari; često obmanjuju nudeći nam, pored stvarnih pesničkih rezultata koji žive, gomile bezvrednih, zastarelih, ispražnjenih smislom i značenjem stihova.

U antologijskom poslu, poslu odabiranja i pravljenja jedne s a v r e m e n e knjige poezije za decu, najbolje se, ovom prilikom, snašao Vladimir Milarić koji je energično odbacio »sviđo impersonalnosti« i »pedagoškog pragmatizma« koje je vladalo poezijom za decu dugo godina posle Zrnaja, i koji je svu svoju pažnju poklonio onim pjesmama čije suštinske elemente čine »vladalačka mašta, neodoljive humorne slike, razigranost svih strukturalnih elemenata pesme, mudrosti detinjstva i oslanjanje pesme na živu dečju inventivu«.

U kratkom predgovoru svojoj Antologiji Milarić daje svoje objašnjenje pesme za decu i uglavnom se kasnije u izboru pridržava tih odevirnih stavova svodeći svoj izbor na dvadeset i pet pesnika prema sedamdeset koliko ih ima u Cvitanovoj Antologiji.

84

Pa i taj broj od dvadeset i pet pesnika je golem i onda kada se misli na antologiju kao knjigu koja pripada bitno svom vremenu, svojoj savremenosti, jer je iluzorno, praveći antologiju, misliti na istorijsku vrednost i duže estetsko trajanje. Milarić je mogao, isto tako kako je izostavio iz svoje knjige niz imena i poezija, izostaviti i neka druga koja su se ovde našla a koja svojim ostvarenjima u stvari vutiraju one valjane pesničke domete bilo da ih nalaze u tradiciji našeg ili tradiciji i savremenosti stranog pesništva za decu.

Milarićeva Antologija pokazuje stano-vit nivo srpskog pesništva za decu, ali ona otkriva i nešto drugo: jedan pred-ec u kome je sve i prevaše zanjthano, igrivo, neobavezno i labavo. Na momente se učini da se nalazimo u jednom svetu koji nema čvrstog tla, u jednom svetu koji se čitav ljulja, — ispunjen je sve samim čudnim i čudnovatim sadržajima. Čini nam se, dakle, da tom svetu nedostaje prave stvarnosti, da je previše utopistički, da je u njemu premnogo boja koje se stvaraju veštački, u laboratorijama, da je, čak, manje živ nego što se čini da jeste u toj svojoj opsednutosti igrom i čaranjem.

S te strane, Milarićeva Antologija se ostvaruje kao antologija jedne pesničke škole, jednog smera, antologija pesama »vladalačke mašte« i »razigranosti svih strukturalnih elemenata«. Međutim, samo na primeru Branka Ćopića možemo ustanoviti i jedne drukčije postoja-nje poezije za decu: bajkoviito, životno zasićeno, zdravo i lekovito, radoznalo za prirodno, za stvarne pokrete u egzistencijalnom elementu, prijemljivo za glasove zemlje, za zvukove koji se odista najčešće čuju u svetu koji nas okružava i među nama koji postojimo, i sl.

Čini se da je Milarić donekle oštetiio takva pesnička ostvarenja, da ga je više privlačio i privukao lepršav i izmuđen zanos igre nego koren stvarnog života koji se tako jasno vidi u razuđenom Ćopićevom pesništvu koje ovde nije do-bilo nužan tretman.

Uprkos toj jednosmernosti Milarićeva Antologija otkriva antologičara stano-vite kritičke kulture i kulture odgo-vornosti. On je dosledan u traganju za pesmom za decu u okviru vlastitih naznaka o suštini dečje pesme uprkos činjenici da mu se traganja kreću u istom smeru i da poezija koju kao antologičar otkriva na mnogim mestima svetli lažnim odblesecima koji čitoca ne zadržavaju uz sebe dugo.

Antologija hrvatskog pesništva za decu Dalibora Cvitana jeste u pravom smislu pregled, istorijski nivo te vrste stvaralaštva u Hrvatskoj. Mi sada znamo ko je sve tamo pisao pesme za decu, lepo razlikujemo pesnički nivo ostvarenja pojedinih stvaralaca, i to ne može da uzbuđuje, da oduševijava. Ta poezija, prikazana ovako, teče glomazno, sporo.

Cvitan je uložio veliki napor i on ima smisla. Ipak, posebnu vrednost ovoj knjizi daje autorov predgovorni tekst »Problemi hrvatskog pjesništva za dje-cu« koji zashizuje pohvalu.

U tom tekstu Cvitan razmatra sličnosti književnosti za decu i književnos-ti za odrasle, određuje razlike, uspostavlja shemu strukture hrvatskog pesništva za decu, a na kraju daje i jedan

sažet istorijski pogled na genezu dečjeg pesništva uopšte i hrvatskog posebno.

Taj tekst je pisan sa potrebnom naučnom argumentacijom i ozbiljnošću, i šteta je što Cvitan i svoj izbor pesnika i pesama nije bitno prilagodio svome tekstu.

Antologije slovenačke poezije za decu Nika Grafensauera i makedonske poezije za decu Georgi Arsovskog takođe treba posmatrati kao šiře panorame tih poezija.

Tako smo, da zaključimo, umesto četiri antologije poezija za decu dobili samo jednu, Milarićevu, i tra valjana progleda.

Vratimo li se, na kraju, pesmama koje u ovim antologijama zadržemo, i ako imamo još uvek u vidu pesme koje pišu deca, o čemu je govoreno na početku ovoga teksta, iznova priznajemo da je-

dan veliki broj naših pesnika za decu peva, u odnosu na samu decu, i manje inventivno i manje savremeno. Porazava upravo jedna unutrašnja ravnodušnost naše poezije za decu, ravnodušnost pred stvarnošću koja nije ni tako prizemna ni tako visoko bleštava, koja je upravo onakva kakva deca kažu da jeste: radosna i tužna, svečana i tragična, nerazlučna i cela, jednostavna i jedinstvena kao život sam. Tu ravnodušnost iz suštinske nemoći naše poezije za decu ne mogu da pomere silna vsmišćenja reči, nikakva igra do besvesti, i zato mali i mladi čitaoci i dalje ostaju daleko veći poklonici proznih dela.

Dragoljub Jeknić

ZIVOT KNJIGE ZA DJECU I OMLADINU U BOSNI I HERCEGOVINI U 1976. GODINI

Književna produkcija za djecu u Bosni i Hercegovini u protekloj godini nije bila osobito bogata. Prvi put poslije niza godina dogodilo se da oba izdavačka preduzeća «Svjetlost» i «Veselin Masleša» objave tek po dva-tri nova domaća djela. Doživjeva neslućen rast u posljednjih trideset godina, književnost za djecu i omladinu u Bosni i Hercegovini kao da pomalo posustaje, tražeći predah za nov polet i zamah. Kad bismo tražili razloge za sve to, pronašli bismo ih, prije svega, u činjenici da se stariji pisci, koji su začeli ovu književnost, sve manje javljaju: neki su gotovo sasvim prestali da pišu, dok je mnogo mladih koji kucaju na vrata ove književnosti. Ali njih čeka afirmacija i vrijeme potvrđivanja. Drugi razlog za predah je sasvim drugačije prirode. Pretežan broj pisaca srednje generacije koji su kakvu-takvu afirmaciju već stekli kao da su shvatili da se više ne može na stari način — pjevati oveštalo u duhu tradicije arhaičnim izrazom tretirajući dijete kao objekt kojem se sledunjavno «otkriva» svijet oko njega.

Zbog svega toga ovaj hronološko-porodni pregled počemo knjigom *Zeleni strah* (biblioteka «Lastavica», 1975.) pjesnika i pripovjedača Suktije Pandže koja je prošle godine dobila nagradu Mladog pokolenja kao najbolja knjiga za djecu godine.

Knjigom priča *Zeleni strah*, izniklom na izvorima sjećanja na zavičajno djetinjstvo, zatvara se Pandžin krug doživljaja djece i mladosti. Psihološki nijansirano i s poznavanjem dječje prirode, Pandžo je opisao šta se događa u mladim bićima u prvom suočavanju sa svijetom i prirodom.

Zbirka pripovjedača *Zeleni strah* posvjedočila je Pandžinu dosljednost u literarnom postupku i komponovanju. Kao u poeziji, prevladuje «starijski način» građenja priče, zasnovane na sjećanju i naraciji. U tradicionalnom izrazu, fakturi i postupku bez elemenata modernosti, u metaforici i leksici tradicionalne bosanskohercegovačke proze, Pandžo je posvjedočio da u umjetnosti nije bitan literarni postupak, već snaga umjetničke kreacije.

Kad se pojavila prva knjiga za djecu *Priče o Miši* (biblioteka «Lastavica», 1975). Emilije Stijačić, bila je spašena njena neposrednost pričanja i novina u načinu pristupa svijetu djetinjstva, mada je u kritici knjiga prošla gotovo bez odjeka.

E. Stijačić je napisala tridesetak pripovjedača koje povezuje jedinstvena ličnost Miše. Ova spisateljica materijal za priče ne crpi samo iz dječjeg doživljaja svijeta nego i iz odnosa odraslih prema djetetu. U pristupu svijetu djece ima blage ironije, prijekora i samosvojne didaktike koja se ne nameće kao kruta sugestija. Spisateljica ljubaviju i toplinom, prisnim odnosom prema svijetu djetinjstva poručuje kako mlado biće mora da savlada iskušenja prije nego što postane formiran čovjek.

Stanislav Bačić je nov pjesnik za djecu. Pojavio se prvi put zbirkom pjesama *Mama i tata* (Svjetlost, biblioteka Bambi, 1976.). U poplavi bližnje poezije za djecu tradicionalna načina mišljenja

i pjevanja, Bašićeva zbirka predstavlja i novinu i osvježenje. Knjiga očigledno nije spontana zbirka o djetinjstvu, već pregršt stihova u kojem djetinjstvo ne kazuje samo sebe, već se o djetinjstvu pjeva sa stanovišta formiranog i izgrađenog pogleda na svijet djece. Takav pristup ualovio je izraz, leksiku, pa i pjesničku dosegnutost zbirke, koja jasno diferencira dva svijeta — svijet djece i svijet očeva i matra.

Zbirka pročiše u unutrašnja zbivanja u djetetu, iskazuje njegovu žudnju za ljepotom, za srećom, za pravim djetinjstvom, hoće da mu se vrati pravo na bezbriznan san, na sretan kutak, na povjerenje i ljubav. *Mame i tate* je vanjski zbirka, usamljena u svom pristupu i načinu pjevanja, puna iskrenog i istinitog osjećanja i poruka o savremenom djetetu, mada nije privukla osobitu pažnju kritike.

Prva zbirka za djecu mlade pjesničinje Kornelije Šenfeld *Seme trave* («Svjetlost» biblioteka Mladi dani, 1978) integralno posmatra svijet djece bez vještackih međa o svijetu odraslih i neodraskih. Mada u stihovi ima i pjesama o doživljaju djece odraslom, pretežna većina pjesama je oblikovana kao neposredan, izravan dodir sa dječjim svijetom.

Kornelija Šenfeld je zanemarila tradicionalna izražajna sredstva i ponudila pregršt stihova u kojima djetinjstvo prepoznaje samo sebe. Prema njenom shvatanju, sve može biti pjesma, svaki doživljaj, svaki titraj, proplamsaj sunca, svaki pokret i skrivena tajanstva prirode, tajna u mladoj duši, radovanja i tuga — sve je u domaćaju pjesnika i poezije, jer sve je život, a djetete je čovjek. Time što u pristupu svijetu djetinjstva odstupa od tradicionalnog načina pjevanja i što se porukom i smislom poruke približava pjesništvu za odrasle, sva djeca nisu prihvatila stihove ove zbirke, a ni u kritici nisu imali odjeka, mada objavljeni kritički osvrti prihvataju pjesnički svijet ove pjesnikinje.

Švedska književnost za djecu koja je inače u svijetu vrlo poznata nije predstavljena u našoj prevodnoj književnosti. Roman Maksa Lundgrena, donekle, popunjava tu prazninu i svjedoči o humanim idejama švedskog pisca. Do nas je dopro u prevodu Čedomira Cvetkovića. *Dječak sa zlatnim pantalonima* («Svjetlost», biblioteka Mladi dani, 1978) je savremena bajka ili tačnije savremena priča s elementima bajke. Stvarnost i fantazija se neprekidno prepliću tvoreći tako dramu sa dva aktera: Makaja Nilsona, dječaka sa zlatnim pantalonima i njegovog oca Tokena. Maki je trinaestogodišnji dječak, velika i plemenita srca. Mada još malen za iskustvo i spoznaje o tome da na svijetu ima mnogo gladnih i onih okruženih obiljem, on je smisao svojeg dječakstva našao u činjenju dobra i humanosti.

Lundgran se opredijelio za svijet djetinjstva, kao još nenačet, neiskvaren, nezaražen zlatom. Svijet djetinjstva je ljudskiji od svijeta odraslih. Misao Lundgrenova želi da posvjedoči da čovjek novcom gubi prema Marksovoj misli «što imaš više marje jesi». I Lundgran zna da je njegovo dobrotvorenje fantazija, da se imućni neće odreći svoga bogatstva, ali djeca će ovu fantastičnu priču shvatiti doslovno u svome značenju i poruci i ona će im sugerisati plemenit odnos prema životu.

Jedan od začetnika književnog stvaranja za djecu u Bosni i Hercegovini Aleksa Mikić objavio je knjigu priča *Zvonici i daljine* (Svjetlost, biblioteka Mladi dani, 1976) koja je od strane Zlrije «Svjetlosti» ocijenjena kao najbolje njeno izdanje u protekloj godini.

Mikić je u svom svijetu djetinjstva, u svojim doživljajima malog čovjeka punog vedrine i radosti, siromašna i oskudna u svemu, jedino bogata u vjeri u život i čovjeka — našao poticaje za zbirku *Zvonici i daljine* koje načinom pričanja, temom i sadržinom podsjeća-

ju na njegove najbolje knjige *Sunčana obala* i *Prijatelji iz Smogve*.

Ovog inače izrazitog pisca za djecu odlikuje sposobnost da prividno nevažnom detalju udahne snagu doživljenosti, da pokrene mladog čovjeka da zajedno s njim istražuje smisao i ljepotu djetinjstva. Humanost je konačna poruka. Pobjeda dobre, naivne dječje radosti. Mikićeva misao nije duboka, nije refleksivna ni mnogo sadržajna, već ispovjedna, jednostavna i svjedoči o životu, o svemu onome što čini ukupnost bivanja. Ima svoje draži, svoju prepoznatljivu atmosferu, laku rečenicu i metaforu. U ovim pričama nema velikih događanja, velikih ideja, kao što nema ni djece koja razmišljaju, koja govore i mudruju leksikom odraslih. Sve ju u njima u okviru psihologije djece, doživljenosti i humane poruke.

88

Zbirkom „*Otac s kišobranom*“ (=Svjetlost, biblioteka Bambi, 1977) Ismet Bekrić označava savremeni trenutak pjesništva za djecu u Bosni i Hercegovini. Nasuprot čarima i idili prirode, lugova i livada prethodnika Šukrije Pandže i Dragana Kulidžana, Ismet Bekrić je ponudio doživljaj grada. U prethodnim zbirkama *Jutro tate Mrpada*, *Kape u vis*, *Klupa kraj prozora* on je sigurno i zrelo-pjesnički dočarao grad u prvom traku jutarnjeg sunca, u svitanju i buđenju, u ranom sumraku pri svjetlosti neonskih reklama u zaglušnoj buzi automobilskih motora. Pjesnički šin, nastajanje pjesme veže se za stvaralačko sudjelovanje mladog čovjeka u životu.

Među povirno pjesnicima u Bosni i Hercegovini Bekrić je pokazao da se u pjesmi za djecu na doživljen način može pisati o egzistencijalnim stvarima ljudskog bitisanja. Na taj način je potvrdio organsku vezu i prirodu pjevanja za djecu i odrasle, pjevanje uopšte. Bekrićeva pjesma za djecu nije omeđila djelovanje poruke, nije suzila motive ni teme, već je navijestila nov odnos prema problemima života. U zbirci *Otac s kišobranom* je najviše produbio svoje

socijalno osjećanje i humanizovao odnos na način koji govori o novom senzibilitetu, kao novoj oznaci ovog pjesništva. Pjesnik kazuje kako savremeni, urbanizovani, potrošački život ostromašuje djetinjstvo.

Roman *Zestine* (=Veselin Masleša, biblioteka Pingvin, 1976) Derviša Sušića ostvarili smo za kraj ovog našeg pregleda književnog stvaranja za djecu i omladinu, iako je time na neki način poremećena hronologija. Knjiga je objavljena 1976, ali nama se čini pogodna kao ilustracija rasta književnosti za omladinu i puteva kojima se ona razvija.

Zestine su drugi roman D. Sušića i da odmah kažemo znače osvježenje u bosanskohercegovačkom književnom stvaranju za djecu i omladinu s temom rata. Pomalo u zamiranjima ova tema sve evidentnije odsustvuje iz tekućeg stvaranja. Stariji pisci, koji su upravo djelima iz oslobodilačke borbe, manje-više, začeli ovu književnost postepeno posustaju, okrećući se drugim temama ili se sasvim povlačeći iz književnosti. Mladi još nisu stasali i temu oslobodilačke borbe obrađuju s primjetnim romantičarskim zanosom bez neposrednosti, svježine i autentičnosti svjedoka.

D. Sušić je i temu novog romana podredio doživljaju mladosti. Dok je u *Kuriru* težilo svjedočenju o ideološkoj vezanosti mladog čovjeka — skojevca — za ciljeve revolucije, u *Zestinama* to se uvjerenje samo po sebi podrazumijeva. U *Kuriru* Svetozar (tako se zove protagonista romana) odbija pomisliti na zamamljive oči svoje djevojke, branići se uvjerenjem da se emocija javlja u pogrešnom vremenu i u zametku je guš, u *Zestinama*, međutim erotski doživljaj žene sasvim okupira mladika, iako je roman prošran šinom i dubljom slikom, atmosferom, prilikama i vjernih opisima događaja u sudbonosnom vremenu, osnovna ideja je erotski doživljaj dvoje mladih: Valje, partizanskog rukovodioca, i Jake, njenog pratioca, inače vođnika i hrabrog borca,

koji je uz to klasno diferenciran kao radnički sin — kovački kalfa. Razlike u pristupu erotici dvaju romana objašnjava se vremenom nastajanja i odnosom u kojem žive junaci «Zestine». «Kurir» je napisan u vrijeme kad je težište bilo u potvrđivanju mladosti, u njenom odricanju i vezanosti za ideje, Zestine se, međutim, bave drugačijim vremenom. Ishod rata je već vidljiv, brigade su narasle, a oslobođena teritorija je golema, pa su se i junaci opustili, što je bio dovoljan okvir za misao o erotskoj vezi dvoje mladih.

Dilema pred kojom smo se našli u prvom susretu s ovim djecom nije ostala razriješena. Da li je riječ o omladinskom romanu ili romanu uopšte bez oznaka namjene? Savremena literatura, a to i ovaj roman dokazuje, sve više briše granice između književnosti za odrasle i književnosti za djecu i omladnu tražeći i od ove druge da se bavi ukupnim životom čovjeka, njegovom cjelokupnom sudbinom. Zagovornici takvog pogleda ispuštaju iz vida da mladi čovjek još nema pravog, pa ni kritičkog odnosa prema stvarnosti. U nastojanju kojem neki pisci teže da izbrisu ove granice vidimo više njihovu želju da posredstvom književnosti za djecu plasiraju svoje «misli» kao kritičke slike djeteta u svijetu nego li želju da se iskaze doživljavanje djetinjstva. S druge strane, omladinski roman podrazumijeva isto tako savremenog mladog čovjeka koji je već na pragu u život uspio da se oformi kao individualnost s pogledom na svijet koji on želi da provjeri i potvrdi. U tom smislu «Zestine» imaju svoje mjesto, mada ne treba gajiti iluziju da će u mladima imati mnogo poklonika, najviše zato što je bez akcije i vanjskog događanja, a sama tema ljubavi, očito neće mu biti dovoljno zanimljiva.

I na kraju, da završimo ovaj panoramno-hronološki pregled knjige za djecu i omladnu obavještenjem da je autor ovog teksta objavio knjigu «Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini» — književnoistorijsku studiju s antologijom.

Miris Idrizović

Ovogodišnja produkcija izdavačkih kuća nudi nam žanrovski raznovrsna dela: tri iz oblasti poezije, jednu povest i jedan roman. Umetnički su na veoma različitim nivoima i krivulja se kreće naniže — do diskutabilnih vrednosti.

Izdvajaju se knjige pesama *Planeta* so petei (*Planeta* s peškom) Cane Andrejevskog i *Ulica slepog age* Hasana Merdžana.

Cane Andrejevski je do sada objavio nekoliko knjiga koje su od kritike za simpatijama primljene. Nakon pauze duže od deset godina autor pravi dublji prodor u modernu pesmu za decu.

Ovoj knjizi rame uz rame stoji povest *Ulica slepog age* mladog pisca turske narodnosti Hasana Merdžana. To je savremena proza, u izvesnom smislu autobiografski ispovedna, o detinjstvu provedenom u jednoj od malih ulica u Prizrenu.

Ovde ćemo zabeležiti da Cane Andrejevski i Hasan Merdžan ravnopravno dele nagradu Radiotelevizije Skopje koja je na ovogodišnjim Struškim večerama poezije dodeljena za najbolju knjigu namenjenu deci.

Doajan u makedonskoj literaturi za dece Volče Naumčeski ove godine objavio je knjigu pesama *Zvezdani puf*. U ovoj knjizi, kao i u prethodnim (70 pesama, *Igra mirisa*), egzistira njegovo uporno braganje pre svega za formom, ali ne i za motivima i mogućnostima da se u pesmu više usele igra i detinjstvo.

Prvi put se srećemo sa romanom *Kelenje* pisca albanske narodnosti Ljubvi Rušija. Svojom sadržinom roman privlači pažnju pre svega zbog toga što se radi o delu sa temom NOB i revolucije, kakva su jednako deficitarna u makedonskoj, albansko i turskoj literaturi u Makedoniji.

Knjiga pesama *Rukovet cveća* za malu decu Dimiteta Micevskog u mnogo čemu nas razočarava. Poesmama u ovoj knjizi autor nije uspeo da dostigne bar prosek kaktav imamo u poeziji za decu.

Georgi Arsovski

KNJIGA I ČLANAK O NASTAVI KNJIŽEVNOSTI U OSNOVNOJ SKOLI OBJAVLJENIH U 1976. GODINI

KNJIGE

1. Čolak, Tode: *Ogledi i kritike iz slovesnočke književnosti*. Naučna knjiga, Beograd, 1976, str. 134
2. Danonjić, Milovan: *Natena pesma (ogledi o dječjoj književnosti)*. Nolit, Beograd, 1976, str. 175
3. Grupa autora: *Marksistička idejna osnova udžbenika (zbornik radova sa simpozijuma)*. (Zbornik sadrži radove opšte problematike, radove iz sekcije za jezike i književnosti...) Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika, Novi Sad, 1976, str. 301
4. Idrizović, Muris: *Književnost za djecu u Bosni i Hercegovini (knjiga sadrži podatke o piscima i odabrane priloge pisaca)*. Svjetlost, Sarajevo, 1976, str. 420
5. Mihanović, Nedeljko: *Pjesničko djelo Vladimira Nazora*. Školska knjiga, Zagreb, 1976, str. 200
6. Rizvić, Muhsin: *Interpretacije iz romantizma I*. (knjiga sadrži radove o stvaralaštvu B. Radičevića, J. J. Zmaja, I. Mažuranića i dr.). Svjetlost — Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1976, str. 355
7. Rosandić, Dragutin: *Književnost u osnovnoj školi*. (metodičke osnove za interpretaciju umjetničke književnosti (poezija, proza, drama) i narodne književnosti). Školska knjiga, Zagreb, 1976, str. 195
8. Šijan, Dane: *Savremeni dječji pisci Jugoslavije*. Stylos, Zagreb, 1976, str.

ČLANCI

9. Aleksić, Vuk: *Nastava srpskohrvatskog jezika u funkciji misaone aktivnosti učenika*. Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 9, 676-680
10. Arsović, Georgi: *Prisustvo prevedenih dela naroda i narodnosti u lektiri na makedonskom jeziku*. Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 50-53
11. Babić, mr. Žarko: *Jedan od pristupa pesmi Krušca bajka Desanka Maksimović*. Naša škola, Sarajevo, XXVII, 1976, 7-8, 513-523
12. Bajec, Vladislav: *Vojvoda Momčilo u istoriji i narodnom pesništvu*. Građina, Niš, XI, 1976, 3, 37-44
13. Balpe, Jean-Pierre: *Poesija za djecu u Francuskoj*. — Zagreb, Umjetnost i dijete, VII, 1976, 46, 18-26
14. Batranović, Sreto: *Unapređivanje kulture čitanja. Život i škola*. Osijek, XXV, 1976, 7-8, 379-388
15. Baždar, Miloš: *Ispitivanje brzine čitanja i razumevanja pročitanoog teksta u drugom razredu osnovne škole "Braća Bobeiko" u Sisaku*. Pogladi i iskustva, Zagreb, 1975-1976, 2, 36-40
16. Begić, dr. Midhat: *Idejnost i umjetnost u školskoj lektiri*. U: Marksistička idejna osnova udžbenika, Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika, Novi Sad, 1976, 77-80
17. Bešon, Anie: *Pokušaj tipologizacije radio-emisije za nastavu književnosti*.

1) Bibliografija je namenjena učiteljima i nastavnicima srpskohrvatskog jezika u osnovnim školama. Za bibliografiju su korišćene knjige, te stručni i pedagoški časopisi, listovi prosvetnih radnika: *Književnost i jezik, Nastava i vaspitanje, Književna istorija, Predškolsko dete, Savremenišk, Prosvetni pregled, Savremena metodika, Pedagoški rad, Pogladi i iskustva, Umjetnost i dijete, Izraz, Naša škola, Iskustva, Putevi i destinacija, Detinjstvo, Pedagoška stvarnost, Škola i društvo, Letopis Matice srpske, Misa, Bilten Pokrajinskog zavoda za udžbenike, Vaspitanje i obrazovanje, Školski vjesnik, Priloz, Život i škola, Dometi, Građina.*

- Suvremena metodika. Zagreb, I, 1976, 3, 195-203
18. Bošnjak, Milan: Problemi brzine čitanja i razumevanja pročitano g teksta. Osljek, Život i škola, XX, 1976, 7-8, 419-436
 19. Brajenović, Branko: Neki idejni aspekti izbora i interpretacije tekstova u nastavi književnosti. Suvremena metodika. Zagreb, 1976, 1, 49-53
 20. Brajenović, Branko: Neki idejni aspekti u nastavi književnosti. U: Marksistička idejna osnova udžbenika. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika. Novi Sad, 1976, 58-61
 21. Burina, Safet: Pjesnička riječ Aleksa Šantića. Putevi i dostignuća. Sarajevo, XI, 1976, 1, 53-65
 22. Čikota-Đapa Ljilja: Kompozicija književnomjesečnog djela (Laza Lazarević: Sve će to narod pozlatiti; Miroslav Krleža: Bitka kod Bistrice Lesne). Iskustva. Sarajevo: VI, 1976, 3-4, 35-45
 23. Crnković, dr Milan: Estetske vrednosti lektire i delikatnost prvo g kontakta djeteta s knjigom. Detinjstvo. Novi Sad, leto 1976, 2, 15-20
 24. Crnković, dr Milan: Odbijesak potambjenog sjaja (dječji pjesnik Josip Milanović). Umjetnost i dijete. Zagreb, VII, 1976, 42-43, 54-68
 25. Čipkar, Andrej: Tipovi štanke u odnosu prema vaspitnoj i idejnoj funkciji osnovne škole. U: Marksistička idejna osnova udžbenika. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika. Novi Sad, 1976, 63-66
 26. Čolak, Tode: Franc Beek. U.: Ogladi i kritike iz slovenačke književnosti. Naučna knjiga. Beograd, 1976, 49-58
 27. Čolak Tode: Prešihov Voranc i njegovo književno delo. U.: Ogladi i kritike iz slovenačke književnosti. Naučna knjiga. Beograd, 1976, 36-49
 28. Čolak, Tode: Tri zapisa o učiteljski Bredi. U.: Ogladi i kritike iz slovenačke književnosti. Naučna knjiga. Beograd, 1976, 59-65
 29. Čolak, Tode: Ujescićeva Svakidašnja jadrkovka. Izraz. Sarajevo, XX, 1976, 3, 471-484
 30. Čop, Milivoj: Daznjanjanje i razumijevanje ljepote i vrijednosti lirike pesme kod najmlađih učenika. Pedagoški rad. Zagreb, XXXI, 1976, 7-8, 384-393
 31. Dabo, Radoslav: O pjesniku Tinu Ujesciću. Izraz. Sarajevo, XX, 1976, 3, 451-471
 32. Danajlić, Milovan: Dete u Lukićevoj poeziji. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 138-147
 33. Danajlić, Milovan: Dokolice. Dušana Radovića. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 147-175
 34. Danajlić, Milovan: Glas iz detinjstva. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 102-138
 35. Danajlić, Milovan: Jedan vek dečje književnosti. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 7-42
 36. Danajlić, Milovan: Pobuna petiča. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 85-102
 37. Danajlić, Milovan: Rasprava o naivnoj pesmi. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 42-70
 38. Danajlić, Milovan: Zmaj. U.: Naivna pesma. Nolit, Beograd, 1976, 70-85
 39. Danajlić, Milutin: Interpretacija pesme Verzija slobode Branka Čopića. Naša škola. Sarajevo, XXV, 1976, 1-2, 61-66
 40. Diklić, Marta: Element-film u nastavi književnosti. Suvremena metodika. Zagreb, 1976, 1, 64-85
 41. Diklić, Zvonimir: Čitanje i rad na tekstu. Prilozi. Banjaluka, V, 1976, 5, 45-61
 42. Diklić, dr Zvonimir: Metodčki sustav interpretacije književnog lika. Su vremena metodika, Zagreb, I, 1976, 1, 5-15
 43. Diklić, dr Zvonimir: Tipologija pišanja i zadatka u štanckama. (na mo-

delu književnog lika). Pogledi i iskustva. Zagreb, 1975-1976, 3, 25-32

44. Diklić, dr Zvonimir: Učenik i književno djelo. Pogledi i iskustva. Zagreb, 1975-1976, 7, 12-17
45. Dorđević, dr Jovan: Film u nastavi materinog jezika. Nastava i vaspitanje. XXV (XI), 1976, 4, 363-367
46. Dorđević, dr Milutin: Individualizacija nastave u osnovnoj školi sa prikazom izrade i primene nastavnih listića za srpskohrvatski jezik u III razredu. Naša škola, Sarajevo, XXVII, 1976, 1-2, 69-77
47. Durović, Miroslav: Elementi tradicionalizma u lektiri za osnovnu školu. Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 69-71
48. Fabrio, Nedeljko: Igrokazi Vladimira Nazora. Umjetnost i dijete. Zagreb, VII, 1976, 45, 10-15
49. Filipić, France: Deca, ona je lep ovaj svet. Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 44-48
50. Gabelica, dr Milivoj: Odgojna funkcija dječjih istova. Školske novine, Zagreb, XXVIII, 1976, 6, str. 13
51. Gligorić, Velibor: Josip Popović, Lelopis Matice srpske. Novi Sad, 1976, god. 152, 1-12
52. Glušević, Zoran: Poezija za decu Mi Josipa Vitezovića. Detinjstvo, Novi Sad, 1976, jesen-zima, 3-4, 63-74
53. Grafenauer, Niko: Slikovnica i njena poruka. Detinjstvo, Novi Sad, jesen-zima 1976, 3-4, 57-63
54. Grečl, Domagoj: Vrednovanje dječje književnosti. — Zagreb, Umjetnost i dijete VII, 1976, 47, 31-35
56. Gudelj, mr Petar: Savremena književnost u čitankama od petog do osmog razreda. U.: Marksistička idejna osnova udžbenika. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika. Novi Sad, 89-91
57. Gudelj — Velaga Zdenka: Kako pomoći učenicima da bolje opisuju. Zl-

vot i škola. Osijek, XXV, 1976, 3-4, 146-157

58. Gudelj — Velaga Zdenka: Kako osnivački upoznaju pisca na primjerima zastupljenosti djela u programu i udžbenicima. Život i škola, Osijek, XXV, 1976, 7-8, 389-400
59. Gudelj — Velaga Zdenka: Nazorova biografija u osnovnoj školi. Savremena metodika, Zagreb, I, 1976, 2, 111-117
60. Haramina, Ivka: Interpretacija Nazorove pjesme Nadežda djevočica. Savremena metodika, Zagreb, I, 1976, 2, 101-111
61. Hubijar — Stojanović, Zehra: Neki aspekti interpretacije književnog teksta u razrednoj nastavi. Naša škola, Sarajevo, XXVII, 1976, 9-10, 632-644
62. Hubijar — Stojanović, Zehra: Problem definisanja ciljeva i zadataka rada na časovima srpskohrvatskog, hrvatskosrpskog jezika (prilog metodici elementarne nastave). Naša škola, Sarajevo, XXVII, 1976, 1-2, 47-55
63. Idrizović, Muris: Kritika i kritičari književnosti za djecu u Bosni i Hercegovini. Izraz, Sarajevo, XX, 1976, 6, 1006-1027
64. Idrizović, Muris: Narodnooslobodilačka borba u djelima lektire Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 35-37
65. Ilić, mr Pavle: Analiza lirskih motiva i načina njihovog povezivanja (na primeru pesme U Napulju Dušana Kostića). Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 3, 195-201
66. Ilić, Pavle: André o deci i za decu. Detinjstvo, Novi Sad, proleće 1976, 1, 56-58
67. Ilić, Pavle: Interpretacija Džove pesme Možda spava. Prilozi, Banjaluka, Godišnje peto, 1976, 5, 83-89
68. Ilić, mr Pavle, Petrović, Milutin: Ferenc Fehér u osnovnoškolskom programu za srpskohrvatski jezik. Bilten Pokrajinskog zavoda za udžbenike, Novi Sad, VII, 1976, 27-28, 66-78
69. Ilić, mr Pavle: Tematska zastupljenost Vojvodine u čitankama za rođendan-

- sku decu. *Detinjstvo*. Novi Sad, leto 1976, 3, 52-59
70. Ivkov, Boško: Prilozi dečnjakog sudrođnevlja (povodom knjige Zvonimira Kostića-Palanskog) *Cekam kruške poleđuške*. *Domat*. Sombor, leto 1976, 7, 131-134
71. Jakelić, Branko: *Mogućnosti idejno-marksiističke odgojnog djelovanja na učenike koje proizlaze iz tekstova čitanke za VI razred osnovne škole*. *Školski vjesnik*. Split, XXV, 1976, 2, 112-119
72. Janjić, Jovan: *Lik žene u partizanskoj poeziji (skica za nastavnu interpretaciju u osnovnoj školi)*. *Prosvetni pregled iz prakse za praksu*. Beograd, br. 4 od 4. februara 1976
73. Janjić Jovan: *Partizanske narodne pesme o drugu Titu (skica na nastavnu interpretaciju)*. *Nastava i vaspitanje*, Beograd, XXV (XI), 1976, 2, 212-217.
74. Jeknić, Drogoljub: *Problem, a ne pitanje*. *Detinjstvo*. Novi Sad, leto 1976, 2, 24-29
75. Jovanović, Ivanka: *Izražajno čitanje*. *Književnost i jezik*. Beograd, XXIII, 1976, 3, 185-195
76. Jovanović, Z. Petar: *Provera znanja putem pismenih vežbi (na primeru kontrolne pismene vežbe o romanu S. Matavulja Bakonja fra-Brnel)*. *Prosvetni pregled-iz prakse za praksu*. Beograd, br. 35 od 12. novembra 1976.
77. Jurieka, Ljubinka: *Prikaz knjige Čičben u školskoj knjižnici osnovne škole*. *Školski vjesnik*, Split, XXV, 1976, 4, 305-307
78. Kalpačino, Isak: *Antologija kao radni udžbenik (Petar S. Pošut: Gora iznad mora, čitanke za VIII razred osnovne škole)*. *Vaspitanje i obrazovanje*. Titograd, II, 1976, 1, 200-206
79. Kermanuer, Taras: *Jedan pogled na poeziju za djecu*. *Zagreb. Umjetnost i dijete*, VII, 1976, 46, 3-15
80. Kobela, mr. Aloiz: *Jedan način ispitivanja čitanja u sebi*. *Suvremena metodika*. Zagreb, I, 1976, 3, 203-210
81. Koh, Kenet: *Želje, žuži i snovi: kako učiti decu da pišu pesme*. *Detinjstvo*. Novi Sad, proleće 1976, 1, 27-39
82. Konstantinović, Radomir: *Gojdo Tartalja i misterije preobražaja*. *Troći program*. Beograd, proleće 1976, 29, 441-464
83. Kovačević, Antonije: *Književni lik u radiofonsko interpretaciji*. *Suvremena metodika*. Zagreb, proleće 1976, I 1, 62-64
84. Kozina, Drago: *Ljubav u stihovima djece*. *Zagreb. Umjetnost i dijete*, VII, 1976, 46, 50-68
85. Lajoš, Franjo: *Primjena teksta u naravnatškog ili srpskog jezika u razstavi hrvatskog ili srpskog jezika u razrednoj nastavi*. *Život i škola*, Osijek, XXV, 1976, 7-8, 349-353
86. Lukić, Sveta: *Da li je -dečja poezija-prava poezija (primer Dušana Radovića)*. *Savremenik*. Beograd, XXII, knjiga XLIII, 1976, 11, 300-304
87. Ljubenković, Krsta: *Neke mogućnosti psiholingvističke interpretacije pesme Štvo zamorno nebo*. *Naša škola*. Sarajevo, XXVII, 1-2, 77-87
88. Ljubibratić, Rađoslav: *Racionalizacija dodjeljajno-iracionalne sadržine poetske slike (Jure Kaštelan: Tifusari)*. *Naša škola*. Sarajevo, XXVII, 1976, 5-6, 385-394
89. Marek, Juraj: *Dokazivanje (osporavanje) teze u raspravi*. *Suvremena metodika*. Zagreb, I, 1976, 3, 188-195
90. Hadžić, Osman: *Kako je zamišljena i ostvarenja idejna komponenta u udžbenicima sa književnost u višim razredima osnovne škole u Bosni i Hercegovini*. U: *Marksiistička idejna osnovna udžbenika*. *Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika*. Novi Sad, 1976, 91-101
91. Marković, Marko: *Didaktičko-metodska obrada literarnih tekstova u čitankama*. *Vaspitanje i obrazovanje*. Titograd, II, 1976, 1, 145-157
92. Marković, Milivoje: *Pristajanje na igru (Četiri antologije poezije za decu)*. *Detinjstvo*. Novi Sad, proleće 1976, 1, 63-69

93. Martinović, Juraj: *Časkarova Sluga Jernej ili književnost između političkog pragmatizma i individualne vizije*. Izraz, Sarajevo, XX, 1976, 1, 45-72
94. Martinović, Juraj: *Fenomenologija književnosti za djecu* (povodom knjige Janeza Rotara). Izraz, Sarajevo, XX, 1976, 12, 672-677
95. Matic, mr Rađomir: *Nastava književnosti i humanizacija odnosa među polovima*. Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 8, 598-606
96. Micić, Stevan: *Andrićev vezir Juraj u nepeli Most na Zepi*. Suвременa metodika, Zagreb, 1, 1976, 1, 35-41
97. Micić, Stevan: *Filmičnost literature* (iz odlomak iz romana Na Drini ćuprija). Prosvetni pregled - Iz prakse za praksu, Beograd, br. 3 od 11. marta 1976.
98. Micić, Stevan: *Interpretacija elemenata filmske kulture u nastavi književnosti*. Prilozi, Banjaluka, godište peto, 1976, 5, 61-66
99. Micić, Stevan: *Interpretacija zbirke pesama u višim razredima osnovne škole* (Miroslav Antić: Plavi ćuperač). Književnost i jezik, Beograd, XXIII, 1976, 1-2, 54-63
100. Micić, Stevan: *Grupni portret s pesnikom*. Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 58-62
101. Micić, Stevan: *Pristup književnom tekstu*. Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 1, 54-58
102. Micić, Stevan: *U zavadi sa svetom* (Andrić i detinjstvo). Detinjstvo, Novi Sad, proleće 1976, 1, 45-50
103. Micić, Stevan: *Vladimir Nazor: S parizovima* (interpretacija dnevnika s učenicima viših razreda osnovne škole). Suвременa metodika, Zagreb, 1, 1976, 2, 94-101
104. Mihajlović, Bogoljub: *Razvoj govora u dečjem svetu* (monolog i dijalog vaspitača). Prosvetni pregled - Iz prakse za praksu, Beograd, br. 11 od 2. aprila 1976.
105. Mihajlović, Bogoljub: *Telefonske igrice* (recitovanje pesme u I razredu osnovne škole). Prosvetni pregled - Iz prakse za praksu, Beograd, br. 5 od 18. februara 1976.
106. Milinković, Milovan: *Humor kao sredstvo estetskog vaspitanja*. Naša škola, Sarajevo, XXVII, 1976, 9-10, 629-632
107. Milosavljević, Vidosa: *Ideja i umetnički smisao pesme Anđeo iz Dilefera Svetislava Mandića*. Prosvetni pregled iz prakse za praksu, Beograd, br. 5 od 18. februara 1976.
108. Miljanović, Mira: *Zlatna paučina i srebrna magla Dizdarevićevih priča*. Putevi i dostignuća, Sarajevo, XI, 1976, 2, 213-216
109. Mitrović, Mirjana: *Jezičke igre u poeziji za decu Dušana Rodovića*. Predškolsko dete, Beograd, VI (XXI), 1, 81-86
110. Mitrović, Mirjana: *Poetske igre u poeziji za decu Dušana Rodovića*. Književna istorija, Beograd, VIII, 1976, 31, 621-637
111. Musabegović, Jasmina: *Dječja svakodnevnica* (povodom knjige S. Bašića: *Mame i tate*). Izraz, Sarajevo, XX, 1976, 12, 688-691
112. Nazečić, Anka: *Putevi stvaralačke interpretacije književno-umjetničkog djela u osnovnoj školi*. Iskustva, Sarajevo, VI, 1976, 1-2, 5-11
113. Nazečić, Anka: *Putevi stvaralačke interpretacije književnog umjetničkog djela u osnovnoj školi* (nastavak iz prethodnog broja). Iskustva, Sarajevo, VI, 1976, 3-4, 108-123
114. Nikolić, Milija: *Obreda priče za decu* (B. Crnčević: *Bosonogi i nebo*). Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 9, 700-708
115. Ognjanović, Dragutin: *Biblioteka i deca*. Detinjstvo, Novi Sad, proleće 1976, 1, 39-42
116. Ognjanović, Dragutin: *Lektira u funkciji vaspitanja*. Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 96-99

117. Ognjanović, Dragutin: *Memori detinjstva Branka Ćopića*. Izraz, Sarajevo, XX, 1976, 3, 425-451
118. Opačić, Zvonimir: *Analisa Andrićeve pripovetke Deca* (obrada u II razredu). Prosvetni pregled — Iz prakse za praksu, Beograd, br. 32 od 22. oktobra 1976.
119. Pajić, Mirjana: *Jesenje veče A. G. Matoša*. Prosvetni pregled — Iz prakse za praksu, Beograd, br. 4 od 4. februara 1976.
120. Pavlović, Božo: *Dramatizacija teksta u nastavi*. Naša škola Sarajevo, XXVII 1976, 7-8, 533-541
121. Pejović, Veljko: Cvetković, mr Tomislav: *Obrada književnog teksta u III i IV razredu osnovne škole*. Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 10, 790-801
122. Petrović, Miroslav: *Dečje štampa u vaspitno-obrazovnom radu*. Književnost i jezik, Beograd, XXIII, 1976, 3, 207-215
123. Pirnat-Cognard, Zlata: *Hrvatska priča i pripovijest za djecu i omladinu*. Umjetnost i dijete, Zagreb, VII, 1976, 45, 15-36
124. Pirnat-Cognard Zlata: *Obitelji i dijete u savremenom dječjem i omladinskom romanu*. — Zagreb, Umjetnost i dijete, VII, 1976, 47, 3-12
125. Pižurica, Sreten: *Domaća lektira u zajedničkom programu (nacrt) vaspitno-obrazovnog rada u osnovnoj školi*. Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 39-44
126. Pižurica, Sreten: *Kako tekstovi čitanka za osnovnu školu idejno i umetnički usmeravaju učenike*. U: *Marksiistička idejna osnova udžbenika*. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika, Novi Sad, 1976, 70-74
127. Popović-Redović, Mirjana: *Pripovedački postupak Branka Ćopića — Bašta sjezopne boje*. Književna istorija, Beograd, IX, 1976, 33, 119-141
128. Popović, dr Slobodan: *Interes za lepu i estetička percepcija kod školske mladeži*. Naša škola, Sarajevo, XXVII, 1976, 1-2, 9-11
129. Poznanović, Slobodan: *Otkrivanjem verbalne komike u književnom delu — do određenih saznanja i poetske poruke*. Život i škola, Osijek, XXV, 1976, 3-4, 157-164
130. Prpić, Petar: *Nastava lektire u osnovnoj i srednjoj školi*. Obrazovanje i rad, Zagreb, 1976, 1, 71-81
131. Radulović, Ljubomir: *Terminologija i kategorije metodike srpskohrvatskog jezika i književnosti u nastavnoj praksi osnovne škole i logika nastavnog procesa*. Putevi i dostignuća, Sarajevo, XI, 1976, 1, 122-131.
132. Radulović, Nenad: *Pionirski poduhvat* (povodom knjige M. Idrizović: *Književnost za djecu u BiH*). Izraz Sarajevo, XX, 1976, 12, 678-683
133. Radunović, Zoran: *Pristup proučavanju književno-teorijskih sadržaja u nastavni srpskohrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole*. Nastava i vaspitanje, Beograd, XXV (XI), 1976, 4, 367-382
134. Radunović, Zoran: *Obrada pesme Slesko bdenje od Milana Dedince analizom dominantnih poetskih motiva*. Pedagoška stvarnost, Novi Sad, XXII, 1976, 2, 105-109
135. Rajković, mr Ljubiša: *Draf lirске pesme* (razgovor s Momčilom Tešićem). Gradina, Niš, XI, 1976, 3, 126-131
136. Ratković, Milenko: *Razgovor sa Čedom Vukotićem*. Detinjstvo, Novi Sad, jesen-zima 1976, 3-4, 87-95
137. Rašković-Zec, Vjera: *Logične i asocijativne veze u interpretaciji književnog teksta*. Život i škola, Osijek, XXV, 1976, 7-8, 374-379
138. Redep, dr Draško: *Koliko je velik svet* (o Aci Šepovu, I. Sarajliću i Pavlu Ugrinovu). Detinjstvo, Novi Sad, jesen-zima 1976, 3-4, 75-84
139. Redep, dr Draško: *Kuće više nema* (o D. Matiću i Z. Komaninu) Detinjstvo, Novi Sad, leto 1976, 2, 93-101

140. Redep, dr Draško: *Srce domaje*. Detinjstvo, Novi Sad, proleće 1976, 1, 55-61
141. Rizvić, Muhsin: *Radost prepoznavanja u Zmajevoj poeziji za djecu*. U.: Interpretacije iz romantizma I, Svjetlost- Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1976, 50-58
142. Rizvić, Muhsin: *To zanosno i svijetlo Kolo Brankovo*. U.: Interpretacije iz romantizma I, Svjetlost — Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1976, 11-17
143. Rosandić, dr Dragutin: *Metodički pristup stvaralaštvu Vladimira Nazora*. *Suvremena metodika*, Zagreb, 1, 1976, 2, 73-81
144. Rosandić, dr Dragutin: *Raspravljanje u metodičkoj teoriji i praksi*. *Suvremena metodika*, Zagreb, 1, 1976, 3, 161-171
145. Rosandić, dr Dragutin: *Teorijske osnove za metodičku interpretaciju dramskog lika*. *Suvremena metodika*, Zagreb, 1, 1976, 1, 15-20
146. Rosandić, Jelena: *Motiviranje učenika nižih razreda osnovne škole za estičku analizu lika*. *Suvremena metodika*, Zagreb, 1, 1976, 1, 30-35
147. Rozmarić, Antun: *Razumijevanje pročitano teksta*. *Život i škola*, Osijek, XXV, 1976, 7-8, 389-374
148. Sabljak, Tomislav: *Elementi fantastike u prozi Vladimira Nazora*. *Umjetnost i dijete*, Zagreb, VII, 1976, 45, 3-10
149. Silić, dr Josip: *Raspravljanje kao tip vezanog teksta*. *Suvremena metodika*, Zagreb, 1, 1976, 3, 171-182
150. Simić, mr Milisav: *Osnovne karakteristike štampe za decu*. *Iskustva*, Sarajevo, VI, 1976, 9-10, 19-29
151. Simić, mr Milisav: *Vaspitna funkcija naše dječje štampe*. *Naša škola*, Sarajevo, XXVII, 1976, 5-6, 365-383
152. Simović, Ranko: *Kontinuitet književnog nasleđa književnosti za decu u čitankama za osnovnu školu*. U.: Marksistička idejna osnova udžbenika. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika, Novi Sad, 1976, 74-77
153. Skok, Joža: *Jedno poglavlje o Nazorom dječjem pjesništvu*. *Detinjstvo*, Novi Sad, II, jesen-ljeto 1976, 3-4, 5-12
154. Skok, Joža: *Nazorovo dječje pjesništvo*. *Suvremena metodika*, Zagreb, II, 1976, 2, 86-94
155. Soriano, Marc: *Književnost za omladinu i njezino privičenje u pedagogiji*. — Zagreb. *Umjetnost i dijete*, VII, 1976, 46, 27-39
156. Stanković, Zorica: *Čudni svijet u priporječjama Augusta Šenoa*. *Iskustva*, Sarajevo, VI, 1976, 9-10, 29-40
157. Subotić, Mladen: *Dječji kreativni pismeni izraz*. *Život i škola*, Osijek, XXV, 1976, 3-4, 164-175
158. Suhodolčan, Leopold: *Razmišljanja o školskoj lektiri u slovenačkim osnovnim školama*. *Detinjstvo*, Novi Sad, II, leto 1976, 2, 47-51
159. Salja, Mehmet: *Albanska književnost u nastavnim programima i udžbenicima za osnovna škola-republike i pokrajina*. U.: *Marksistička idejna osnova udžbenika*. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika, Novi Sad, 1976, 111-116.
160. Stecl, dr Miroslav: *Temeljna izvorišta Nazorove umjetnosti*. *Suvremena metodika*, Zagreb, 1, 1976, 2, 81-88.
161. Snidaršić, Branko: *Analiza književnog lika u nastavi I-IV razreda osnovne škole*. *Pogledi i iskustva*, Zagreb, 1975-1976, 7, 17-22.
162. Suković, Radojevo: *Idejna usmjerenost i trijednost tekstova iz književne prošlosti u čitankama za osnovnu školu*. U.: *Marksistička idejna osnova udžbenika*. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika, Novi Sad, 1976, 101-
163. Tautović, Radojica: *Čupak među osnovcima*. *Detinjstvo*, Novi Sad, II, leto 1976, 2, 20-24.

164. Težak, dr Stjepko: *Baske Vladimira Nazora. Detinjstvo*. Novi Sad, II, jesen-zima 1976, 3-4, 12-20.
165. Težak, dr Stjepko: *Obrada Nazorova teksta kao primjer povezanja različitih nastavnih područja hrvatskog ili srpskog jezika*. Školski vjesnik Split, XXV, 1976, 1, 16-22.
166. Težak, dr Stjepko: *Osnovne teorijske i metodološke postavke za školsku interpretaciju filmskog lika*. *Suvremena metodika*. Zagreb, I, 1976, 1, 21-29.
167. Težak, dr Stjepko: *Raspravljanje k: oblik usmenog i pismenog izražavanja*. *Suvremena metodika*, Zagreb, I, 1976, 3, 182-188.
168. Težak, dr Stjepko: *Školska interpretacija jedne ljubavne pjesme u 6. razredu*. (V. Popa: *Pahuljica si snežna*). *Život i škola*. Osijek, XX, 1976, 3-6, 269-273.
169. Težak, dr Stjepko: *Usporedba filma s njegovim književnim osnovama* (Brezina Slavka, Kolara i Ante Babaja). *Suvremena metodika*. Zagreb, I, 1976, 4, 244-255.
170. Točanać, Vasilije: *Obrada dramskog teksta*. *Pedagoška stvarnost*. Novi Sad, XXII, 1976, 1, 17-24.
171. Trebješanin, Dragica: *Obrada pripovetke Ivo Andrića Most na Zepi*. *Književnost i jezik*. Beograd, XXIII, 1976, 1-2, 84-94.
172. Trifković, Risto: *Nešto uopšte o školskoj lektiri i napose o bosansko-hercegovačkoj*. *Detinjstvo*. Novi Sad, leto 1976, 2, 30-35.
173. Trunova, H.: *Emocionalne reakcije dece u toku doživljavanja priče*. *Predškolsko dete*. Beograd, VI (XXI), 1976, 1, 72-79.
174. Turjačanin, dr Zorica: *Idejni pristup romanu za decu*. U: *Marksiistička idejna osnova udžbenika. Stalna konferencija jugoslovenskih izdavača udžbenika*. Novi Sad, 1976, 80-83.
175. Turjačanin, dr Zorica: *Jedna mogućnost obrade potpisa u VII razredu osnovne škole*. *Suvremena metodika*. Zagreb, I, 1976, 2, 122-129.
176. Turjačanin, dr Zorica: *Kriterijumi izbora štitca za domaću lektiru*. *Detinjstvo*. Novi Sad, II, leto 1976, 2, 61-69.
177. Turjačanin, dr Zorica: *Literarni i metodološki aspekti obrade romana za djecu u V razredu osnovne škole*. *Naša škola*. Sarajevo, XXVII, 1976, 9-10, 613-629.
178. Turjačanin, dr Zorica: *Maternji jezik u višim razredima osnovne škole*. *Naša škola*. Sarajevo, XXVII, 1976, 1-2, 36-46.
179. Turjačanin, dr Zorica: *Mogućnosti interpretacije lirike pjesme u osnovnoj školi*. *Pulevi i dostignuća*. Sarajevo, XI, 1976, 1, 100-111.
180. Turjačanin, dr Zorica: *O izboru djela za domaću lektiru*. *Iskustva*. Sarajevo, 1976, 3-6, 65-77.
181. Turjačanin, dr Zorica: *Placiraj stazama djetinjstva* (Ivica Vanja Horčić: *Priča do priče, pjesma do pjesme*). *Izraz*. Sarajevo, XX, 1976, 4, 703-709.
182. Turjačanin, dr Zorica: *Predjeli proze* (povodom knjige S. Pandžo: *Zeleni strah*). *Izraz*. Sarajevo, XX, 1976, 12, 683-688.
183. Turjačanin, dr Zorica: *Srpskohrvatski roman o djecu sa tematikom narodnoslobodilačke borbe i narodne revolucije*. *Detinjstvo*. Novi Sad, proleće 1976, 1, 5-19.
184. Turjačanin, dr Zorica: *Umjetnost i umjetnost interpretacije* (povodom knjige Vladimira Milarića: *Interpretacija pesme*). *Pedagoška stvarnost*. Novi Sad, XXII, 1976, 7, 581-584.
185. Utan, Tiberiu: *Koegzistencija književnosti sa djecom i književnosti sa odraslima*. Zagreb, *Umjetnost i dijete*. VII, 1976, 47, 31-36.
186. Utan, Tiberiu: *Koegzistencija književnosti u bogatstvu učeničkog rečnika*. *Književnost i jezik*, XXIII, 1976, 3, 193-207.
187. Vranković, Ivanka: *Jedan sat lektire u VII razredu osnovne škole*. *Pedagoški rad*. Zagreb, XXXI, 1976, 3-4, 168-191.

188. Vučković, Miraljub: Obrada hirske pesme *Moat na Tari J. Donovića*. Vaspitanje i obrazovanje. Titograd, II, 1976, 2, 103-112.
189. Vukanović, dr Radoslav: *Rezevni shvaćanja basni (o shvaćanju književnog teksta)*. Život i škola. Osijek, XXV, 1976, 7-8, 400-409.
190. Vuković dr Novo: *Demonsko lice prirode u Nazarovim djelima za djecu i omladinu*. Detinjstvo. Novi Sad, jesen-zima 1976, 3-4, 18-25.
191. Vuković, dr Novo: *Neki specifične odlike književnosti za djecu u periodu između dva svjetska rata*. Detinjstvo. Novi Sad, proleće 1976, 1, 19-27.
192. Vuković, dr Novo: *O problemu alegorijsko-satiričnih djela u domaćoj lektiri za osnovne škole*. Detinjstvo. Novi Sad, leto 1976, 2, 29-30.
193. Vulić, Stanko: *Mogućnost realizacije odgojnih zadataka u nastavi književnosti u VI razredu osnovne škole*. Školski vjesnik, Split, XXV, 1976, 2, 102-111.
194. Zdrale, Radovan: *O položaju i funkciji knjige*. Detinjstvo. Novi Sad, leto 1976, 2, 102-111.
195. Živković, Radovan: *Obrada Jaksčeve Građbine (metod likovnog predstavljanja motiva)*. Prosvetni pregled — iz prakse za praksu, Beograd, br. 7, od 4. marta 1976.
196. Živković, mr Ostoja: *O sociološkim i pedagoškim problemima vanškolskog čitanja učenika*. Pedagoški rad. Zagreb, XXXI, 1976, 3-4, 181-170.

Milutin Petrović

SADRŽAJ

Pero Zubac: <i>Tito je naš drug</i>	7
POETIKA KNJIŽEVNOSTI ZA DECU	
Dalibor Cvitan: <i>Problemi pjesništva za djecu</i>	21
Jovan Dundin: <i>Svojstva i obeležja savremene srpske poezije za decu</i>	29
Miodrag Drugovac: <i>Književnost za decu — kritička književnosti za decu: mogućnosti i pretpostavke</i>	32
Milovan Vitezović: <i>Gledanje dupe</i>	37
PORTRET	
Jaša Skok: <i>Zapis o dječjem i dijalektalnom pjesništvu Nikole Pavića</i>	43
Jaša Skok: <i>Antologijska panorama dječjih pjesama i pjesama o djetinjstvu Nikole Pavića</i>	47
U TRAGANJU ZA IZGUBLJENIM DETINJSTVOM	
Draška Redep: <i>Gde je sad Tula</i>	54
KRITIKA	
Zorica Turjačanin: <i>Plodovi zrenja</i>	59
<i>Sinonim djetinjstva i zavičaja</i>	63
<i>Rijeka presahlog izvora</i>	64
<i>Nespojica doglasja</i>	66
Miroslav Đurović: <i>Rastanak sa vedrinom djetinjstva</i>	68
<i>Suočenje ratnih i mirnodopskih dječaka</i>	69
Vladimir Milarić: <i>Osetljivosti i dosetljivosti</i>	70
<i>Igre zanata</i>	71
<i>Romantična euforija</i>	73
<i>Vraćanje poruci</i>	74
Čaba Utaši: <i>Uloga i ličnosti</i>	75
Risto Trifković: <i>Najzrelije Hromadžićevo delo</i>	77
Muris Idrizović: <i>Četiri antologije pjesništva za djecu</i>	78
Dragoljub Jeknić: <i>Tri panorame i jedna antologija</i>	83
PREGLEDI	
Muris Idrizović: <i>Život knjige za djecu i omladinu u BiH 1976. g.</i>	86
Georgi Arsovska: <i>Makedonska literatura za decu u 1975-76. godini</i>	89
BIBLIOGRAFIJA	
Milutin Petrović: <i>Bibliografija knjiga i članaka o nastavi književnosti u osnovnoj školi u 1976. godini</i>	90
LIKOVNI PRILOG	
Božidar Jaskac: <i>Portret Tita (crtež kredom)</i>	

Izdavač Zmajeve dečje igre
Za izdavača: Rade Obrenović

Adresa: Trg slobode 4/II, 21000 Novi Sad
Telefon: (021) 26-693
Žiro račun: 65700-603-2437 SDK Novi Sad

Časopis «Detinjstvo» izlazi tromesečno
Cena ovog dvobroju 20 dinara
Godišnja pretplata 40 dinara, za inostranstvo dvostruko
Rukopisi se ne vraćaju

Oslobođeno poreza rešenjem Pokrajinskog sekretarijata za kulturu,
nauku i obrazovanje, br. 413-175/75 od 8. maja 1975. godine

Stamparija «Kultura» Bački Petrovac